

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
"ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ"

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія
"Культура і соціальні комунікації"

Випуск 3

Острого – 2012

УДК: 316.77:008 «312»

ББК: 73 + 88.53я43

Н 34

*Друкується за ухвалою Вченої ради
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 2 від 27 вересня 2012 року)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ ВИПУСКУ:

Пасічник І. Д., доктор психологічних наук;

Крالیук П. М., доктор філософських наук;

Батіщева О. С., кандидат наук з державного управління;

Бондарчук Я. В., кандидат наук з мистецтвознавства;

Маслова Ю. П., кандидат філологічних наук;

Мацієвський Ю. В., кандидат політичних наук;

Рибак А. І., кандидат політичних наук;

Худолій А. О., кандидат філологічних наук;

Шериньова О. В., кандидат наук з державного управління;

Шостак І. В., кандидат історичних наук;

Штурхецький С. В., кандидат наук з державного управління;

Шугай М. А., кандидат психологічних наук.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Вербець В. В., доктор педагогічних наук, професор, Рівненський державний гуманітарний університет;

Квасюк Л. В., кандидат філософських наук, доцент, Національний університет «Острозька академія»

Н 34

Наукові записки. Серія «Культура та соціальні комунікації» [Текст]. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. – Вип. 3. – 172 с.

У збірнику проаналізовано соціальні комунікації і актуальні питання розвитку інформаційного простору, а також соціально-інформаційні процеси в державному управлінні та місцевому самоврядуванні.

Для викладачів, науковців, фахівців інформаційної сфери, студентів.

© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2012

ЧАСТИНА 1 СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

УДК 007:304:070:001.8(477) "19

Трачук Тетяна Анатоліївна,
доцент кафедри соціальних комунікацій Інституту журналістики КНУ
імені Тараса Шевченка

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ТА КУЛЬТУРНО-РЕКРЕАТИВНА ФУНКЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ

У статті розглядаються основні напрями висвітлення мистецько-культурної тематики у передачах українського телебачення. Зокрема, виконання ним культурно-просвітницької та культурно-рекреативної функцій.

Ключові слова: комунікація, телебачення, глядацька аудиторія, функції, культура, маніпуляції.

В статье рассматриваются основные направления освещения художественно-культурной тематики в передачах украинского телевидения. В частности, выполнения им культурно-просветительской и культурно-рекреативной функций.

Ключевые слова: коммуникация, телевидение, зрительская аудитория, функции, культура, манипуляции.

The article reviews the main directions of coverage of artistic and cultural themes in Ukrainian television, including the cultural, educational and recreational functions.

Keywords: communication, television, audience, function, culture, manipulation.

Серед сучасних засобів масової комунікації, безперечно, найефективнішим є телебачення (хоч йому стрімко наступають «на

© Трачук Тетяна Анатоліївна, 2012

п'яти» новітні Інтернет-медіа). Комунікативні властивості телебачення, зокрема, його здатність показувати подію у момент її здійснення, можливість виділити в ній головне, змінюючи ракурс, відеокартинку з загального плану на середній чи крупний, створюючи емоційні звукові та світлові образи, – всі ці технічні і творчі можливості забезпечують високу достовірність відображуваного на телеекрані, відповідно, і високу довіру телеглядачів, відчутний вплив на їхнє ставлення до події, на їхню свідомість.

Оскільки телебачення є одним із засобів масової комунікації, а «масова комунікація, – як стверджує проф. В. Різун, – це дія, в якій беруть участь два учасники (комунікант і комунікат – *T.T.*). Один із них – той, хто ініціює спілкування, – має перевагу над іншим учасником. У свою чергу, для кожного з учасників масова комунікація є середовищем. Вона є поведінковим або діяльним середовищем для таких професіоналів, як... журналісти, середовищем, що має свої закони, правила, принципи» [1, 202-203].

«У наш час мас-медіа відіграють роль інструмента формування громадської думки, через те, що роблять можливий дискурс у масштабах всього соціуму», – наголошує проф. В. Іванов [2, 5].

Саме з метою навчально-виховного, ідеологічного, психологічного, організаційного впливу на маси, їхніх оцінки, думки і поведінку телебачення здійснює свою найважливішу функцію всебічного інформування, задовольняючи як інформативні, так і емоційні та естетичні потреби глядацької аудиторії.

Різним аспектам розвитку українського телебачення, виконанню його суспільних функцій присвятили свої дослідження вітчизняні науковці та публіцисти І. Мащенко, В. Іванов, В. Петренко, Г. Рожко, В. Цвік, О. Головчук, О. Чернецька та інші. З'ясування актуальних питань як історії, так і сучасної практики українських державних і комерційних телеканалів стало предметом дисертацій В. Гоян, М. Бурмаки, І. Пенчук, І. Побєдоносцевої, С. Янішевської.

Мета цієї статті – розглянути, як на практиці здійснює свої культурно-просвітницьку та культурно-рекреативну функції українське телебачення, до складу якого входить 26 державних та декілька десятків комерційних телекомпаній.

Нині у системі державного телевізійного мовлення переважають передачі інформаційного, соціально-економічного та культурно-просвітницького характеру.

Культурно-просвітницька функція (за визначенням російських учених Є. Прохорова та С. Корконосенка, вітчизняних дослідників Г. Почепцова, В. Різун, С. Квіта, В. Іванова) виконує не тільки своє

основне, пізнавальне завдання – ознайомлення з досягненнями культури і мистецтва. Вона сприяє усвідомленню суспільством необхідності наступності культури, збереженню культурних традицій. За допомогою засобів масової комунікації, зокрема телебачення, люди ознайомлюються з особливостями різних культур і субкультур. Це розвиває естетичний смак, сприяє взаєморозумінню, зняттю соціальної напруги, в результаті – інтеграції суспільства.

Культурно-рекреативна функція, що означає підготовку і видачу в ефір передач відпочинково-розважального напрямку, для державних телекомпаній характерна набагато менше, ніж для комерційних телеканалів. А саме в їхньому ефірі таких передач багато, вони широко використовують американську модель телевізійного мовлення, в основі якої лежать дві основні функції: інформувати і розважати.

Державне телебачення, що фінансується з держбюджету і контролюється державою, у значно більшій мірі, ніж приватне чи комерційне, відстоює інтереси як держави, так і суспільства в цілому.

На державних телеканалах ще зберігається те, що неможливо зберегти на комерційних, – показ театральних вистав, кращих зразків української музики, документальних просвітницьких телефільмів. Тут не міститься порнографія, жорстокість, насилля. Хоч державне телебачення також не позбавлене суспільних вад, де слабше, а де сильніше, здійснює маніпулятивний тиск на громадську думку, проповідує певні політичні, соціальні і духовні цінності, нав'язує стереотипи, виступає організатором соціального контролю.

Як зазначає відомий дослідник масової комунікації С. Кара-Мурза, демократичне суспільство наділяє великими правами працівників мас-медіа, які несуть, у свою чергу, велику відповідальність перед суспільством. Таким чином, виражаючи і формуючи громадську думку, ЗМІ, з одного боку, акумулюють досвід і волю мільйонів, а з іншого – впливають не тільки на свідомість, а й на вчинки групової дії людей [3, 53].

У дослідженнях Г. Почепцова йдеться про те, що масова комунікація створює для людини своєрідну «іншу реальність», вплив якої не менш значимий, ніж вплив об'єктивної реальності [4, 134].

Природа телебачення саме така, що віртуальна реальність, яку воно демонструє, часто сприймається телеглядачами як єдина і неподільна з життєвою реальністю. Перегляд передач, фільмів, концертів, шоу-програм, ток-шоу і повернення в реальність здебільшого змішуються у свідомості індивіда, породжуючи у нього певні думки, оцінки, настрої, які й формують його модель поведінки.

Розглянемо, як практично виконують свою культурно-просвітницьку функцію українські телеканали.

Виховувати у глядача бережливе ставлення до збереження національних культурно-мистецьких традицій, формувати у нього естетичний смак намагається телеканал «Культура». В його ефірі постійно транслюються концерти класичної і народної музики, кращі зразки української естради, документальні просвітницькі телефільми, театральні вистави.

Велика культурна програма у флагмана українського державного телебачення – «Першого національного». Це, зокрема, програма для глядачів усіх поколінь «Фольк-music», що своїм сучасним аранжуванням вдихає нове життя в українську музичну спадщину, та передача для поціновувачів справжньої народної пісні “Карооке для дорослих”, всеукраїнський телевізійний дитячий конкурс “Крок до зірок”, який дає шанс обдарованим дітям здійснити перші кроки на професійну пісенну сцену, і хіт-парад “Національна двадцятка”, яку складають найкращі кліпи українських виконавців.

У програмі “Київська старовина” широко розкривається світ мистецтва: живопису, музики, скульптури, архітектури, хореографії.

Є у “Першого національного” і телецикли “Книга.UA”, “Театральні сезони”, широкий кінопоказ.

Великий масив культурно-мистецької тематики пропонує телеглядачам Полтавська ОДТРК “Лтава”, зокрема:

“Культура 21” – тележурнал про культурний простір Європи і світу;

“Зустрічі для вас” – передачі за участю відомих поетів, композиторів, співаків, художників;

“З вічністю на ти” – серії документальних фільмів про архітектурні, історичні і мистецькі надбання поколінь;

“Культурний простір” – огляд найпомітніших культурно-мистецьких подій на Полтавщині та в Україні за тиждень;

“Літературні читання” – пропаганда кращих зразків літературної вітчизняної класики, зокрема творів письменників-земляків;

“Молодіжно-музична програма “Квадрат успіху”;

Дитяча музична студія “Разом”;

“Сторінка Раїси Кириченко” – розповіді про творчий шлях видатної народної співачки, збір коштів на її пам’ятник у Полтаві. Крім того, технічно забезпечується скачування бажаним через Інтернет більше десятка найпопулярніших пісень у виконанні Раїси Кириченко.

Цей перелік телепередач дає чітке уявлення, який пізнавальний і естетичний вплив на своїх телеглядачів намагається здійснити Полтавська ОДТРК “Лтава”.

Інтерактивний підхід (тобто активна участь телеглядачів у створенні телепередач) характерний для кількох циклів Рівненської ОДТРК.

“День у музеї” – близько трьох років уже іде в рівненському ефірі ця телепрограма у формі інтелектуально-рухливої гри за участю телеглядачів.

Про історико-архітектурні пам’ятки Рівного ведуть мову учасники іншої інтерактивної передачі “Квест-шоу”.

Щотижнево виходить в ефір ще один культурницький цикл Рівненської ОДТРК – “У пошуках легенд”. Ведуть ці передачі жителі області, розповідаючи давні історії свого міста чи села, в основі яких лежить диво. Кілька таких оповідей, до прикладу, “Острозька гімназія” та “Два персні”, було створено у старовинному Острозі.

Великий комунікативний вплив мають телецикли Львівської ОДТРК “Львів мистецький” – зустрічі з видатними творчими особистостями, театральні прем’єри, художні виставки, музичні промоції; телепрограми Кіровоградської ОДТРК “Золота колекція українського театру”, до підготовки якої залучені усі обласні державні ТРК України, авторська програма композитора Олексія Харченка “Маєстро” – про вершини світової класичної музики; культурологічні передачі Донецької ОДТРК “До речі, про речі”, “Зірки та зіроньки” та телецикли культурно-мистецької тематики інших обласних і регіональних державних телекомпаній.

Головна ідея цих телепрограм – збереження українських національних традицій у культурі, мистецтві, духовності. Адже саме система традицій (наукових, релігійних, моральних, трудових, побутових) відображає і зберігає цілісність, стійкість суспільства. А це чи не найважливіша мета засобів масової комунікації, зокрема телебачення.

Водночас культура, мистецтво, як і форми та методи функціонування ЗМК, не можуть існувати без оновлення. Тож творчий розвиток, безперервні зміни є іншою стороною розвитку суспільства. Але цей розвиток, як і все на світі, є суперечливим процесом. У ньому існує і прогресивне, і регресивне (іноді навіть реакційне). Про ці тенденції – трохи нижче.

Тепер предметніше розглянемо, як реалізується культурно-рекреативна функція українського телебачення. Тут мова піде здебільшого про діяльність комерційних телеканалів, оскільки державних

програм розважального дозвіллевого (відпочинкового) характеру зовсім небагато.

Через те, що комерційне телебачення існує за рахунок реклами, то головне для нього – підняти свій рейтинг, тобто залучити якнайбільше телеглядачів, від чого залежить зацікавлення каналом рекламодавців. Отже, зміст такого телебачення орієнтований лише на запити і потреби середньостатистичного масового глядача, який здебільшого надає перевагу перегляду інформаційних і розважальних передач.

Саме в розважальних телепрограмах (ток-шоу, телешоу, телесеріалах, телевікторинах) реалізується культурно-рекреативна функція сучасного комерційного телемовлення. У таких програмах все більшу роль відіграють інтерактивні технології, за допомогою яких глядачі можуть не тільки спостерігати за ходом дії у студії, але й брати у ній участь, впливати на хід програми в цілому.

Українські телеканали уже добре освоїли чимало зарубіжних (в основному американських) телевізійних жанрів, зокрема, ток-шоу і телешоу.

За своїм характером, тематичною спрямованістю передачі ток-шоу бувають переважно соціально-політичними, а також спеціалізованими, подієвими, психологічними, іноді – культурологічними.

Найбільшу популярність у значної частини української телевізійної аудиторії мають разом із художніми телесеріалами (здебільшого зарубіжного виробництва) численні телешоу.

Це є яскравим зразком вживлення у наше сучасне масове суспільство так званої масової культури, яка породжує виникнення і закріплення відповідних стереотипів, забезпечує соціалізацію людини в умовах теперішнього ускладненого і мінливого соціального середовища.

Нині на телеканалах України транслиуються десятки телешоу.

Ось найпомітніші з них:

“Інтер” – “Шоу № 1”, “Майданс;

“1+1” – “Голос країни”, “Зірка + Зірка”, “Зірка в опері”;

“СТБ” – “Україна має талант”, “Х-фактор”, “Танцюють всі!”, “Танці з зірками”, “Холостяк”, “Зірковий ринг”, “Майстер Шеф”. “Феномен”, “Битва екстрасенсів”;

“Новий канал” – “Фабрика зірок;

“Україна” – “Народна зірка”;

ICTV – “Козирне життя”.

Є в українському ефірі низка телеканалів, які безперервно транслиують лише зразки музичної ерзац-культури – відеокліпи зарубіжного і вітчизняного виробництва.

Найбільш характерною особливістю цих розважальних програм, як звичайних видів масової культури, що охоплює своїм впливом значну частину українського суспільства, включаючи як його маргінальні прошарки, так і заможну еліту, є загальність та універсальність. У той час як традиційні види й жанри національної української культури завжди були самотніми, особливими.

Українське телебачення уже стало справжньою індустрією розваг і пропонує масовій аудиторії широкий спектр спеціальних засобів релаксації – від фільмів певних жанрів (детектив, трилер, еротична мелодрама, комедія, фантастика і т.д.) до інтерактивних ігор в ефірі або подорожей у віртуальних світах. Усе це захоплює телеглядача, міцно приковує до телевізора, вкладає на диван, відповідно, знижуючи його дієву, і не тільки, активність.

Наведемо характерний приклад. Ось як заманує телеглядачів до перегляду своїх програм один із непершорядних українських телеканалів “2+2”, що позиціонує себе як канал із різноманітним програмним наповненням для чоловіків. Як зазначається на сайті телеканалу, він пропонує своєму глядачу відпочинок разом із програмами, повними адреналіну, гумору, енергії і провокацій, які дозволяють глядачам переживати гострі, сильні емоції, небезпечні і смішні пригоди та розваги. “2+2” транслює спортивні змагання, зокрема, футбольні і баскетбольні матчі, західні і російські телесеріали і художні фільми різних жанрів (бойовики, фантастику, пригоди, комедії, детективи, фільми жахів, фільми катастроф, трилери), мультфільми, гумористичні програми, розважальні шоу, еротичу [5].

Рекреативність міститься також у багатьох чисто інформаційних програмах більшості українських телевізійних компаній.

Наприклад, програма “ТСН” телеканалу “1+1” анонсує насамперед свої світські новини, ексклюзивні розслідування про життя зірок, репортажі з найцікавіших культурних подій [6].

Всеосяжний вплив масової культури, що розповсюджується, зокрема, й українським телебаченням, створює, як доводить соціологія, масову аудиторію зі стандартним споживчим баченням світу і способом життя, якого не було у попередню, доелектронну епоху. І весь негатив у тому, що це орієнтує аудиторію не стільки на творчу, розвиваючу діяльність, скільки на споживчо-розважальні стандарти, які нівелюють особистість, роблять її малоздатною до всього оригінального, неординарного, того, що вимагає інтелектуальних зусиль.

Саме тому, незважаючи на те, що розважальний блок телепрограм посідає пріоритетне місце у сітці мовлення більшості комер-

ційних телеканалів і є найоб’ємнішим у відсотковій кількості ефіру, ставлення до цієї функції є неоднозначним.

Деякі вчені, зокрема, Н. Данилевський, С. Струмилін, В. Потятиник, схильні оцінювати її як невід’ємну частину культури, необхідну для задоволення найважливіших людських потреб.

Відомий французький соціолог Ж. Дюмазедьє розглядає рекреативну функцію лише через призму дозвілля. Окремі дослідники трактують її як своєрідний прошарок культури зі своїми властивостями.

Організуюючи ефір, верстаючи програмну сітку, телеканали, звісно, передбачають виконання своїх соціальних функцій, зокрема, культурно-просвітницької та культурно-рекреативної. У кожній із них закладені можливості здійснення як відкритого позитивного комунікативного впливу на масову аудиторію, так і прихованого, маніпулятивного.

Як доводить Н. Костенко, маніпулювання – це система заходів ідеологічного і соціально-політичного впливу з метою зміни мислення і поведінки людей усупереч їхнім інтересам [7, 85]. При цьому люди часто не усвідомлюють, що їхній світогляд, потреби, інтереси та в цілому спосіб життя багато в чому залежать від тих, хто ними маніпулює.

Маніпулятивний тиск здебільшого притаманний програмам інформаційного і соціально-політичного характеру (ток-шоу “Шустерлайф”, “Велика політика з Євгєнієм Кисельовим”, “Свобода слова”, а також “Світське життя” з Катериною Осадчою, “Козирне життя” і т.п.). Присутній він і в передачах, які тиражують масову культуру, нав’язують нам чужі стереотипи, чужі норми суспільного життя.

Не відкидаючи того позитивного, що дає нині телебачення у соціально-культурному контексті, варто виділити і деякі негативні моменти.

На наш погляд, переважну частину телевізійного розважально-культурного продукту можна віднести до особливого типу субкультури, яка відрізняється від традиційної української культури багатьма своїми нормами, цінностями, стилями і настановами. Вона здебільшого своїм характером і своєю маніпулятивністю зорієнтовує глядацьку аудиторію, особливо молодіжну, на рекреативність, розважальне дозвілля. У науковій літературі уже фіксується, що третина підлітків виконує лише рекреативну функцію, тобто не пов’язує свого життя з працею, а саме відпочинок є основною формою їхньої життєдіяльності.

Маніпулятивний вплив на молодь здійснюють ті телеканали, які, залучаючи рекламодавців, поширюють та дедалі більше розвивають

запозичені за кордоном види і форми масової культури, а особливо телепрограми, які наповнені сценами жорстокості, насилля, сексу і порнографії.

Підсумовуючи сказане, варто зазначити, що загалом українське телебачення нині надто розшароване і перебуває у стані пошуку свого національно-соціального призначення.

Виконуючи основні функції – інформаційну, освітньо-виховну, культурологічну, зокрема, культурно-просвітницьку і культурно-рекреативну, вітчизняні телеканали в основному об'ємно, всебічно висвітлюють життя держави і суспільства. У той же час бачимо й негативні тенденції певного ігнорування національних традицій у сфері праці, дозвілля, культури і мистецтва, нав'язливого впровадження у практику чужих, часто не дуже високої якості цінностей і соціальних стереотипів.

Література:

1. Різун В. В. Теорія масової комунікації: підруч. для студ. галузі 0303 “журналістика та інформація” / В. В. Різун. – К.: Видавничий центр “Просвіта”, 2008. – 260 с.
2. Іванов В. Ф. Основні теорії масової комунікації і журналістики: Навчальний посібник / В. Ф. Іванов. – К.: Центр вільної преси, 2010. – 258 с.
3. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием / С. Г. Кара-Мурза. – К.: «Ориани», 2000. – 448 с.
4. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації / Г. Г. Почепцов. К.: Наукова думка, 1996. – 239 с.
5. Електронний ресурс / URL: <http://2plus2.ua/>
6. Електронний ресурс / URL: <http://tsn.ua/>
7. Костенко Н. В. Ценности и символы в массовой коммуникации / Н. В. Костенко. – К.: Студцентр, 1993. – 350 с.

УДК 651.4/9:004.01

Зозуля Наталія Юрївна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності Луцького інституту розвитку людини університету «Україна»

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ

У статті аналізуються особливості практичної підготовки студентів (майбутніх фахівців з документознавства та інформаційної діяльності) під час проходження ними виробничої практики, а саме специфіка ознайомлення студентів-практикантів з порядком та проблемами впровадження системи електронно-документообігу в роботу органів місцевого самоврядування.

Ключові слова: інформація, інформатизація, інформаційно-комунікаційні технології, управління документами, система електронного документообігу.

В статье анализируются особенности практической подготовки студентов (будущих специалистов документоведения и информационной деятельности) во время прохождения ими производственной практики, а именно специфика ознакомления студентов-практикантов с порядком и проблемами внедрения системы электронного документооборота в работу органов местного самоуправления.

Ключевые слова: информация, информатизация, информационно-коммуникационные технологии, управления документами, система электронного документооборота.

In the article the peculiarities of practical training of students (future specialists in scientific discipline of documentary and informational activity) during industrial practice are analysed, in particular specific character of familiarization of trainees with procedure and problems of electronic record-keeping system implementation into the work of local government administrations.

Key words: information, informative and communicative technologies, documentation management, electronic record-keeping system.

Інформаційно-комунікаційні технології, проникаючи у сферу державного управління, трансформують її, обумовлюють урізноманітнення зв'язків між державою і суспільством, наслідком чого стає прозорість і відкритість державного управління. Системний характер державного управління, особливості підготовки і прийняття рішень, необхідність подолання бюрократизму і підвищення відповідальності потребують професіоналізації документно-інформаційного забезпечення і висувають адекватні вимоги до підготовки фахівців.

Питанням професіоналізації спеціалістів з документознавства та інформаційної діяльності, проблемам підвищення якості освіти майбутніх фахівців, практичній реалізації набутих знань у сфері інформаційного забезпечення та документних комунікацій присвячено низку праць таких науковців, як Гайсинюк Н.А. [1], Дубова С. В. [2], Кулешов С.Г., Прокопенко І.П. [3], Кушнарєнко Н.М. [4], Матвієнко О.В. [5], Морозок І. [6] та ін. Проте слід наголосити, що обраний нами аспект дослідження не розглядався в жодній із робіт.

Мета нашої статті полягає в аналізі особливостей практичної підготовки студентів під час проходження ними виробничої практики, а саме специфіка ознайомлення студентів-практикантів з порядком та проблемами впровадження системи електронного документообігу в роботу органів місцевого самоврядування.

На п'ятому курсі, після того як студенти здійснили теоретичну підготовку з курсів документно-інформаційне забезпечення управління, інформаційно-аналітична діяльність, аналітико-синтетична обробка документної інформації, комп'ютерні технології в документознавстві, відбувається практичне закріплення отриманих знань безпосередньо в установі, де майбутні фахівці проходять виробничу практику. Вибір студентом органу місцевого самоврядування як бази проходження практики дозволяє уточнити зміст діяльності документознавців у сфері державного управління як фахівців, чия праця спрямована на здійснення комплексу взаємопов'язаних заходів у сфері впровадження і функціонування документно-комунікаційних систем та забезпечення інформаційних потреб споживачів, і таким чином остаточно визначитися у майбутній професії.

Для виконання завдань практики студент повинен ознайомитися з діяльністю підприємства в цілому, всіх його виробничих підрозділів, економічних відділів і служб.

При можливості під час практики студент може працювати на штатних посадах.

Вивчаючи роботу кожного відділу установи, студент повинен ознайомитися з роботою кожного працівника відділу, переглянути

документообіг відділу та його періодичність, взаємодію відділу з іншими службами та підрозділами підприємства.

У міру проходження практики необхідно, крім ведення щоденника, скласти звіт про виконану роботу, а також виконувати поставлене завдання керівника згідно з календарним планом, в якому вказуються елементи практики та кількість днів їхнього проходження.

Практика передбачає насамперед індивідуальний підхід до студента та конкретної бази практики. Виходячи з цього, кожен студент отримує, крім загальних завдань, які необхідно опрацювати в ході практики, ще й індивідуальні. Індивідуальне завдання видає керівник практики та записує його в щоденник практики. Індивідуальне завдання передбачене програмою практики з метою набуття студентами під час практики вмінь та навичок самостійного розв'язання виробничих, наукових та організаційних завдань з конкретної проблеми. Серед індивідуальних завдань можна запропонувати вивчення особливостей впровадження новітніх інформаційних технологій у роботу конкретної установи.

Керівник практики від кафедри підтримує постійний зв'язок з організацією і здійснює контроль за проходженням практики шляхом періодичних виїздів на базу практики. Щоб належно оцінити результати набутих студентом-практикантом на практиці знань та практичних навичок, що здійснюється вже в процесі захисту практики, керівник практики від кафедри повинен сам володіти відповідним рівнем знань про базу практики.

Вивчаючи організацію документопотоків, їхню диференціацію, структуру, практику організації автоматизованої обробки інформації, студент-практикант здійснює детальний аналіз діяльності органів місцевого самоврядування, насамперед Луцької міської ради як однієї з баз практики.

Починаючи аналіз діяльності установи, студент-практикант насамперед визначає, що діяльність органів місцевого самоврядування спрямована на забезпечення потреб та інтересів територіальної громади, на підвищення рівня її життєдіяльності. Позитивна результативність цієї діяльності залежить від наявності відповідної інформації, яка надходить до органів місцевого самоврядування або ними утворюється у вигляді документів. Розгляд більшості питань, які постають перед органами місцевого самоврядування, супроводжується створенням або опрацюванням відповідних документів. Документування та робота з документами для органів місцевого самоврядування є одним із основних елементів їхньої діяльності, в якій документ одночасно виступає і як засіб праці, і як її результат. Якість його

оформлення та оперативність опрацювання, системність зберігання та використання інформації, яка міститься в ньому, впливає на розроблення й прийняття раціонального управлінського рішення органам місцевого самоврядування.

Оскільки місто Луцьк є першим обласним центром України, міськвиконком якого отримав в грудні 2006 року міжнародний сертифікат якості ISO 9001-2000, що стало результатом спільної з Фундацією «Молода демократія» реалізації проекту «Через якість до прозорості», який засвідчує відповідність надання адміністративних послуг населенню міжнародним стандартам, то індивідуальне завдання студента-практиканта полягає в аналізі особливостей впровадження новітніх систем документообігу. Це дозволяє набути ґрунтовних знань та практичних навичок у сфері інформаційного забезпечення управлінської діяльності.

Досліджуючи особливості використання сучасних інформаційних комунікаційних технологій, студент-практикант визначає, що одним із способів оптимізації роботи з документами в Луцькій міській раді стало запровадження системи електронного документообігу «el-Dok», розробником якої є фірма «ЗЕТО» з міста Любліна, що працює на ринку вже понад 40 років. Вказана технологія надає можливість постійно здійснювати контроль за якістю та розглядати документи винятково у строки, визначені чинним законодавством. Програма дозволяє реєструвати вхідну та вихідну кореспонденцію, а також вести електронний документообіг.

Щоб усебічно ознайомитися з можливостями використання системи електронного документообігу, практикант повинен з'ясувати позитивні й негативні сторони функціонування системи. З цією метою вивчаються всі етапи запровадження електронного документообігу в міськраді. Так, встановлюється, що на початковому етапі «el-Dok» працювала в тестовому варіанті для того, щоб працівники могли детально ознайомитись із цією системою, а також проведено низку навчальних занять з представниками цієї фірми. Насамперед цю систему розпочали використовувати в канцелярії, у приймальнях міського голови та його заступників. Головне завдання електронного документообігу – мінімізувати людський фактор і впорядкувати надання муніципальних послуг. Електронний документообіг в міській раді – це поступовий перехід на безпаперовий документообіг з використанням цифрового електронного підпису. Система електронного документообігу включає повну комп'ютеризацію процесу роботи з документами, внутрішню і зовнішню комунікацію, планування роботи працівників і контроль за виконанням завдань. Серед

особливостей системи – запровадження ідентифікації документів за допомогою штрих-кодів.

Ідея системи електронного документообігу полягає в тому, щоб чітко організувати рух документів (дозволів, погоджень, подань, листів, заяв, запитів, звернень), який в бюрократичній структурі часто гальмується. Вони будуть не тільки впорядковані, матимуть жорсткі часові проміжки для підготовки відповіді, але й за документами можна буде простежити під час роботи над ними. Електронний документообіг чітко контролюватиме і завантаженість персоналу.

Причиною запровадження системи електронного документообігу «el-Dok» є глобальне збільшення обсягу інформації, що створюється, обробляється та зберігається, підвищення контролю за виконанням електронних версій документів, швидкий та якісний пошук, переваги та перспективи електронної форми збереження документів над паперовою, моральна застарілість та несправність старої програми, необхідність сучасної автоматизації та оптимізації роботи відділу канцелярії, необхідність підвищення швидкості обробки документів, створення архіву електронних версій документів.

Для підприємців така система має зробити більш зрозумілими і простими адміністративні регуляторні процедури дозвільного характеру, будь-які розпорядчі документи, які регламентують його діяльність. Бізнесмен із власного офісу зможе зайти на сайт Луцької міськради і, ввівши код доступу, подивитися, в якій стадії його документ.

Електронний документообіг в системі «el-Dok» – прогресивний підхід до підвищення професійності та ефективності роботи виконавчих органів міської ради. Наскрізний автоматичний контроль виконання на всіх етапах роботи з документами підвищує якість роботи виконавців, шляхом автоматизації процесів колективного створення та використання документів у виконавчих органах міської ради робить терміни підготовки документів більш прогнозованими і керованими. Використання системи електронного документообігу «el-Dok» дозволяє систематизувати інформацію та створити новий тип взаємовідносин з відвідувачами виконавчого комітету та міської ради.

Система електронного документообігу «el-Dok» дає можливість електронного управління документами та створення єдиного інформаційного середовища і складається з декількох модулів, пов'язаних між собою.

Електронний документообіг запроваджений у межах системи управління якістю, головна мета якої – підвищити ефективність роботи структурних підрозділів, уникнути дублювання функцій, а го-

ловне – оперативно, чітко й прозоро вирішувати питання, з якими звертаються мешканці.

Передував впровадженню системи електронного документообігу досить тривалий процес: до початку 2006 року Луцьку міську раду було забезпечено новітньою комп'ютерною технікою, підключено 30% робочих місць та забезпечено доступ до глобальної мережі Інтернет, до початку 2007 це було здійснено на 60%, а до початку 2008 року – на 100%. Створено технічну можливість та підключено 10% робочих місць та 50% до закінчення 2007 року та 100% наприкінці 2008 року, що дозволило мати спільне робоче середовище відділів, управлінь, департаментів. Унаслідок таких упроваджень робота фахівців органів місцевої влади набула спрощення та неабияких переваг, так як кожен працівник може без перешкод, увівши свій пароль, легко отримати загальнодоступну інформацію від інших працівників. Багато структур виконавчих органів мають електронні поштові скриньки, що дає можливість обміну інформацією, оперативного вирішення нагальних питань. Наприкінці 2006 року запроваджено тестовий варіант системи електронного документообігу.

Першими почали активно працювати в системі міський голова, заступники міських голів та їхні секретарі-референти і сектор службових документів відділу канцелярії, який почав із 2008 року вести реєстрацію вхідної кореспонденції усієї міської ради, з 2009 року почалась реєстрація також вихідної кореспонденції. Управління кадрової роботи та нагород з 2008 року веде активну роботу з реєстрації в системі «el-Dok» розпоряджень із основної діяльності, а також з особового складу. Протокольний сектор відділу канцелярії з 2009 року проводить роботу в цій системі, насамперед вони оперативно вносять нові щойно прийняті рішення виконавчого комітету. Як і управління кадрової роботи та нагород, так і протокольний сектор вносять в модуль, що має назву «Облік документів», вибравши закладку «Перегляд документів» відскановані форми документів, що надає можливість працівникам переглянути усі прийняті нещодавно розпорядчі документи, ввівши у системі потрібний критерій пошуку.

Згідно з розпорядження міського голови від 27.01.2009 року № 33 «Про впровадження системи електронного документообігу «el-Dok» у виконавчих органах міської ради» всі виконавчі органи міської ради з 1 лютого 2009 року повинні були виконувати такі операції: розглядати вхідну кореспонденцію, отриману від сектора службових документів відділу канцелярії в модулі «Вхідна кореспонденція», а також переадресовувати виконавцям та надсилати у встановлені строки відповідь у відділ канцелярії саме через модуль «Вхідної кореспон-

денції» надіслану кореспонденцію, спеціалісти-діловоди повинні перейти на ведення реєстрації в системі електронного документообігу, ознайомлюватись та приймати до виконання рішення виконавчого комітету, розпорядження міського голови, розміщені в системі електронного документообігу, вести реєстрацію наказів у системі, працюючи у розділі «Календар» системи «el-Dok», надавати перелік заходів до плану основних заходів суспільно-політичного, економічного та культурного характеру, які проводяться у місті.

У Луцькій міській раді із 2009 року почала діяти робоча група з питань ефективного функціонування системи електронного документообігу «el-Dok», яка збирається щомісячно. До неї входять відповідальні працівники сектора автоматизації систем управлінь та інженери-програмісти, котрі відповідають за забезпечення адміністрування системи електронного документообігу «el-Dok» system та здійснюють відповідні заходи для покращення та спрощення роботи в цій системі.

Систематично проводиться спільно з відділом канцелярії внутрішнє навчання з організації роботи системи електронного документообігу, яке обов'язково відвідують спеціалісти відділів, на яких покладено ведення діловодства у відділі, управлінні чи департаменті. Саме на цьому навчанні працівники можуть дізнатись щось нове, а також поставити запитання, які їх цікавлять у зв'язку з використанням на робочих місцях цієї системи, після проходження якого кожен проходить підсумкове тестування, для аналізу отриманих знань.

Система електронного документообігу «el-Dok» поділена на такі модульні підсистеми:

1. Персональний інформаційний менеджер (ПІМ).
2. Обслуговування вхідної кореспонденції (ОВХК).
3. Обслуговування справ (ОСПР).
4. Облік документів (ОДОК).
5. Обслуговування вихідної кореспонденції (ОВИХК).
6. Пошук.

Для реєстрації документів у відділі канцелярії апарату виконавчого комітету застосовується журнальна форма та реєстраційні картки, які заповнюються в системі електронного документообігу «el-Dok».

У системі електронного документообігу «el-Dok» формується банк реєстраційних даних. Автоматизований реєстраційний банк даних забезпечує працівників інформацією про всі документи і місце їхнього знаходження через комп'ютерну мережу.

Електронна реєстраційна база даних забезпечена системою пошуку, аналізу, друку, сканування, необхідними довідниками тощо. У виконавчих органах міської ради використовується єдина форма електронної реєстраційної картки.

Реєстраційна картка містить обов'язкові записи: назва виду документа; автор (кореспондент); дата документа; індекс та номер документа (дата та індекс надходження документа – для тих, що надійшли); заголовок документа або його короткий зміст; резолюція (виконавець, зміст доручення, автор, дата); відповідальний виконавець; термін виконання; позначка про виконання (короткий запис, вирішення питання, дата фактичного виконання, індекс та номер документа-відповіді).

Електронна реєстраційна картка забезпечує працівників інформацією про всі документи і місце їхнього знаходження.

Ця система передбачає: створення обліку і реєстрації вхідної кореспонденції, сканування документів, друкування штрих-коду, оперативний пошук документів (в тому числі за штрих-кодом), багаторівневе розписування листів, надсилання реєстраційної інформації виконавцям, створення контролю за виконанням вхідної кореспонденції у встановлені терміни, формування бази даних адресатів, оформлення підтвердження про отримання листа працівником відділу канцелярії, підготовку статистичних даних та звітів, а також забезпечує облік справ, що створюються в організації, реєстрацію справ на базі листів, що надходять до організації, внутрішніх документів, вихідних листів, нотаток, завдань; визначення системи нумерації справ у спосіб, що відповідає номенклатурі справ організації, і автоматичну нумерацію справ.

Головним принципом цієї системи є забезпечення виконавчих органів Луцької міської ради повним обсягом інформації в електронному форматі, вільного доступу до неї, оптимізації робочого часу, впровадження новітніх технологій та інноваційних процесів.

Спеціалісти відділу канцелярії: підтверджують факт отримання кореспонденції, переглядають отриману кореспонденцію, реєструють вхідну кореспонденцію (включно зі скануванням та фіксуванням штрих-коду), передають на резолюцію керівнику, вносять резолюції керівника, передають для виконання виконавцям, здійснюють контроль за виконанням кореспонденції та дотриманням термінів виконання документа, надсилають інформацію про виконання документів.

Секретарі-референти керівника: перевіряють отриману вхідну кореспонденцію на паперових носіях на відповідність роздрукован-

ня переліку переданої керівнику вхідної кореспонденції, оформляють картки резолюцій керівника, передають кореспонденцію у відділ канцелярії для подальшої роботи з документами.

Спеціалісти діловодних служб виконавчих органів міської ради: переглядають вхідну документацію, реєструють її за аналогією зі спеціалістами відділу канцелярії, передають керівнику для розгляду, вносять резолюції керівників та направляють спеціалістам виконавчого органу для подальшого виконання, організують контроль за виконанням документа, повертають погоджену керівником реєстраційну інформацію до відділу канцелярії.

Інформатизація виконавчих органів Луцької міської ради включає:

- розширення зони діяльності систем автоматизованого документообігу та впровадження електронного цифрового підпису;
- створення умов для належного функціонування систем автоматизованого документообігу;
- створення та забезпечення існуючих автоматизованих робочих місць;
- створення мереж передачі даних та організацію доступу до глобальних інформаційних мереж;
- підключення локальних автоматизованих робочих місць до мереж передачі даних з можливістю доступу до мережі виконавчого комітету Луцької міської ради, обласної та державної інформаційної мережі, мережі Інтернет;
- модернізацію існуючих систем одержання та оброблення інформації;
- створення комплексного захисту інформації.

Метою інформатизації Луцької міської ради і виконавчого комітету є:

- впровадження системи автоматизованого документообігу;
- накопичення, систематизація і каталогізація даних;
- облік та зберігання текстів власних рішень, доведення їх до підвідомчих установ та організацій за допомогою телекомунікаційних засобів;
- облік та аналіз власних рішень та актів підпорядкованих ланок управління для прийняття рішень щодо їхнього скасування, зупинення чи вдосконалення;
- забезпечення телекомунікаційного доступу віддалених структурних підрозділів до центрального сервера.

Студент-практикант, аналізуючи функціонування системи електронного документообігу «el-Dok», може визначити й певні недоліки

в роботі відповідної системи документообігу. Так, варто зазначити, що основним недоліком і перешкодою для ефективного функціонування системи є недостатнє налаштування електронної мережі, яка дає збій у роботі відділів, управлінь та департаментів у зв'язку із нефункціонуванням Інтернету.

Функціонування системи в повноцінному електронному вигляді можливе лише завдяки застосуванню усіма працівниками електронного цифрового підпису, а дотепер цим підписом користується лише міський голова та його заступники, тому це веде до дублювання електронних документів паперовими.

Вивчивши організацію документопотоків, практику організації автоматизованої обробки інформації, студент-практикант може сформулювати й певні пропозиції щодо функціонування електронного документообігу, серед таких є ефективно налаштування системи розсилання документів. Це бажано здійснити тому, що на теперішній час відділи, департаменти та управління отримують в модулі «Обслуговування вхідної кореспонденції» лише листи, а всі інші документи в системі реєструються в загальній для всіх користувачів папці «Перегляд папок з документами» модуля «Облік документів», таким чином, для працівників не є відокремленою службова кореспонденція (розпорядження міського голови, рішення виконавчого комітету, доручення заступників міського голови), яка стосується аспектів їхньої діяльності, а це породжує існування паперової документації.

Також пропозицією є створення окремого по кожному відділу підрозділу, до якого будуть надсилатись документи для розгляду та виконання від підприємств, установ, організацій, юридичних та фізичних осіб та усіх виконавчих органів. Це надасть можливість ознайомитись із резолюцією, яка знаходиться в картці документа, і, виконавши документ, переслати його вже в електронному вигляді, а не в паперовому, в канцелярію, тоді система перестане породжувати паперові «клони» електронних варіантів документів.

Таким чином, роблячи остаточні висновки щодо впровадження новітніх технологій в діяльність місцевих органів влади, студент-практикант підсумовує, що хоча застосування електронного документообігу ввійшло в життя працівників міської ради нещодавно, переваги є неабиякими, і навіть ті, хто досить скептично ставиться до будь-яких нововведень, помітив, що новітня технологія керування та координації документами є досить ефективною.

Наприкінці практики студент узагальнює матеріали, зібрані в установі, що є базою практики, та складає письмовий звіт. Звіт пере-

віряє та затверджує керівник практики від установи та від навчального закладу. Захист звіту з практики приймає комісія, яку призначає завідувач кафедри з числа викладачів, з обов'язковим включенням до комісії керівника практики від кафедри. За результатами захисту виставляється диференційована оцінка.

Отже, одержуючи відповідну фахову освіту, студенти, які здобувають кваліфікацію «документознавець, помічник керівника найвищої ланки», повинні пройти практичну підготовку і в органах державної влади і управління, що допоможе їм набути конкретних операціональних умінь майбутніх фахівців, сприятиме закріпленню отриманих у процесі навчання теоретичних знань, формуванню професійної свідомості та відповідної професіоналізації у цій сфері управлінської діяльності. Постановка проблеми практичної підготовки фахівців зазначеної сфери – це лише початок її розв'язання, в подальшому необхідне теоретичне обґрунтування практичного втілення нагальних завдань документознавчої освіти, пошук найбільш ефективних форм підготовки студентів задля їхнього професійного самовизначення.

Література:

1. Гайсинюк Н.А. Педагогічні засади підготовки документознавців в умовах інформатизації суспільства : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / КНУКіМ / Н.А. Гайсинюк. – К., 2003. – 24 с.
2. Дубова С. В. Підготовка документознавців для сфери державного управління в Україні (1995-2008 рр.): автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. істор. наук : спец. 27.00.02 «Документознавство, архівознавство» / Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв / С. В. Дубова. – К., 2010. – 20 с.
3. Кулешов С.Г. Управління документацією : підготовка фахівців у вищих школах за рубежом / С.Г. Кулешов, І.П. Прокопенко // Архіви України. – 2003. – №1-3. – С.53-64.
4. Кушнарєнко Н.М. Складові змісту спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» : питання методології / Н.М. Кушнарєнко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – №1. – С.42-45.
5. Матвієнко О.В. Теорія і практика підготовки спеціалістів з інформаційного забезпечення системи управління невиробничою сферою : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Нац. пед. університет ім.М.П.Драгоманова / О.В. Матвієнко. – К., 2005. – 40 с.
6. Морозюк І. Формування напрямів освіти документознавців / І. Морозюк // Вісн. Кн. палати. – 2003. – №10. – С.27-29.

УДК 316.28

Єжижанська Тетяна Сергіївна,*старший викладач кафедри документознавства та інформаційної діяльності Луцького інституту розвитку людини Університету "Україна"***Осадча Марина Петрівна,***старший викладач кафедри документознавства та інформаційної діяльності Луцького інституту розвитку людини Університету "Україна"*

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У статті розглядаються проблеми формування комунікативної компетентності студентів, визначається роль знань з ділової комунікації для подальшої професійної діяльності, аналізуються шляхи підвищення ефективності спілкування майбутніх фахівців.

Ключові слова: *ефективність комунікації, комунікативна компетентність, ділова комунікація.*

В статье рассматриваются проблемы формирования коммуникативной компетентности студентов, определяется роль знаний о деловой коммуникации в их последующей профессиональной деятельности, анализируются пути повышения эффективности общения будущих специалистов.

Ключевые слова: *эффективность коммуникации, коммуникативная компетентность, деловая коммуникация.*

The problems of forming communicative competence of specialists, the role of knowledge in business communication for future professional activities, analyze ways to improve communication students.

Key words: *efficiency of communication, communicative competence, business communication.*

Двадцять перше століття вже традиційно називають ерою комунікації. У цьому твердженні, незважаючи на його категоричність, відображено сміливу спробу визначити місце комунікативних знань у сфері суспільних наук про людину. Значення комунікативної компетентності особистості для сучасного суспільства важко переоціни-

ти. Формування комунікативних знань, умінь і навичок майбутнього спеціаліста перебуває в полі зору як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених розвитку вміння спілкуватись, а також появу кількох навчальних посібників, багато питань цієї проблеми ще не набули належного обґрунтування й однозначного вирішення. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про необхідність розв'язання різноманітних проблем, пов'язаних з низьким рівнем комунікативної компетентності майбутніх фахівців різних сфер діяльності. Актуальність дослідження посилюється також існуючою суперечністю, пов'язаною з невідповідністю вимог суспільства до компетентної у питаннях спілкування особистості та низьким рівнем комунікативної підготовки студентів у ВНЗ. Мета статті – охарактеризувати проблеми комунікативної підготовки студентів і виявити шляхи підвищення низької комунікативної компетентності майбутніх фахівців.

Вміння спілкуватись життєво необхідне фахівцям будь-якої галузі діяльності. Ми ж сьогодні зазначаємо, що навіть студентів гуманітарної сфери цього не навчають. Майбутніх фахівців потрібно вчити будувати спілкування, взаємодію із різними комунікативними партнерами, вміти впливати словом, інтонацією, жестами. Сьогодні важливо усвідомити, що багато невдач людини – від невміння спілкуватись, небажання слухати і чути іншого, незнання того, як будувати відносини із іншими людьми. Тобто мова йде про низьку комунікативну компетентність майбутніх фахівців. Професійні риси спеціаліста будь-якої сфери передбачають наявність у нього спеціальної освіти, широкої ерудиції, постійного підвищення ним своєї науково-професійної підготовки. Застосовуючи такий підхід до менеджера, можна стверджувати, що він повинен бути не лише носієм статусу посадової особи, наділеної певними повноваженнями, але й мати необхідну ерудицію, володіти широким колом професійних знань, вмінь і навичок, до числа яких обов'язково належить вміння спілкуватись із людьми.

Причиною багатьох виробничих проблем може бути не низький рівень професійних знань і вмінь, а недостатній рівень комунікативної компетенції особистості, через що досить часто й виникають комунікативні конфлікти на міжособистісному, груповому й суспільному рівнях. Уміння проводити ділові бесіди і переговори, встановлювати контакти з партнерами і керувати колективом – ключ до успіху в бізнесі. Можна стверджувати, що свідоме опанування принципами ділового спілкування та правильне їх використання підвищує ефективність ділових контактів, а отже, й ефективність роботи підприємства чи фірми. Розроблено безліч методик, рекомен-

дацій, що допомагають розвинути комунікативні здібності, навчити розуміти психологію іншої людини і своєю власну, справляти гарне враження на людей довкола. І цей досвід важливо теоретично переосмислити, щоб викладати відповідні курси у вузах.

Отже, здатність спілкуватись і ладнати із людьми набагато важливіша за професійну (так звану технічну) компетентність. Підтвердженням цих висновків є результати різноманітних досліджень, проведених за кордоном, які свідчать, що для визначення факторів успішного працевлаштування добросовісність і навички спілкування є вищими за професійні знання та вміння. Варто зазначити, що в теорії менеджменту усі навички поділяють на дві великі групи: *hard skills* (тверді навички) і, відповідно, *soft skills* (м'які навички). *Hard skills* – професійні, технічні навички, які можна наочно продемонструвати. До цієї категорії належать, наприклад, навички друкування, володіння іноземною мовою, керування автомобілем тощо. *Soft skills* – навички, виявлення яких важко відслідкувати, перевірити і наочно продемонструвати. До такої групи належать комунікативні й управлінські навички, наприклад: налагодження стосунків, робота в команді, слухання і розуміння співрозмовника, проведення переговорів, навички спілкування, ораторське мистецтво, проведення презентацій, ведення дискусій, вирішення проблем, лідерство, вирішення конфліктних ситуацій [5].

Спробуємо з'ясувати, які ж навички, професійні чи комунікативні, значною мірою визначають успішність окремих працівників і компанії в цілому. Результати дослідження, проведеного у Гарвардському університеті (Harvard University) і Стенфордському дослідницькому інституті (Stanford Research Institute), свідчать про те, що внесок *hard skills* у професійну успішність працівника становлять усього 15%, тоді як *soft skills* визначають інші 85% [5]. Керівництво більшості компаній прагне наймати, утримувати й просувати працівників із високим рівнем розвитку “м'яких” навичок. Звичайно, це не означає, що певні технічні, професійні вміння співробітникам не потрібні (вони повинні бути обов'язково), але для успішного вирішення різноманітних завдань, поставлених перед співробітником компанією, їх недостатньо. Відповідно, їх недостатньо і для успішного розвитку кар'єри. Результати іншого дослідження, проведеного Стенфордським дослідницьким інститутом (Stanford Research Institute) спільно із Фондом Карнегі Мелона (Carnegie Mellon Foundation) серед генеральних директорів (CEO) компаній зі списку “Fortune 500”, показали, що їхній довгостроковий і стабільний успіх у роботі на 75% визначається *soft skills* і тільки на 25% – *hard skills* [2].

Результати наведених вище досліджень, які демонструють відносно невисоку значущість професійних навичок, можуть здатись дивними. Проте не варто забувати, що бізнес завжди пов’язаний із людьми і включає спілкування, налагодження відносин, самопрезентацію, представлення своєї компанії і своїх ідей у найбільш позитивній і виграшній формі. Для цього якраз і потрібні “м’які” навички. Як стверджує Д. Іванов, *soft skills* є способом вияву (“засобом доставки”) для *hard skills* [2]. Отже, саме розвиткові комунікативних знань, вмінь і навичок варто приділяти особливу увагу в університетських курсах. На підтвердження можна процитувати думку одного із гурів менеджменту, Генрі Мінцберга (Henry Mintzberg), професора менеджменту МакГіллського університету (McGill University) у Монреалі, який у своїй відомій книзі “Менеджери, не МВА: твердий погляд на м’яку практику управління та управління розвитком” пише: “Освіта, запропонована МВА, це даремна витрата великої кількості часу. Традиційні програми МВА навчають не тих людей не тими методами і з невідповідними результатами... Такі дисципліни, як фінанси, бухгалтерський облік і маркетинг, займають непропорційно багато часу за рахунок критично важливих *soft skills* – лідерства, роботи в команді, спілкування, нестандартного мислення, – саме тих навичок, які відрізняють кращих від гірших у світі менеджменту. І наслідки такого підходу загрозові – ринок переповнений дипломованими молодими лідерами, у яких немає реальних лідерських рис. Така система, безперечно, дисфункціональна” [6, 240].

Вміння спілкуватись є основною складовою комунікативної компетентності. Мова йде про здатність налагоджувати й підтримувати необхідні контакти з людьми, про готовність особистості до спілкування в плані розвитку і відповідностей, установок та адекватних вмінь. Згідно з визначенням Міжнародного департаменту стандартів для навчання та освіти (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction (IBSTPI), компетентність – це спроможність особистості кваліфіковано проводити діяльність, виконувати завдання або роботу. При цьому поняття компетентності охоплює набір знань, навичок і стосунків, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення стандартів у професійній галузі або сфері діяльності [4]. Для того, щоб полегшити процес оцінювання компетентностей, Департамент пропонує виокремити у цьому понятті такі індикатори, як набуті знання, вміння, навички та навчальні досягнення.

Теорія комунікативної компетентності розробляється в останні роки українськими й російськими авторами. Комунікативну ком-

петентність фахівця вчені характеризують як “певний рівень сформованості особистісного й професійного досвіду взаємодії з оточуючими, який потрібен індивіду, щоб у межах своїх здібностей і соціального статусу успішно функціонувати у професійній спільноті й суспільстві” [3, 59]. Із цього визначення випливає, що комунікативна компетентність залежить: від притаманних індивідові рис; від змін, що відбуваються у соціумі; від пов’язаної із цими змінами соціальної мобільності самого фахівця.

Складовими комунікативної компетентності варто вважати: по-перше, вміння вступати в комунікацію з іншими людьми, постійно підтримувати з ними потрібні контакти; а по-друге, володіння й уміння оперувати інформацією, яка характеризує як загальну, так і професійну ерудицію фахівця, незалежно від сфери його діяльності.

Основним джерелом набуття комунікативної компетентності є знання, досвід й уміння спілкуватись як у діловій сфері, так і в повсякденній ситуації. Комплекс комунікативних знань і навиків, які складають комунікативну компетентність особистості, включає:

- знання норм і правил спілкування (зокрема ділового);
- високий рівень мовленнєвого розвитку, який дозволяє людині у процесі спілкування вільно передавати і сприймати інформацію;
- розуміння невербальних засобів комунікації;
- вміння налагоджувати контакт із людьми, враховуючи їхні гендерні, вікові, соціально-культурні, статусні характеристики;
- вміння поводитись адекватно до ситуації і використовувати її специфіку для досягнення власних комунікативних цілей;
- вміння впливати на співрозмовника так, щоб схилити його на свій бік, переконати в силі своїх аргументів;
- здатність правильно оцінити співрозмовника як особистість, як потенційного конкурента чи партнера і вибрати власну комунікативну стратегію залежно від цієї оцінки;
- здатність викликати у співрозмовника позитивне сприйняття власної особистості [3, 59].

Якщо ефективність обміну інформацією залежить від комунікативної компетентності і, до того ж, механізм соціальної взаємодії людей виявляє себе на всіх рівнях соціокультурної організації суспільства, то чому фахівців різних профілів (не лише гуманітаріїв, але й керівників-управлінців і працівників сфери обслуговування) не вчать працювати з людьми, ефективно будувати комунікативний процес і керувати ним? Звичайно, ситуація змінилась, чи вже змінюється, і попит на такого виду професіоналізм зростає, але питання

про комунікативну підготовку фахівців цим не знімається, а навпаки, набуває ще більшої актуальності.

Сучасні умови розвитку суспільства диктують підвищення вимог до рівня освіченості, загальної й комунікативної культури майбутнього спеціаліста. Сучасний фахівець – це висококваліфікований професіонал, який поєднує ерудицію зі знанням певної сфери діяльності, вміє окреслити стратегічні завдання, налагодити взаєморозуміння й взаємодію із окремими людьми чи соціальною групою, тобто володіє високою культурою комунікативної діяльності. Сьогодні можемо спостерігати затребуваність (чи навіть дефіцит) комунікативних знань і навичок у фахівців-професіоналів найрізноманітніших сфер діяльності. Оскільки низька компетентність є перешкодою у налагодженні стосунків як всередині організації, так і в спілкуванні із діловими партнерами, то керівники підприємств, установ та організацій витрачають значні кошти на проведення комунікативних семінарів, тренінгів, майстер-класів з комунікативної практики для своїх працівників (вартість таких послуг може бути дуже високою, залежно від тривалості заняття і кваліфікації тренера), на яких ознайомлюють учасників із механізмами психологічного впливу й психологічного захисту, навчають ефективного спілкування з колегами і клієнтами. На нашу думку, нинішніх студентів важливо навчати так, щоб уже за час перебування у стінах ВНЗ вони здобули необхідні навички спілкування, які допоможуть їм успішно працевлаштуватися і будувати кар'єру. Освітні заклади вже сьогодні повинні відкнутись на таку потребу суспільства і особливо увагу звертати на комунікативну підготовку майбутніх фахівців.

Актуальним залишається питання, чи відповідає сьогоднішня програма підготовки фахівців новим соціальним умовам. Адже у навчальних планах вищої школи дуже мало уваги приділяється вивченню навичок спілкування: цим часто нехтують, особливо увагу приділяючи циклу професійно-орієнтованих дисциплін. Якщо ж заповнювати ці прогалини у підготовці фахівців, то виникає питання, які саме дисципліни і курси повинні готувати студента до того, щоб бути грамотним, компетентним комунікатором. Щоб вирішити проблему більш ефективного навчання професійно-ділового спілкування, необхідно студентам різного профілю оволодівати знаннями теорії комунікації, вміннями й навичками встановлення та підтримання контактів у різних сферах і ситуаціях взаємодії. Одним із актуальних завдань сучасної вищої школи стає введення в освітній стандарт комплексу дисциплін комунікативного циклу, в першу чергу – основ теорії комунікації, ділової комунікації, етики та етикету. Необхід-

ність підвищувати професійно-мовленнєву компетентність випускників ВНЗ наводить педагогів вищої школи на думку про розробку такої методичної системи формування комунікативної компетенції, яка враховувала б взаємозв'язок із різними навчальними предметами [1, 273]. Фахівці, які працюють у найрізноманітніших сферах соціально-гуманітарного знання – філософії, соціології, лінгвістики, філології, психології, педагогіки, PR, маркетингу й реклами – намагаються пояснити феномени комунікації з теоретичної точки зору і спільними зусиллями зробити ще один крок на шляху розвитку комунікативного знання в Україні.

Можливість ефективного розвитку комунікативної компетентності прямо залежить від забезпеченості навчального процесу набором необхідних підручників і навчальних посібників, методичних розробок, які враховували б особливості підготовки фахівців у конкретному регіоні чи навчальному закладі. У навчальних планах і програмах варто приділити увагу комунікативно-мовленнєвій підготовці студентів у ситуаціях офіційно-ділового спілкування, оволодінню ними етичними та етикетними нормами, основними правилами організації ефективних ділових контактів. Особливу увагу варто акцентувати на необхідності розвитку, а часто й формування, комунікативної компетенції спеціалістів і магістрів, які здобувають як гуманітарну, так і технічну вищу освіту. Актуальним для викладачів є й питання розвитку мовленнєвої компетенції студентів. Мова – один із основних засобів спілкування у будь-якій сфері діяльності, а тому важливо донести до студентів усі ті соціально й професійно значимі можливості, які відкриває успішне оволодіння формами, засобами й способами мовленнєвої комунікації. На жаль, мовленнєва компетенція студентів вітчизняних вищих навчальних закладів залишає бажати кращого. Вже на перших заняттях з культури мовлення, ділового спілкування, основ теорії комунікації з'ясовується відсутність елементарних комунікативно-мовленнєвих знань і вмій їх застосовувати у змодельованих на заняттях ситуаціях. Викладач повинен намагатись підвищити компетентність студентів у сфері мовленнєвого спілкування, звернути їхню увагу на необхідність саморозвитку у питаннях оволодіння видами, формами, стилями мовленнєвої діяльності. Завдання комунікації (усної й письмової) у всіх сферах і ситуаціях – досягти того, щоб у свідомості реципієнта виникла та інформація, яку висловив ініціатор спілкування. Тому у навчальні плани підготовки фахівців різних напрямів варто включати не лише курс української мови (за професійним спрямуванням), а

й основи теорії і практики мовленнєвої комунікації (комунікативну лінгвістику).

Комунікативна компетенція є важливою рисою майбутнього фахівця, а тому вважаємо за необхідне визначити шляхи її формування:

– поглиблення знань про мову, засвоєння норм етичної й етикетної поведінки в різних сферах і ситуаціях спілкування та вдосконалення вмінь і навичок спілкування в науковій та офіційно-діловій сферах, оволодіння різноманітними стратегіями і тактиками ефективної комунікації;

– розвиток вмінь і навичок переконливо викладати свої думки, дискутувати, використовуючи різні способи аргументації, вести діалог із співрозмовниками, дотримуючись правил мовленнєвого етикету;

– оволодіння вмінням сприймати, аналізувати, порівнювати мовні явища й факти, коментувати їх, оцінювати їх під кутом зору нормативності, відповідності ситуації спілкування.

Широкий діапазон тактик і стратегій комунікації дозволить комунікативній компетентності проявитись у рисах, необхідних у різних видах комунікативної взаємодії (компетентність юриста, політика, лікаря, управлінця, підприємця, фахівця інформаційної сфери тощо).

Отже, більшість учених під компетентністю людини розуміють певним чином структуровані (організовані) набори знань, умінь і навичок, які набуваються у процесі навчання. Складові комунікативної компетентності становлять комунікативний потенціал особистості, який визначає успішність її спілкування в різних сферах життєдіяльності. При цьому все більшої актуальності набуває завдання удосконалення процесу формування комунікативних компетенцій, що є невід'ємним компонентом повноцінної професійної підготовки та передумовою продуктивної діяльності фахівців у будь-якій галузі.

Узагальнюючи все викладене вище, можна зробити такі висновки:

1. Необхідність формування комунікативної компетенції у студентів обумовлена тим, що сьогодні для більшості випускників ВНЗ невід'ємною складовою майбутньої професії стає спілкування в соціокультурній, діловій, професійних сферах.

2. Вирішення проблеми формування/розвитку комунікативної компетенції студентів – завдання викладачів не лише окремих дисциплін, передбачених програмами вузів. Цим повинні перейматись ті, хто складає навчальні плани і програми підготовки фахівців.

3. Поетапне введення в програми підготовки фахівців (різного профілю) дисциплін, пов'язаних із теорією й практикою комунікації, позитивно позначиться на оволодінні студентами всім комплексом знань і вмінь, передбачених програмами вузів.

4. Уведення в навчальні плани підготовки фахівців циклу дисциплін з теорії та практики комунікацій підвищить рівень комунікативної компетенції майбутніх фахівців різноманітних сфер діяльності.

5. Оволодіння засобами й видами комунікації, їхнє втілення у навчально-наукове, ділове, професійне спілкування розвивають комунікативну компетентність студентів, готують їх до ефективного встановлення й підтримання необхідних соціальних контактів.

Література:

1. Барабанова Н.Р. Междисциплинарная координация в формировании коммуникативно-речевой компетенции студентов [Текст] / Н.Р. Барабанова // Актуальные проблемы теории коммуникации : сб. науч. тр. – СПб. – Изд-во СПбГПУ, 2004. – С. 271-280.

2. Иванов Д. Путь к вершине. Факторы успеха. Что важнее: soft skills или hard skills? [Электронный ресурс]: / Дмитрий Иванов // Управление человеческим потенциалом. – 2010. – № 3. – Режим доступа: http://www.colloquium.ru/article/hard_soft/hard_soft.php.

3. Основы теории коммуникации [Текст] : учебник / Под ред. М.А. Василика. – М. : Гардарики, 2003. – 615 с.

4. Competencies [Electronic resource] // International Board of standards for Training, Performance and Instruction (IBSTPI). – Mode of access: <http://www.ibstpi.org/competencies.htm>

5. Get @head with Soft Skills [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.editin.com/softskills/index.htm>

6. Mintzberg, H. Managers Not MBAs: A Hard Look at the Soft Practice of Managing and Management Development. – Berrett-Coehler Publishers, 2004. – 464 с.

УДК 004.65

Білуцак Тетяна Миколаївна,*асистент кафедри «Соціальних комунікацій та інформаційної діяльності» Національного університету «Львівська політехніка»;***Москалюк Юлія Орестівна,***студентка IV курсу напрямку «Документознавство та інформаційна діяльність» кафедри «Соціальних комунікацій та інформаційної діяльності» Національного університету «Львівська політехніка»*

ЗАСОБИ ОПРАЦЮВАННЯ ВХІДНОЇ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ З ВИКОРИСТАННЯМ ОФІСНОГО ПАКЕТА

У статті розглядається актуальність використання комп'ютерних засобів опрацювання офісних документів, які є результативними чинниками у підвищенні продуктивності та якості роботи працівників служби документування. Зокрема, розкривається питання доцільності використання електронної реєстрації і пропонується створення шляхом проектування бази даних для вхідної кореспонденції в установі за допомогою програмного продукту Access як раціональну та ефективну роботу з документами.

Ключові слова: *комп'ютерні засоби, база даних, реєстрація вхідної кореспонденції.*

В статье рассматривается актуальность компьютерных средств обработки офисных документов, который является результативным фактором в повышении производительности и качества работы сотрудников службы документирования. В частности, раскрывается вопрос целесообразности использования электронной регистрации и предлагается создание путем проектирования базы данных для входящей корреспонденции в учреждении с помощью программного продукта Access, как рациональную и эффективную работу с документами.

Ключевые слова: *компьютерные средства, база данных, регистрация входящей корреспонденции.*

The relevance of computer facilities while working with the office documents, which are an effective factor in improving staff

productivity and quality in their work with documentation, is discussed in the article. In particular, the question of the feasibility of using electronic registration is revealed and the creation by designing a database for the incoming correspondence of the office using an Access software product, as a rational and efficient work with documents is proposed.

Key words: *computer facilities, database, incoming correspondence registration.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Організація управління за наших часів неможлива без застосування комп'ютерних технологій. Практично всі працівники сфери управління на підприємствах, в організаціях, установах, фірмах використовують у своїй діяльності персональні комп'ютери (ПК). Це спрощує й прискорює процес підготування документів, уможлиблює зберігання та опрацювання великих обсягів інформації, доступ до певної інформації з будь-якої точки земної кулі [5].

Сьогодні ПК стає основним засобом створення, редагування документів, систематизації, пошуку, зберігання й передавання інформації. Впровадження ПК у діловодстві відкриває принципово нові можливості для документаційного забезпечення управління, дає змогу піднести діловодну діяльність на сучасний рівень, кардинально підвищити продуктивність та якість роботи працівників служби документування. Потрібно відзначити, що майже всі працівники сфери управління зіштовхуються з цим в своїй діяльності, але далеко не всі мають уявлення про широкі можливості використання комп'ютерних технологій для раціональної та ефективної роботи з документами. Отже, постає об'єктивна необхідність освоєння та практичного застосування комп'ютерних засобів при організації роботи з документами [11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Питання автоматизації діловодних процесів, створення моделі «електронного офісу», практичного застосування комп'ютерних засобів обробки офісної документації перебувають у центрі уваги науковців: Палехи Ю.І., Гончарової Н.І., Громова Є.С., Макарової Н.В., Віденка А.Н., Кузнецова С.Л., Іванової Т.В., Піддубної Л.П., Молочкова В.П., Селіверстова Р.Г та ін. В своїх працях вони намагалися знайти вирішення наступних проблемних питань:

– вдосконалення служби документаційного забезпечення управління шляхом впровадження сучасних інформаційних технологій;

- підвищення культури створення та організації функціонування службових документів;
- організація технологічних процесів та операцій – документо-створення, документообігу та збереження документів засобами автоматизації;
- оформлення службових документів на ПК з дотриманням нормативно-правових вимог;
- структура і функціональні характеристики систем автоматизації ділових процесів;
- суть концепції «електронного офісу» [10].

Проблеми комп’ютеризації діловодства, електронного документування та електронного документообігу розглянуто в багатьох роботах, серед яких слід відзначити узагальнюючі праці А. О. Пестрецова, Г. Г. Асеева, А. Л. Маньковського [6].

Палеха Ю.І. зауважує, що вирішальне значення для працівників служб діловодства має культура застосування нових інформаційних технологій в діловодстві, інших елементів інформаційної культури, тобто, «крім знання комп’ютерного діловодства, необхідні також знання і уміння створення документів з електронним носієм, організації їх обігу, засобів електронного зв’язку, використання ресурсів корпоративних та світової електронних мереж, не обхідна певна культура здійснення інформаційного пошуку, використання документної інформації під час виконання запитів керівництва установи у разі підготовки інформаційно-аналітичних документів, культури користування сучасними засобами оргтехніки» [10].

На високу ефективність застосування технічних засобів автоматизації інформаційних технологій звернув увагу академік В. М. Глушков, який до деталей передбачив тенденції розвитку цієї галузі та виклав їх у книзі “Основы безбумажной информатики” [4]. Зокрема, він вказав на необхідність використання комп’ютерних мереж, спільних (корпоративних) та розподілених баз даних. Стосовно впровадження та використання електронних документів В.М. Глушков запровадив термін “безпаперова інформатика”, а автоматизацію організаційного управління виділив у окремий розділ у вищезгаданій книзі. Видатний науковець зазначає, що «при автоматизації організаційного управління на основі використання ЕОМ слід пам’ятати, що основною засадою її успіху є докорінна зміна традиційної технології організаційного управління».

Актуальність теми полягає в тому, що кардинально підвищити продуктивність та якість роботи працівників служби документування через спрощення, прискорення підготовки документів, можли-

вості зберігання і обробки великих обсягів інформації у реєстрації кореспонденції в установі можливо за рахунок створення бази даних зі зручним інтерфейсом.

Мета статті – висвітлити різновиди комп'ютерних засобів для опрацювання офісних документів, а також обґрунтування в необхідності використання електронної реєстрації за допомогою проектування бази даних як доцільну та оперативну роботу з документами.

Процес документаційного забезпечення управління (ДЗУ) традиційно складається з таких етапів: створення документів та їхнє оформлення; прийом-передача документів; організація руху документів усередині організації; реєстрація і контроль виконання; інформаційно-довідкова робота; накопичення і зберігання документів, забезпечення їхнього збереження.

Для вирішення вищевказаних завдань на комп'ютерах в усіх організаціях, установах, фірмах використовуються наступні типи програмного забезпечення:

- операційна система (ОС), тобто базова програма, під керуванням якої працює комп'ютер;
- текстовий редактор;
- електронні таблиці;
- система керування базами даних (СКБД);
- комунікативні програми для роботи з факсами й доступу в Internet;
- утиліти (допоміжні програми, що оптимізують роботу комп'ютера).

Як правило, використовуються також:

- OCR (Optical Character Recognition System) – програми оптичного розпізнавання текстів для перенесення документа, виготовленого на папері, в комп'ютер за допомогою сканувального пристрою;
- електронні словники й перекладачі.

На підприємствах, в організаціях, установах, фірмах можуть застосовуватися різні версії одних і тих самих програм [5].

В Україні широко розповсюджені програмні продукти фірми Microsoft (Windows, Word, Excel, Access, Power Point, Outlook), які можуть достатньо ефективно забезпечувати організацію діловодства на основі персональних комп'ютерів та комп'ютерних мереж. Оволодівши навичками роботи в даних програмних середовищах, працівники легко зможуть самостійно освоїти інші спеціалізовані середовища, встановлені в організації.

Система автоматизації діловодства включає засоби і правила створення документів, ведення електронного архіву, підтримки до-

кументообігу і спирається на програмно-технічні платформи підприємства. Всі інші складові управління повинні ґрунтуватись на системі ведення діловодства з метою ефективного використання інформації для досягнення поставлених завдань і вирішення проблем, які стоять перед організацією. З точки зору комплексної автоматизації діяльності підприємств прикладні інформаційні системи повинні спиратись на програмно-технічні платформи і систему автоматизації діловодства. Таким чином, перед підприємством, яке прагне створити ефективне середовище обробки інформації, постають два важливих завдання:

- вдосконалення всієї роботи з підготовки та обробки документальної інформації шляхом створення механізму ДЗУ;
- вибір правильної стратегії автоматизації.

Основною проблемою традиційної технології управління документообігом є практична неможливість централізовано відслідковувати рух документів організації в реальному масштабі часу [2].

Найбільш поширеним підходом до вирішення діловодних потреб є вдосконалення виконання окремих видів робіт шляхом застосування *універсальних інформаційних технологій* (ІТ). Подібна стратегія може бути реалізована як на окремому комп'ютері, так і в рамках локальної мережі [9].

Найбільш відомими ІТ, використовуваними при *оформленні документів* є: текстовий, табличний і графічний редактори/процесори. Як текстовий редактор в більшості випадків використовують MS Word інтегрованого пакета MS Office. Використання різних компонентів цього пакета має низку переваг: повна сумісність окремих компонентів, тобто можливість передачі інформації з однієї програми в іншу; одноманітність методів роботи і інше. MS Word надає також багато можливостей для оформлення тексту: різні стилі оформлення, різні шрифти; можливості виготовлення і вставки малюнків, таблиць; редагування, перевірка правопису, багатомовна підтримка; створення форм і бланків; можливості створення і редагування повідомлень електронної пошти; різноманітні операції роботи зі складними за структурою багатосторінковими документами [5].

Як табличний редактор вибирають MS Excel пакета MS Office. MS Excel надає широкі можливості оформлення документів, пошуку в них потрібної інформації, оформлення результатів пошуку, побудови діаграм різного типу.

Для зберігання об'ємних документів або для архівного зберігання використовуються технології стиснення інформації, що реалізуються програмами-архіваторами. Використання подібних про-

грам дає не тільки можливість значно економити дисковий простір на комп'ютері, але і швидко передавати велику кількість документів при їхньому пересиланні електронною поштою. Найбільш поширеними програмами-архіваторами є WinZip і WinRar [7].

Зберігання документів у пам'яті комп'ютера припускає електронну форму представлення документа. Основною технологією *перекладу паперових документів в електронну форму* є сканування. Сканування – це технологічний процес, в результаті якого створюється графічний образ паперового документа. Для перетворення графічного образу паперового документа в текстовий використовують технологію розпізнавання образів. Найбільш відома і поширена програма FineReader, здатна забезпечити високу якість розпізнавання і зручність застосування [1].

Для організації *зберігання великого обсягу інформації*, доступу до неї і виконання довідково-інформаційної роботи використовуються технологія баз даних. Відповідно до концепції БД основою інформаційної технології є дані, організовані в БД, що адекватно відображають реалії в тій або іншій предметній галузі, і які забезпечують користувача актуальною інформацією у відповідній предметній галузі. Система керування базами даних (СКБД) надає повний контроль над процесом визначення даних, їхньою обробкою та використанням. СКБД також істотно полегшує обробку великих обсягів інформації, які зберігаються в численних таблицях. Різноманітні засоби СКБД забезпечують виконання трьох основних функцій: визначення даних, обробка даних та оперування даними. Також технологія баз даних дозволяє автоматизувати виконання різних ділових функцій: реєстрацію документів і контроль за їхнім виконанням, здійснення довідкової роботи за документами організації, складання описів документів тривалого терміну зберігання перед здачею в архів, отримання після закінчення ділового року вибірки у вигляді акта про виділення документів, терміни яких закінчилися, для знищення та інші. Найбільшого поширення для організації баз даних набула система Access пакета MS Office. Це пояснюється її простотою в освоєнні, зручністю в експлуатації, великим спектром функціональних можливостей [8].

Особливе місце серед універсальних ІТ посідають мережеві інформаційні технології, що забезпечують функцію *прийому і передачі інформації*. Це забезпечується за допомогою об'єднання комп'ютерів у локальну і глобальну мережу (Internet). Локальна застосовується усередині адміністрації для обміну інформацією між підрозділами, а глобальна – для передачі і прийому інформації від

територіально віддалених центрів. На основі мережевих ІТ реалізуються оперативні засоби зв'язку, такі як електронна пошта і зв'язок, факсиміле [3].

Автоматизація документообігу дає змогу:

- підвищити виконавську дисципліну – це здійснюється за рахунок покращення контролю за виконанням доручень;
- створити ефективну систему повідомлень та нагадувань для попередження всіх посадових осіб про наближення строку виконання доручення;
- автоматично генерувати номер, проставляти поточну дату, використовувати довідники та словники, зменшити час реєстрації та уникнути помилок, пов'язаних з заповненням реквізитів документів;
- здійснювати миттєвий пошук документів та доручень (за їхнім змістом та будь-якою комбінацією реквізитів) [5].

Механізація і автоматизація діловодних процесів здійснюється на основі упорядкованої системи документування управлінської діяльності уніфікації та скорочення кількості форм використовуваних документів. Механізація і автоматизація повинні впроваджуватись на всіх етапах діловодного процесу: при підготовці документів, їх копіюванні, оперативному зберіганні і транспортуванні, контролі за виконанням тощо. Засоби механізації та автоматизації діловодних процесів повинні бути сумісними і передбачати можливість їхнього об'єднання в єдину систему [9].

Нерідко в багатьох організаціях виникають проблеми з накопиченням великої кількості інформації, яка пов'язана з реєстрацією вхідної кореспонденції. Вся інформація про вхідну документацію заноситься вручну на паперові носії, що створює незручності, витрачається велика кількість часу на пошук потрібної інформації про той чи інший документ. Тому, щоб зменшити трудомісткість опрацювання та прискорити рух документів в організації, а також підвищити ефективність управлінської діяльності, пропонується створення шляхом проектування бази даних вхідної кореспонденції на прикладі ПАТ «Іскра» за допомогою програмного продукту Access.

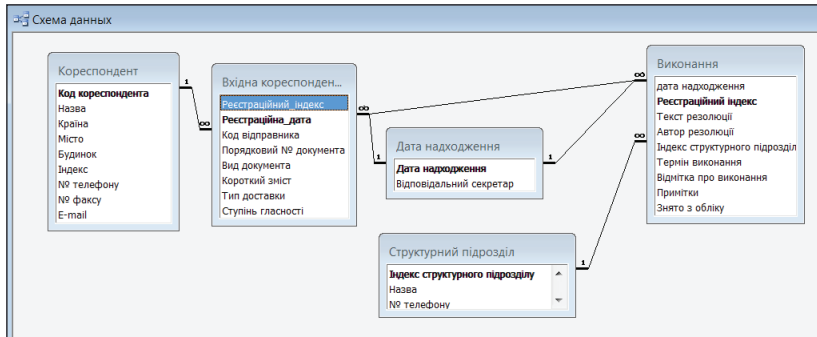
Для реалізації бази даних із зручним інтерфейсом, не викликаючи проблем при роботі, необхідне здійснення таких операцій:

- додавати і видаляти в базу даних записи;
- змінювати і оновлювати записи;
- швидко здійснювати пошук потрібних записів за критеріями пошуку;

– створювати звіти баз даних як в електронному вигляді, так і з можливістю виведення їх на друк;

- необхідний контроль за правильністю введення даних;
- робота з великим обсягом даних з різних таблиць і т.д.

В базі даних «Робота з вхідною кореспонденцією ПАТ «Іскра»» виділяються наступні таблиці: «Виконання», «Вхідна кореспонденція», «Дата надходження», «Кореспондент», «Структурний підрозділ».

Мал. 1. Схема даних

Таблиці «Виконання», «Вхідна кореспонденція», «Дата надходження», «Кореспондент», «Структурний підрозділ» пов'язані з собою як послідовність, тобто з однієї таблиці впливає друга, а з другої – третя і т.д. Також послідовно пов'язані таблиці «Вхідна кореспонденція», «Дата надходження», «Виконання».

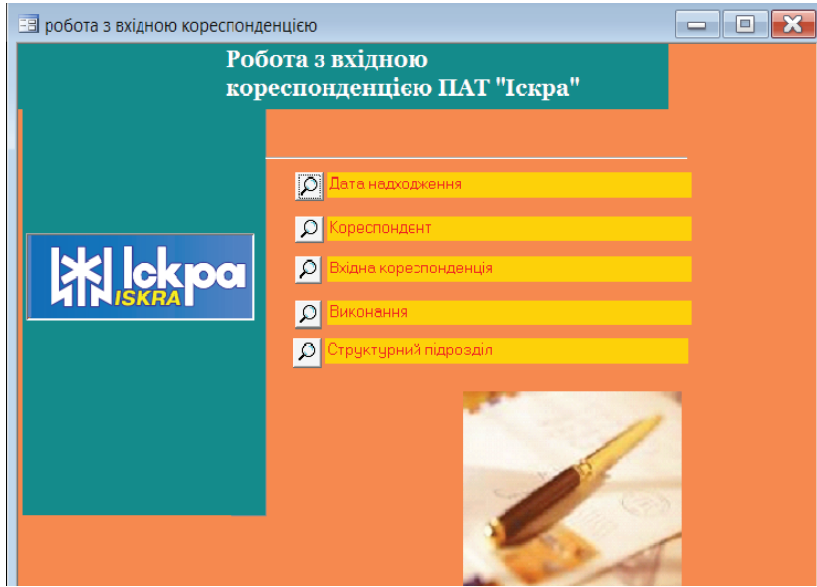
Після проектування таблиць було створено запити:

Запит «Пошук дати»: при запуску даного запиту буде виводитись поле з проханням ввести дату. Після чого виведеться вся документація, яка надійшла в даний момент часу.

Запит «Кореспондент»: в цьому запиті після прохання ввести код кореспондента документація сортується за відправником.

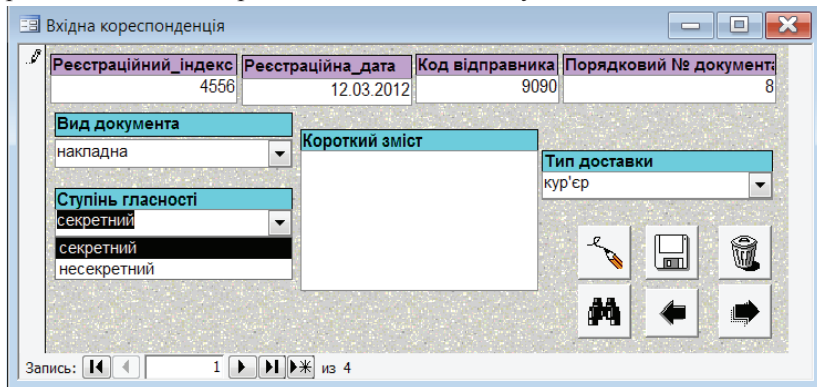
Запит на вибірку «Здійснено»: об'єднує дві таблиці – «Виконання» і «Дата надходження» та виводить дані: Реєстраційний індекс, Текст резолюції, Автор резолюції, Індекс структурного підрозділу, Відмітка про виконання, Термін виконання, Дата надходження, Відповідальний секретар.

При відкриванні бази даних автоматично відкривається головна форма «Робота з вхідною кореспонденцією ПАТ «Іскра»» (мал. 2), яка складається із форм: «Дата надходження», «Кореспондент», «Вхідна кореспонденція», «Виконання», «Структурний підрозділ».

**Мал.2. Головна форма
“Робота з вхідною кореспонденцією ПАТ Іскра”**

При натисканні на кнопку головної форми «Вхідна кореспонденція» (мал.3) з’являється зручна для роботи і перегляду форма. Дана екранна форма має додаткові кнопки управління: новий запис, зберегти, видалити, переходи за записом, пошук.

Мал. 3. Приклад реалізації форми «Вхідна кореспонденція»

Спроектвана схема бази даних реєстрації вхідної кореспонденції і створені запити та форми коректно функціонують в загальному відділі ПАТ «Іскра» та мають відповідний акт впровадження.

Висновок. Ефективне управління будь-якою установою, організацією, підприємством в сучасних умовах неможливе без використання комп'ютерних технологій, тому для того, щоб забезпечити раціональну та результативну роботу з документами, в статті пропонується та описується проектування та реалізація бази даних «Робота з вхідною кореспонденцією “ПАТ Іскра”». База даних дозволяє автоматизувати роботу з документами: від створення і редагування документів, їхньої реєстрації, до контролю виконання. Використовуючи запити, можна вибирати й обробляти інформацію, що зберігається в таблицях. Можна створювати форми для введення, перегляду і відновлення даних.

Перспективи подальших досліджень. Планується проектування таблиці та форми «Керівники відділів» і «Співробітники», а також розроблення звітів: «Вхідна кореспонденція», «Виконання», «Кореспондент» до бази даних «Робота з вхідною кореспонденцією “ПАТ Іскра”». На основі звітів планується створити форму «Звіти», де будуть знаходитися всі звіти – для зручного перегляду та друку. Тому освоєння та практичне застосування широких функціональних можливостей офісних програм, знання яких дозволить збільшити продуктивність, ефективність та якість роботи з текстом при оформленні офісних документів, є першочерговим завданням працівників, які забезпечують документаційне управління організацією.

Література:

1. Автоматичне розпізнавання текстів в програмі FineReader [Електронний ресурс] / Світ ПК. – Режим доступу: <http://www.svit-pk.cptol.vp.ua/page.php?id=88>. – Назва з екрана.
2. Асеев Г.Г. Электронный документооборот [Текст] : учеб. для студ. высш. учеб. завед. / Г.Г. Асеев. – К.: Кондор, 2007. – 500 с.
3. Афанасьев А. Частные реализации систем документооборота [Текст] / А.Афанасьев // Открытые системы. – 1997. – № 1. – С. 32-36.
4. Гречко А.В. Интеллектуализация та впорядкування інтерфейсів систем електронного документообігу [Текст] : Автореф. дис. канд. фіз.-мат. наук: 01.05.03 / НАН України Інститут кібернетики ім. В. М. Глушкова – К., 2006. –19 с.
5. Діденко А.Н. Сучасне діловодство [Текст] : навч. посібник. – 6-те вид., перероб. та доп. – К.: Либідь, 2010. – 480 с.

6. Дубов Д.В., Дубова С.В. Основи електронного урядування [Текст] : навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 175 с. – ISBN 966-364-216-5.

7. Інформатика: Комп’ютерна техніка. Комп’ютерні технології [Текст] / За ред. О.І. Пушкаря – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 696 с.

8. Макарова Н. В., Николайчук Г. С., Титова Ю. Ф. Компьютерное делопроизводство [Текст] : учебный курс. – СПб.: Питер, 2003. –321 с. –ISBN 5-318-00676-0

9. Мешков Д. Ю. Електронний документ: обіг, зберігання, використання, законодавчі аспекти [Текст] / Д.Ю. Мешков// Архіви України. – 2001. – № 6. – С. 73-87.

10. Палеха Ю.І. Культура діловодства в сучасних установах України: становлення, технологія, організація, керування [Текст]: Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.10 / Ю. І. Палеха; Держ. ком. арх. України; Укр. НДІ арх. справи та документознавства. – К., 2005. – 18 с.

11. Стенюков, М. Составление документов на компьютере [Текст] / М. Стенюков, М. Кузнецова – М., 1996. – 275 с.

УДК 316.77.001

Рибак Андрій Ігорович,*кандидат політичних наук, доцент, декан факультету політико-інформаційного менеджменту Національного університету «Острозька академія»*

ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ КОМУНІКАТИВНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ PR-ДІЯЛЬНОСТІ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

Розкрито зміст понять «ефективність PR-діяльності» та «оцінка ефективності». Висвітлено проблему розмежування кількісних та якісних оцінок, короткострокових програм та довгострокових стратегій PR-діяльності. Наведено найпоширеніші на Заході моделі оцінки ефективності PR, а також підходи російських авторів.

Ключові слова: PR-діяльність, PR-акції, ефективність, оцінка ефективності, вимірювання ефективності, результативність, якість, результати, наслідки, впливи, модель.

Раскрыто содержание понятий «эффективность PR-деятельности» и «оценка эффективности». Освещено проблему розграничення калічественных и качественных оценок краткосрочных программ и долгосрочных стратегий PR. Приведены наиболее распространенные на Западе модели оценки эффективности PR, а также подходы российских авторов.

Ключевые слова: PR-деятельность, PR-акции, эффективность, оценка эффективности, измерение эффективности, результативность, качество, результаты, последствия, влияние, модель.

In the article the problem of concept efficiency PR and evaluation of the effectiveness are analyzed. The problem of differentiation quantitative and qualitative assessments short-term programs and long-term strategies PR are considered. There are most common west-types of evaluation of the effectiveness in the article and approaches Russian authors/

Key words: PR-activity, PR-demarche, efficiency, evaluation of the effectiveness, performance measurement, effectiveness, quality, results, consequences, influence, type.

Теорія соціальних комунікацій приділяє значну увагу методології дослідження не лише тих аспектів, які становлять предметне поле вказаного наукового напрямку, а й вивченню та критичному переосмисленню підходів до оцінки реалізації тих чи інших форм практичної діяльності.

Однією з найбільших складових соціально-комунікативних технологій є PR. Цей вид інформаційної діяльності є обов'язковим і надзвичайно важливим аспектом будь-якої бізнесової, громадської або політичної діяльності організацій у Європі та Америці уже впродовж багатьох десятиліть. З початком вільних економічних відносин у нашій країні та політичного плюралізму практичні можливості PR теж стали затребуваними у державному та приватному секторах. А тому теорія та практичний досвід цього напрямку соціальних комунікацій стали предметом уваги багатьох вітчизняних науковців. Одним із аспектів теорії PR є аналіз і оцінка його практичного використання. Мова йде про дослідження ефективності PR-діяльності.

На думку російського дослідника А. Тульчинського, проблема ефективності – центральна проблема управління зв'язками із громадськістю та менеджменту загалом. Вона виникає при плануванні конкретних програм та проєктів, при їхньому обґрунтуванні, при підбитті підсумків проведеної роботи. Обґрунтування ефективності запланованих або виконаних робіт відображає те, як використовуються фінансові та інформаційні ресурси, що реально дають прес-конференції, публікації та інші форми інформаційної діяльності PR-служб. Ефективність будь-якого нововведення визначається, у першу чергу, зміною ставлення до діяльності організації з боку організованої громадськості, бізнес-спільнот, ЗМІ та інших елементів соціального середовища [9].

Ми поставили перед собою мету – з'ясувати, якими ж є сучасні погляди щодо розуміння ефективності PR-діяльності та найпоширеніші підходи і моделі її дослідження та оцінки. Дана стаття є своєрідним критичним оглядом наукової проблеми та напрацювань теоретиків.

Зазначимо, що значний доробок у галузі вивчення ефективності PR та розробки моделей і підходів її оцінки внесли західні вчені. У першу чергу, слід відзначити праці Т. Вотсона, П. Нобля, Д. Макнамари, С. Катліпа, В. Лінденманна. Певні напрацювання має й російська школа: А. Чуміков, Г. Тульчинський, І. Альошина, Л. Шайгородська та ін. Проблема ефективності PR є також предметом уваги й вітчизняних вчених. Насамперед слід відзначити праці В. Бебика, В. Різуна, О. Холода, Г. Почепцова, К. Кириченко, В. Королько, К. Ягельської, А. Бондаренка.

У той же час, варто відзначити, що у вітчизняній науці напрямок дослідження та оцінки ефективності PR потребує подальших на-

працювань та ґрунтовнішого аналізу. Так само ми не маємо підстав стверджувати, що західні вчені поставили крапку в напрацюванні підходів та методик аналізу ефективності PR. Дискусії не припиняються, і їхнім результатом є як удосконалення існуючих моделей оцінки, так і напрацювання нових.

Перейдемо до розуміння ефективності PR-діяльності. Слід зазначити, що однозначного, загальноприйнятого у сфері соціальних комунікацій визначення немає. Російський дослідник Л. Пелленен зазначає, що під ефективністю, як правило, розуміють відносний ефект, результативність процесу, операції, проекту, який визначається як співвідношення результату (ефекту) і затрат (видатків) на його досягнення. Ефектом в даному випадку є досягнутий результат в його матеріальному (наприклад, кількість підготовлених PR-продуктів) та нематеріальному (зміни у свідомості людей) відображенні [7].

Але цілком очевидно, що таке розуміння ефективності не повною мірою дозволяє оцінити PR-діяльність, так як спрямоване здебільшого на визначення кількісних показників та не враховує питання якості діяльності. Відтак перший висновок, якого ми дійшли, – ефективність можна вживати у вузькому значенні (як «результат – видатки») і в широкому – як якість діяльності (увага до впливів і довгострокових ефектів).

Цікаву думку висловлює дослідниця К. Стенякіна, яка вважає, що вимірювання ефективності не тотожне оцінці ефективності. В основі обох понять – наявність дієвої PR-стратегії та поділ результатів PR-активності на короткострокові та довгострокові. Але якщо береться до уваги одинична акція (захід) з локальною метою без прив'язки до стратегічних комунікативних пріоритетів організації, то можна успішно вимірювати ефективність роботи (після проведеного PR-заходу). Однак якщо мова йде про планомірну роботу щодо формування та управління репутацією організації, то тоді виникає потреба проведення масштабніших досліджень, спрямованих на оцінку ефектів (середньо- або довгострокових), досягнутих в результаті PR-діяльності [8].

На нашу думку, влучно підмітив російський дослідник Г. Тульчинський, що PR – це робота не на результат, а на процес, ефект від неї не безпосередній. На відміну від маркетингу та реклами, вона не передбачає результату «тут і тепер». Акції та заходи PR, безсумнівно, приносять результат у вигляді підписаних контрактів, укладених угод і т.д., але останні не є цілями PR [9].

Наступним аспектом, на якому ми хотіли б зосередити увагу, є те, що оцінка будь-якого явища може бути зроблена у двох вимірах: кількісному та якісному. Якість – це та чи інша перевага, ступінь

придатності чого-небудь. Якість визначається мірою (ступенем) відповідності товарів, робіт, послуг умовам та вимогам стандартів, договорів, контрактів, вимог споживачів. Оцінка якості може бути озвучена як в описовій формі, так і з використанням числових параметрів (так звана квантифікація – вимірювання якості в кількісних, числових величинах, наприклад – в балах). Тоді як кількість – категорія, що характеризує предмети та явища зовнішнього світу з точки зору їхньої величини, об’єму, числа. Відтак, всі існуючі методи оцінки PR-діяльності можна поділити на якісні та кількісні. Причому, існуючі методики зазвичай пропонують їхню комбінацію.

Тут доречно навести одне із визначень PR, яке належить американському досліднику Рексу Ф. Харлоу – це особлива функція управління, покликана встановлювати та підтримувати взаємозв’язки, взаєморозуміння, взаємовизнання та співпрацю між організацією та її аудиторією [3]. Оскільки кінцевою метою PR-діяльності у будь-якому випадку є вплив на суспільну свідомість, то обов’язковою умовою оцінки результатів є дослідження громадської думки, суспільних настанов. Окрім того, PR – це вид інформаційної діяльності, а тому вимірювати ми повинні те, що пов’язане з виробництвом та використанням інформаційних продуктів [11].

Однак тут слід враховувати короткотерміновий вплив та налагодження довгострокових взаємовідносин з цільовими групами PR-впливу. Необхідно проводити чітку диференціацію між вимірюваними проміжними PR-результатами, які зазвичай є короткостроковими і поверхневими (наприклад, кількість ЗМІ, що використовуються) та PR-наслідків (основних результатів), що, як правило, мають сильний вплив та довготривалі наслідки у майбутньому (наприклад, визначення того, наскільки проведена програма змінила рівень ставлення, розуміння, свідомості та можливої поведінки) [5].

Ми погоджуємось із думкою дослідника Д. Аксеновського, що для PR-спеціаліста найважливішим в оцінці його діяльності є визначення ефектів комунікації, тих змін у свідомості та поведінці аудиторії, які були спровоковані керованою комунікацією. А тому оцінка виставляється на основі критеріїв комунікаційної ефективності, яка дає підставити говорити про те, що повідомлення пододало комунікаційні бар’єри (включаючи бар’єр розуміння), що воно сприйняте з тією чи іншою мірою адекватності і це, в свою чергу, вплинуло на ставлення до PR-об’єкта [1].

Слід зазначити, що інструменти та методи для вимірювання і оцінки відносно короткострокових продуктів на виході та результатів певних PR-програм, подій та кампаній існують вже достатньо

довго (наприклад, метод оцінки рекламного еквівалента – AVE). Але щодо вимірювання успішності чи неуспішності довгострокових взаємовідносин, то до недавнього часу таких методик не існувало [10].

Один з найавторитетніших дослідників у галузі PR В.К. Лінденманн впевнений, що короткострокові вимірювання у сфері PR передбачають оцінку успіху або невдачі спеціальних PR-програм, стратегій, дій або тактик шляхом оцінки безрезультатних зусиль і (або) наслідків цих програм у порівнянні із попередньо визначеним колом цілей. Довгострокові вимірювання означають оцінку успіху або невдачі більш масштабних спеціальних PR-зусиль, мета яких – покращити та розширити взаємозв'язки, які організація підтримує зі своєю базовою (основною) аудиторією [6].

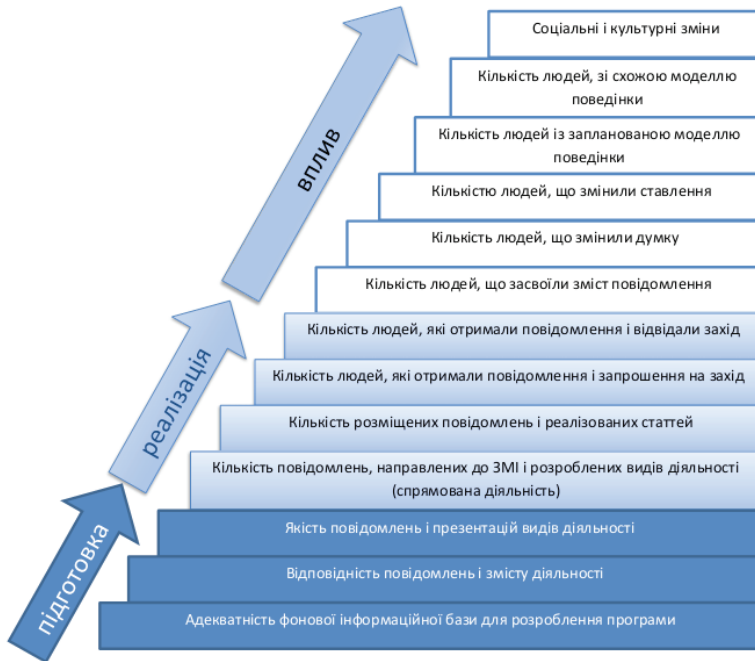
Якісний PR спрямований не на одноразовий ефект, а на довгострокову користь. Саме тому діяльність Public Relations спрямована не лише на пряме просування, але й на побудову сприятливих відносин з цільовою та внутрішньою аудиторіями. Тобто такий кількісний показник, як «просування» обов'язково повинен доповнюватись якісними показниками «побудови та гармонізації відносин» [3].

Тому коли мова йде про PR-діяльність та оцінку її ефективності, ми у першу чергу повинні досліджувати (оцінювати) результати довгострокових взаємодій (налагодження стійкого тривалого взаємозв'язку) з цільовими групами. Потрібно також розрізняти оцінку проміжних PR-результатів та оцінку PR-наслідків і результатів, які є співзвучними із довгостроковими ефектами від PR-діяльності.

Які ж підходи до оцінки комунікаційної ефективності PR-діяльності є нині найбільш відомими та апробованими? На сьогодні виділяють шість основних моделей оцінювання в PR. Їх аналіз та критика запропоновані у монографії Т. Вотсона та П. Нобля (Tom Watson and Paul Noble) «Evaluating public relations: a best practice guide to public relations planning, research & evaluation», статті Дж. Макнамари (Jim Macnamara) «PR Metrics: How to Measure Public Relations and Corporate Communication». Російською мовою моделі найкраще описані у статті Р. Шамшетдінової «Оценка эффективности PR-кампании: теоретический аспект». Це наступні моделі: 1. Модель РІІ (РІІ («preparation, implementation and impact») Model) Скота Катліпа (Cutlip). 2. Пірамідальна модель (Pyramid Model of PR Research) Джима Макнамари (Macnamara). 3. Модель ефективної бази розрахунку (Effectiveness Yardstick Model) Волтера Лінденманна (Lindenmann). 4. PRE модель оцінки (PRE («planning, research, evaluation») Process) Британського інституту зі зв'язків з громадськістю (UK's Institute of Public Relations).

П. Нобль та Т. Вотсон, наголошуючи на гострій потребі практиків у доступних динамічних підходах до оцінки, пропонують дві власні моделі: короткострокова модель діяльності, розрахованої на нетривалий період, в основному для кампаній та заходів зі зв'язків із ЗМІ, де необхідними є швидкі результати (5); та довгострокова модель діяльності, розрахованої на тривалий період, де ключовою стратегією є масштабне поширення, а результати можуть бути через рік або більше (6). («Безперервна модель оцінки» (Continuing Model of Evaluation) та короткострокова модель (Short Term model) Тома Вотсона (Watson); а також їхня спільна «Об'єднана модель оцінки» (Unified Evaluation Model).

Рівні і стадії оцінки PR програми

**Схема 1. Модель «Підготовка, реалізація, вплив»
(The Preparation, Implementation and Impact model)**

Джерело: Evaluating public relations: a best practice guide to public relations planning, research & evaluation / Tom Watson & Paul Noble. – 2nd ed. London and Philadelphia, 2007, 252 p.

А тепер коротко охарактеризуємо кожну із зазначених моделей. Модель РП походить від назви трьох рівнів дослідження: «підготовка», «реалізація» та «вплив» (Схема 1). Тобто оцінюється інформація та стратегічне планування, а також реалізація та ефект. Причому, різноманітні стадії оцінюються з допомогою різноманітних методів.

**Схема 2. Пірамідальна модель Макнамари
(«Pyramid model of PR-research»)**

Джерело: Macnamara Jim. PR Metrics: How to Measure Public Relations and Corporate Communication [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів : http://www.pria.com.au/knowledgebank/command/download_file/id/232/filename/PR_Metrics_How_to_Measure_Publ

Пірамідальна модель PR-досліджень (Д. Макнамари, схема 2) – це модифікований варіант Макромоделі. Вона передбачає «аналітичний рух» від найнижчої ланки процесу стратегічного планування до досягнення бажаного результату (як когнітивного, так і поведінкового). В цій моделі інформацією на виході є стратегічні та фізичні компоненти комунікативних програм або проекти, такі як вибір засобів, зміст та формат. Інформація на вході – фізичні матеріали та дії (акції, за-

ходи, публікації тощо) та процеси їхнього створення (текст, дизайн), результат – комунікативний вплив (поведінковий та когнітивний). В рамках цієї дослідницької піраміди основні етапи комунікативного процесу узгоджуються із відповідними дослідницькими методиками. Модель передбачає, що дослідження слід проводити до, під час та після комунікативних дій. І таким чином визначити потреби, інтереси та точку зору аудиторії, слідкувати за прогресом та визначити ефективність вимірювань до та після реалізації програми [13].

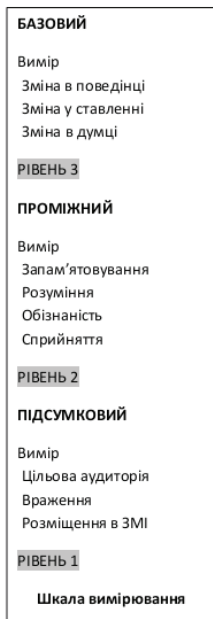

Схема 3. Вимірювальна лінійка ефективності Лінденманна (PR Effectiveness Yardstick)

Джерело: Evaluating public relations: a best practice guide to public relations planning, research & evaluation / Tom Watson & Paul Noble. – 2nd ed. London and Philadelphia, 2007, 252 p.

В. Лінденманн запропонував так званий «метод ефективної бази розрахунку» (Схема 3), першим рівнем якої він бачить оцінку «продуктів на виході» (розміщення матеріалів та їхній вплив). Другий рівень («проміжний») – контроль та дослідження рівня розуміння, запам'ятовування, сприйняття. Третій рівень – спрямований на ви-

мірювання змін громадської думки, зміни ставлення, точки зору та поведінки [12, 86-88].

Британському Інституту зі зв'язків із громадськістю (IPR) належить модель – 5-ступеневого PRE-процесу («планування, дослідження, оцінка», схема 4). Вона детально описує кроки та методики дослідження оцінки ефективності: 1) постановка цілей; 2) розробка плану та стратегії; 3) оцінка у процесі виконання завдань; 4) оцінка результатів; 5) проведення контрольної перевірки (аудит). Для кожної із стадій автори пропонують конкретні методики оцінки та можуть використовуватись на практиці [12, 88-90].

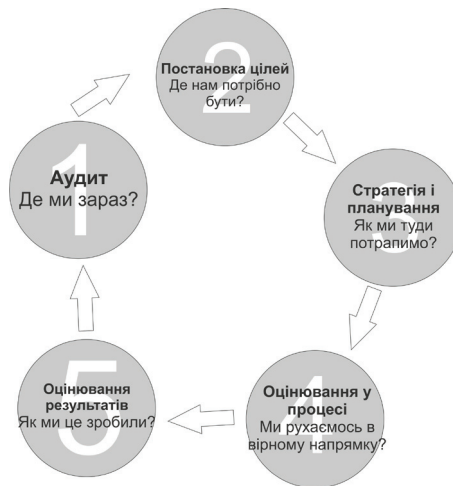

Схема 4. Модель планування, дослідження і оцінки (The Planning, Research and Evaluation (PRE) process)

Джерело: Evaluating public relations: a best practice guide to public relations planning, research & evaluation / Tom Watson & Paul Noble. – 2nd ed. London and Philadelphia, 2007, 252 p.

П. Нобль та Т. Вотсон є авторами об'єднаної моделі оцінки, яка визначає чотири стадії комунікації: «вхід», «вихід», «вплив» та «ефект» (Схема 5). Цікаво, що результати поділяються на два види: когнітивні (вплив) та поведінкові (ефект). Однією з ключових тез Т. Вотсона є те, що дослідницька методика повинна підлаштовуватись під ситуацію та конкретні обставини, а це викликає низку запитань щодо методологічної завершеності запропонованої моделі [12, 92].

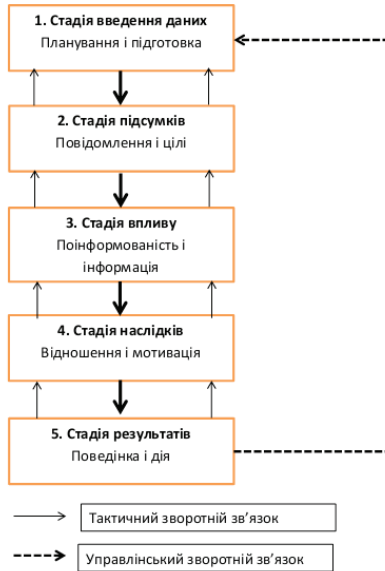

Схема 5. Об'єднана модель (The Unified model)

Джерело: Evaluating public relations: a best practice guide to public relations planning, research & evaluation / Tom Watson & Paul Noble. – 2nd ed. London and Philadelphia, 2007, 252 p.

Безперервна (довгострокова) модель PR-досліджень, запропонована Т. Ватсоном, наполягає на тому, що не варто завершувати дослідження по завершенні дії, досягненні результату та ефекту (Схема 6). Так як в реальному житті «вхід», «вихід» та «ефекти» комунікації є динамічними та неперервними. А тому моделі, які розглядають PR-діяльність як процес з чіткими фазами, початком та кінцем, є недосконалими. Т. Вотсон будує свою модель як низку витків, які підкреслюють, що дослідження та оцінка повинні бути неперервними. Елементами цієї моделі є: 1) початкова стадія дослідження, постановка цілей, вибір методів впливу; 2) вибір стратегії і тактики; 3) рівні формального та неформального аналізу, з яких виводяться два види суджень (висновків): (а) успіх та (б) продовження процесу.

Ці висновки безперервно циркулюють через повторювані витки щодо кожного елемента (етапу) програми. Зворотний зв'язок допо-

магає досліднику верифікувати початкове дослідження, додати необхідні дані, щоб обрати оптимальні для організації цілі, стратегію і тактику [12, 97-98].

Схема 6. Безперервна модель дослідження Вотсона (Watson's Continuing model)

Джерело: Evaluating public relations: a best practice guide to public relations planning, research & evaluation / Tom Watson & Paul Noble. – 2nd ed. London and Philadelphia, 2007, 252 p.

Підходи Т. Вотсона спрямовані не лише на вимірювання довгострокових ефектів, а й короткострокових програм (Схема 7). Автор доводить, що моделі оцінки, розроблені для короткострокових PR-програм, повинні підпорядковуватись схемі «виграш/програш». В основі таких кампаній лежить заклик до дії. Результати зазвичай відсутні, так як найчастіше метою є інформування. У результаті, протягом короткого періоду спеціалісти-практики навряд чи будуть займатись формуванням відносин або зміною поведінки.

Довгострокові програми мають інші характеристики. Вони сегментують аудиторію і намагаються запропонувати різноманітні види впливу на цільові групи за допомогою стратегій і тактик. Вплив можна оцінити за допомогою довгострокових та регулярних досліджень. Швидкість їхнього проведення відрізняється від швидкості короткострокових інтенсивних кампаній, орієнтованих на формування обізнаності.

Таким чином, оцінка, що базується на аналізі ЗМІ, має менше значення для цих програм і, значить, модель, яка підходить для довгострокових кампаній, повинна враховувати бажані результати і досягнення цілей. Вона також повинна дати результат у вигляді відповіді «виграш/програш» і у контексті факторів виживання у центральній стадії кампанії. Іншим фактором є те, що довгострокова програма використовує більше різноманітних стратегій і тактик, і це передбачає формальний та неформальний контроль у процесі реалізації програми.

Короткострокова модель не орієнтована на діалог або отримання зворотного зв'язку. Довгострокова модель нагадує двосторонню асиметричну і двосторонню симетричну моделі, які включають значно більше методів комунікації та використовують зворотний зв'язок для моніторингу кампанії та зміни повідомлень.

У короткостроковій моделі цілі можна встановлювати залежно від висвітлення в певному ЗМІ (обраного через популярність серед цільової аудиторії), обсягу продажів або кількісних технологій, наприклад, дослідження по телефону або поштові опитування. Так, рівень досягнення цілей дозволяє говорити про успіх або невдачу [12, 98].

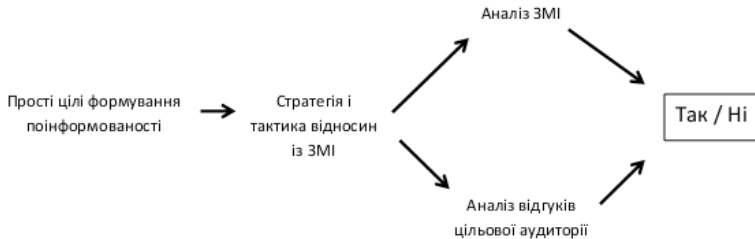

Схема 7. Короткострокова модель Вотсона (Watson's Short Term model)

Джерело: Evaluating public relations: a best practice guide to public relations planning, research & evaluation / Tom Watson & Paul Noble. – 2nd ed. London and Philadelphia, 2007, 252 p.

Ще одну модель дослідження запропонував Британський Інститут зі зв'язків із громадськістю (IPR), так зване «Дерево оцінки». Підхід пропонує наступні основні рівні оцінки ефективності: 1. Програмний – рівень спеціальних PR-програм, таких як медіа-релішнз, маркетингові комунікації, внутрішньокорпоративний PR та ін. 2. Функціональний – оцінка ефективності інтегрування стратегій програмного рівня в загальне управління організацією. 3. Організацій-

ний – вибудовування довгострокових відносин з цільовими групами, а дослідження проводиться для з'ясування якості цих відносин. 4. Соціальний – питання соціальної відповідальності організацій та її демонстрації через діяльність в рамках 1-го, 2-го і 3-го рівнів [13].

Слід відзначити також відносно значні досягнення в галузі розробки підходів до оцінки PR-діяльності російських науковців. Коротко охарактеризуємо основні з них. Так, дослідник Г. Тульчинський пропонує в оцінці ефективності PR-діяльності виділяти три основних види ефективності: 1) економічність – як співвідношення витрат та отриманих результатів ($E=P/B$), ефективність є тим вищою, чим меншими є затрати для одного й того ж результату; 2) результативність – співвідношення результату та запланованих цілей ($E=P/C$), ефективність є тим вищою, чим більше цілей (або більшою мірою) досягнуто; 3) відповідність – співвідношення цілей та реальних потреб, проблем ($E=C/P$), ефективність тим є вищою, чим більшою мірою поставлені цілі вирішують реальні проблеми.

Підсумкове відображення ефективності $E = P/B \times P/C \times C/P$ може бути спрощене за рахунок математичного скорочення «Ц»: $E = P/P \times P/B$. Однак в управлінському контексті цілі є надзвичайно важливим елементом. Причому, у роботі PR-служб цілі мають багаторівневий характер.

Так само дослідник пропонує розглядати різні види ефективності, які змінюють свій зміст залежно від рівня аналізу. Так, ефективність першого рівня – вивчення ефективності конкретної PR-акції, заходу, спрямованих на певну аудиторію. Другий рівень – ефективність PR-фірми в цілому, з усіма цільовими групами за певний період. Третій рівень – рівень ефективності PR в соціальному середовищі в цілому. Схематично рівні аналізу та види ефективності можна відобразити наступним чином:

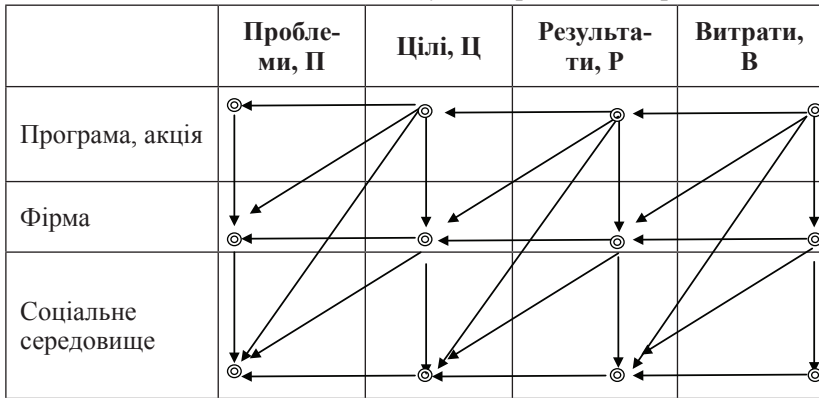
Таблиця 1.
Рівні аналізу та види ефективності за Г. Тульчинським

Рівні аналізу	Відповідність Ц/В	Результативність Р/Ц	Економічність Р/В
Програма, акція			
Фірма, організація			
Сфера			

Джерело: Тульчинський Г.Л. PR фірми: технологія и ефективність [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів : http://window.edu.ru/window_catalog/files/r66500/PR-aleteja_2.pdf. – Заголовок з екрана.

Водночас автор зауважує, що характеристики ефективності на кожному з рівнів аналізу можуть не лише не збігатися, але й вступати у протиріччя. Наприклад, досягнення миттєвих цілей у результаті акції може мати негативний вплив на репутацію фірми у довгостроковій перспективі. А тому дослідник пропонує ще одну таблицю, яка демонструє співвідношення необхідних для аналізу характеристик:

Таблиця 2.
Співвідношення характеристик, які беруться до уваги при аналізі ефективності

Джерело: Тульчинский Г.Л. PR фирмы: технология и эффективность [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів : http://window.edu.ru/window_catalog/files/r66500/PR-_aleteja_2.pdf. – Заголовок з екрана.

Ця таблиця дає уявлення про «поле аналізу» ефективності. Кожна характеристика ефективності на кожному рівні повинна відображатись у конкретних показниках. І найбільші труднощі з показниками цілей та потреб, але їм теж можуть бути присвоєні показники [9].

Подібною до більшості західних моделей оцінки ефективності є схема російського науковця І. Альшиної. У запропонованій нею системі оцінки дослідженню підлягають комунікаційний продукт, проміжний ефект та досягнення організаційних цілей. Завданням PR-спеціаліста є не лише оцінка власних результатів, але й їхня проєкція на цілі компанії (бізнес-цілі або політичного характеру). Під проміжними ефектами мається на увазі охоплена аудиторія та зміни когнітивних, афективних та поведінкових характеристик суспільних груп (обізнаність, знання, ставлення, переваги, переконання, дії) [2].

Один із найавторитетніших російських дослідників А. Чуміков небезпідставно наголошує на тому, що PR – це вид інформаційної діяльності, а тому вимірювати слід те, що пов'язано з виробництвом та використанням інформаційних продуктів. Відтак до параметрів, які підлягають підрахунку та оцінці, дослідник відносить наступні: 1. Кількість підготовлених інформаційних продуктів. 2. Кількість осіб/організацій/ЗМІ, що отримали підготовлені інформаційні продукти. 3. Кількість змін, що відбулись у результаті отримання інформаційних продуктів. 4. Кількість інструментальних циклів, пов'язаних з виробництвом та використанням інформаційних продуктів. Кожен із вказаних пунктів, у свою чергу, підлягає та піддається подальшому розшифруванню [11].

Ще один російський дослідник А. Лукашов запропонував власну методику дослідження та оцінки PR. Він вважає, що основна проблема в оцінці ефективності полягає у кількісному вираженні ефективності застосування PR-технологій для досягнення поставлених цілей. Так як лише кількісні показники можуть дати глибшу та достовірнішу оцінку. Кількісні показники порівнюються з критеріями, які встановлюються на етапі постановки завдань з проведення PR-кампанії. Під критеріями слід розуміти певне числове відображення ринкових (економічного ринку або політичного) характеристик. Критерій може бути простим або багаторівневим. Простий критерій застосовується, як правило, у тих випадках, коли ціль має конкретний недиференційований характер, наприклад, перемога на виборах. Багаторівневий критерій доцільно застосовувати при оцінці явищ, що піддаються диференціації з точки зору замовника. Наприклад, задовільний, добрий та дуже добрий обсяг продажів товару.

Показники для оцінки ефективності відображають чисельну характеристику якості функціонування системи замовника, під яку розроблена та застосовується кампанія у сфері PR. Причому, показники поділяються на основні та проміжні. Основними показниками оцінки ефективності є такі, які використовуються для кінцевого представлення замовнику та узгоджені з ним. Проміжні показники використовуються спеціалістами PR-агентств для моделювання PR-кампанії та вибору раціональної структури впливу на споживачів.

До переліку основних показників А. Лукашов пропонує включати наступні загальноприйняті характеристики: W_0 – початковий обсяг продажів (початкове число прихильників кандидата на виборах); W_3 – запланований обсяг продажів (необхідне число голосів для перемоги на виборах); W_k – кінцевий обсяг продажів (реально отримана кількість голосів виборців); DW_0 – загальний приріст обсягу продажів (зростан-

ня числа прихильників за результатами виборчої кампанії); DW_k – приріст обсягів продажів (голосів) за результатами k -го етапу PR-кампанії; S_m – системні ресурси PR-кампанії, де m – номер виду ресурсу.

З метою ефективного ведення PR-кампанії агентству необхідно здійснювати її математичне моделювання. Воно дозволяє досягнути одночасно двох цілей: по-перше, розв'язати поставлені замовником завдання; по-друге, оптимізувати виділені та власні ресурси PR-кампанії. Іншими словами, професійне моделювання дозволить зекономити кошти та заробити більше.

Залежно від характеру PR-кампанії та її предмета, в ході математичного моделювання можуть використовуватись наступні проміжні показники: i – кількість визначених сегментів споживачів (виборців); N_i – охоплення споживачів за сегментами; j – кількість інформаційних каналів впливу на споживачів; R_j – рейтинг інформаційного каналу; $P=f(t)$ – функція розподілу ймовірності впливу на споживача у час доби t ; $M[N_i, R_j]$ – математичне очікування числа залучених споживачів у результаті одноразового інформаційного впливу; n_{ij} – кількість інформаційних впливів для i -го сегмента по j -му інформаційному каналу за одиницю часу (доба) – інтенсивність інформаційного впливу; l – номер виду каналу сприйняття інформації людиною. $\Pi(N_i, R_j, n_{ij}, m_{ij}, T_k, y_l)$ – стратегія охоплення споживачів за сегментами, використання інформаційних каналів, каналів людського сприйняття, а також розподіл цих впливів за періодами PR-кампанії, де k – номер етапу кампанії, T – його тривалість, y_l – стратегія впливу на почуття, емоції, розум та підсвідомість.

Кожен із показників має ймовірнісний характер та характеризується довірливим рівнем похибки. Показники досить-таки достовірно описуються математичним апаратом теорії масового обслуговування та теорії ймовірностей та коригуються на основі досвіду соціологічної практики.

Що стосується інтегральної оцінки на основі математичної моделі, то автор пропонує відійти від використання класичних моделей та використовувати теорію розмитих (нечітких) множин – один із сучасних розділів вищої математики.

У результаті моделювання будуються графіки (діаграми), що характеризують динаміку зміни числа споживачів у часі. Ці зміни залежать від варіанта стратегії інформаційного впливу на споживача. Самі варіанти синтезуються різноманітним поєднанням інформаційних ресурсів на основі використання системних ресурсів. Кінцевою метою моделювання є вибір оптимального варіанту. Як правило, такий вибір здійснюється за критерієм «ефективність/вартість» [4].

Власне, фактично всі методики тією чи іншою мірою враховують потребу оцінки якості діяльності, а не лише формулювання висновків на основі кількісних показників. Хоча, звісно, критерії та індикатори оцінки максимально операціоналізуються та переводяться у вимірювальні величини. Усі запропоновані моделі передбачають використання на різних етапах (від стратегічного планування до впровадження (поширення) PR-продуктів) різні методи збору та обробки емпіричних даних, що дає змогу дослідити (оцінити) ефективність.

Логікою, яка фактично пропонується у західних моделях, є проведення збору даних до, під час та після комунікативних дій, щоб зрозуміти потреби, інтереси й точку зору аудиторії, стежити за прогресом і визначити ефективність виконання програм. Звертається увага також на динамічне використання методик, зважаючи на специфіку та мінливість об'єкта дослідження.

Література:

1. Аксеновский Д. PR для заказчика: принципы работы с PR-специалистом [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів : <http://pr-axiz.okis.ru/index.html>. – Заголовок з екрана.
2. Алешина, И.В. Паблик рилейшнз для менеджеров / И.В. Алешина. – М.: ЭКМОС, 2003. – 480 с.
3. Бахтина Н. Оценка эффективности PR [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів : <http://pr.web-3.ru/effect/>. – Заголовок з екрана.
4. Лукашев А.В. Некоторые новые подходы к методологии оценки эффективности Public Relations <http://transfer.eltech.ru/innov/archive.nsf/0d592545e5d69ff3c32568fe00319ec1/e092de0935a35319c32569ca004f355c?OpenDocument>
5. Основные принципы и стандарты оценки эффективности PR-технологий. Перевод статьи – Новакова О., Данильчева Д. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів : http://reklamate.ru/upload/Literatura/Osnovnie_principi_effektivnosti_reklami.pdf. – Назва з екрана.
6. Оценка эффективности PR. Источник: Джо Маркони «PR: полное руководство» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів : http://www.adbusiness.ru/content/document_r_0F9C590D-3E93-4798-B597-41A9C5715444.html. – Назва з екрана.
7. Пелленен Л.В. Эффективность и качество PR-деятельности: современные подходы к оценке [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів : www.kmk.susu.ac.ru/kmk_site/files/publications/pellenen.../ozenka_pr.doc. – Назва з екрана.
8. Стенякина Е. Оценка эффективности PR-деятельности: критерии и методы [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів : http://www.createbrand.ru/biblio/pr/effect_pr.html. – Назва з екрана.

9. Тульчинский Г.Л. PR фирмы: технология и эффективность [Электронный ресурс]. – Режим доступа до матеріалів : http://window.edu.ru/window_catalog/files/r66500/PR-_aleteja_2.pdf. – Заголовок з екрана.

10. Хон Л., Грунинг Д. Руководящие принципы для измерения взаимоотношений в области связей с общественностью. Перевод статьи – Каталевский, Баснак, Фомина [Электронный ресурс]. – Режим доступа до матеріалів : <http://www.eartist.narod.ru/text16/019.htm>. – Заголовок з екрана.

11. Чумиков А. Измерение эффективности ПР-деятельности (рекомендации для заказчиков и исполнителей ПР-проектов) [Электронный ресурс]. – Режим доступа до матеріалів : <http://www.pr-center.org.ua/bibl.php#link17>. – Заголовок з екрана.

12. Evaluating public relations: a best practice guide to public relations planning, research & evaluation / Tom Watson & Paul Noble. – 2nd ed. London and Philadelphia, 2007, P. 86-88.

13. Macnamara Jim. PR Metrics: How to Measure Public Relations and Corporate Communication [Электронный ресурс]. – Режим доступа до матеріалів : http://www.pria.com.au/knowledgebank/command/download_file/id/232/filename/PR_Metrics_How_to_Measure_Public_Relations_and_Corporate_Communication.pdf. – Заголовок з екрана.

Біль Мар'яна Михайлівна,

кандидат наук з державного управління, науковий співробітник Інституту регіональних досліджень НАН України, м. Львів

МОНИТОРИНГ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТІВ У СФЕРІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ (РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ)

У статті визначено сутність організації праці та цільове спрямування нормативно-правового регулювання в розрізі її складових. Сформульовано теоретико-методичні підходи застосування моніторингу ефективності реалізації нормативно-правових документів у сфері організації праці та обґрунтовано його місце у загальному процесі впровадження в дію таких документів.

Ключові слова: моніторинг, нормативно-правовий документ, організація праці, ефективність.

В статье определена сущность организации труда и целевое направление нормативно-правового регулирования в разрезе ее составляющих. Сформулированы теоретико-методические подходы применения мониторинга эффективности реализации нормативно-правовых документов в области организации труда и обосновано его место в общем процессе введения в действие таких документов.

Ключевые слова: мониторинг, нормативно-правовой документ, организация труда, эффективность.

The nature of work organization and channeling of legal regulation in terms of its components are described in the article. Theoretical and methodological approaches to the use of monitoring the effectiveness of legal documents in the sphere of labor and his place in the overall implementation of the action of such documents are formulated.

Keywords: monitoring, legal document, the organization of labor efficiency.

Нормативно-правове регулювання виступає важливим інструментом державної політики у сфері зайнятості, зокрема, такого важ-

ливого її напрямку, який стосується організації праці. За умов деконцентрації та децентралізації державного управління, у тому числі в регулюванні регіональних ринків праці, що здійснюється через регіональну політику в сфері організації праці, все більшого значення в Україні набувають місцеві органи державної влади. Тому оцінка ефективності нормативно-правового регулювання даної сфери на регіональному рівні вимагає нових якісних підходів.

Дослідження питань організації праці та управлінських підходів до її регулювання знаходимо у працях таких вітчизняних вчених, як С. Бандур, Д. Богиня, І. Бондар, С. Герасименко, О. Гладун, О. Грішнова, М. Долішній, Є. Качан, І. Кузьменко, Е. Лібанова, В. Онікієнко, О. Осауленко, Н. Парфенцева, У. Садова, Л. Семів, Л. Ткаченко та ін. Разом з тим, актуальність даного дослідження підтверджує необхідність постійної оцінки ефективності реалізації низки нормативно-правових документів, прийнятих на регіональному рівні для конкретної області.

Метою статті є обґрунтування теоретико-прикладних підходів та необхідності активного застосування моніторингу як інструмента оцінки ефективності нормативно-правового регулювання у сфері організації праці.

Завданнями статті у контексті досягнення поставленої мети будуть наступні:

- визначення сутності організації праці та цільового спрямування нормативно-правового регулювання в розрізі її складових;
- формулювання теоретико-методичних підходів застосування моніторингу ефективності реалізації нормативно-правових документів у сфері організації праці, у тому числі з вказанням базових його характеристик;
- формування переліку основних суб'єктів – місцевих органів державної влади, що повинні бути відповідальними за проведення моніторингу ефективності реалізації нормативно-правових документів у сфері організації спільно з науковими та громадськими структурами;
- обґрунтування місця моніторингу ефективності реалізації нормативно-правових документів у сфері організації праці в регіоні у загальному процесі впровадження в дію таких документів.

При обґрунтуванні необхідності моніторингу ефективності реалізації нормативно-правових документів у сфері організації праці насамперед потрібно чітко визначити її дефініцію. Організацію праці традиційно розглядаємо як спосіб поєднання суб'єктів соціально-трудова відносин із засобами праці, в результаті чого створюється відповідний продукт. Від організації праці значною мірою залежить ефективність використання та розвиток інтелектуально-трудова

потенціалу працівників, спрямованого, зокрема, і на генерування нових ідей, що забезпечують інноваційний розвиток підприємства. Якісна організація праці означає забезпечення працівників необхідними технологіями, предметами і засобами праці, створення належних умов праці, організацію трудових процесів, виконання робіт, підвищення ефективності й дохідності, оплати праці.

Таким чином, однозначним є той факт, що організація праці відіграє виняткову роль у формуванні розвиненої системи соціально-трудова відносин. Без її ефективного функціонування неможливим є забезпечення потреб економічно активного населення, що очікує взамін своїх зусиль отримувати гідні компенсації в матеріальному й духовному аспектах. Тому нормативно-правове регулювання сфери організації праці повинне бути спрямоване на оптимізацію ситуації на регіональних ринках праці з метою створення щонайкращих умов для формування соціально-трудова відносин між роботодавцями та працівниками, що відповідають їхнім особистісним та загально-суспільним інтересам. Більше того, нормативно-правове регулювання повинне передбачати деталізоване цільове спрямування в розрізі різних складових організації праці, кожна з яких формує самостійний блок управлінської діяльності (табл. 1).

Таблиця 1
Цільове спрямування нормативно-правового регулювання в розрізі складових організації праці на підприємствах

№ з/п	Складова організації праці*	Цільове спрямування нормативно-правового регулювання
1	Поділ і кооперація праці, що передбачають науково-обґрунтований розподіл працівників за певними трудовими функціями, робочими місцями, а також об'єднання працівників у виробничі колективи	Оптимальний розподіл категорій професій, посадових зобов'язань за видами економічної діяльності, вимогами до кваліфікації, особистісного рівня розвитку, регламентування порядку професійного зростання
2	Організація та обслуговування робочих місць, які сприяють раціональному використанню робочого часу	Встановлення технічних нормативів, ергономічних стандартів, необхідного рівня матеріально-технічного оснащення відповідно до посадових обов'язків

3	Нормування часу, що передбачає визначення обґрунтованих норм затрат праці на виробництво продукції і надання послуг як основу для організації праці та визначення ефективності виробництва	Регламентування часових нормативів на одиницю виробітку, рекомендації в розрізі різних видів економічної діяльності, методики розрахунку продуктивності праці та супровідних показників
4	Організація добору персоналу та його розвиток (перекваліфікація, підвищення кваліфікації, планування кар'єри)	Визначення порядку, обов'язковості перекваліфікації та підвищення кваліфікації конкретних професійних груп, формування концептуальних засад організації таких процесів і повноважень суб'єктів
5	Оптимізація режимів праці та відпочинку протягом зміни, тижня, місяця	Регламентування структури робочого часу та відпочинку з обов'язковим дотриманням норм, недопущення професійної втоми і психофізіологічного виснаження
6	Організація оплати та матеріального стимулювання праці	Встановлення мінімальних розмірів оплати праці, структури базового соціального пакета, формування концептуальних засад щодо реалізації можливостей підприємств для додаткового стимулювання працівників
7	Раціоналізація трудових процесів, прийомів і методів праці на основі узагальнення прогресивного досвіду	Налагодження міжнародних контактів (міждержавні угоди в сфері зайнятості) з метою обміну досвідом, соціальний діалог з недержавними структурами з метою удосконалення законодавства щодо організації праці
8	Створення безпечних та сприятливих умов праці, що передбачає зведення до мінімуму шкідливості виробництва, важких фізичних і психологічних навантажень, формування системи охорони та безпеки праці	Встановлення норм навантажень праці, безпеки організації праці, порядку відшкодування у випадку травм на виробництві, розгляду інших трудових конфліктів щодо умов праці

* Складено автором на основі джерела: [1, 112]

У силу традиційної обмеженості ресурсного забезпечення реалізації декларованих у нормативно-правових документах управлінських рішень така деталізація дасть змогу виділити домінантні напрями, на які першочергово потрібно спрямовувати зусилля місцевих органів державної влади, консолідуючи потенціал і недержавних структур, які мають (напрями) стратегічне значення для розвитку регіону.

Як бачимо, предметне поле нормативно-правового регулювання в сфері організації праці є досить широким. Тут основними нормативно-правовими документами, що нині є чинними в Україні, звичайно, є Конституція України, Кодекс законів про працю України, Господарський кодекс України та закони України «Про зайнятість населення», «Про охорону праці», «Про оплату праці», «Про відпустки», «Про освіту» та багато інших. На міжнародному рівні вартою уваги є ратифікована Україною Конвенція Міжнародної організації праці №150 «Про адміністрацію праці: роль, функції та організація», в якій подана дефініція адміністрації праці як діяльності органів державного управління у сфері національної політики у галузі праці (ст. 1-а). Система адміністрації праці охоплює всі органи державного управління, які відповідають за адміністрацію праці та (або) займаються цими питаннями, незалежно від того, чи це управління міністерств, державні відомства, у тому числі напівдержавні та регіональні або місцеві відомства, чи будь-яка форма децентралізованої адміністрації, та будь-яку організаційну структуру для координації діяльності таких органів і проведення консультацій з роботодавцями, працівниками та їхніми організаціями, а також їхньої участі в роботі цих органів (ст. 1-б) [2]. Власне, даний документ визначає концептуальні засади реалізації державної політики в сфері зайнятості загалом та в організації праці зокрема.

Регіональний зріз реалізації нормативно-правових документів, що здійснюють регулювання сфери організації праці, є дещо специфічним та переважно зводиться до обласних програм зайнятості, а також інших рішень обласних рад, які стосуються конкретних суб'єктів підприємницької діяльності. Разом з тим, вважаємо, що моніторинг ефективності реалізації нормативно-правових документів у сфері організації праці повинен здійснюватись саме на регіональному рівні з максимально можливим врахуванням специфіки розвитку конкретного регіону. Це дасть змогу:

- по-перше, більш якісно провести моніторинг відповідно до макро- і мезоумов конкретного регіону;
- по-друге, предметно сформулювати основні недоліки та деструктивні впливи окремих управлінських рішень, задекларованих

у нормативно-правових документах, та обґрунтувати можливі напрями їхнього покращення (внесення поправок).

Виходячи з широкого предметного поля нормативно-правового регулювання в сфері організації праці, очевидно є необхідність комплексного підходу в забезпеченні моніторингу ефективності його реалізації.

Питання моніторингу сьогодні постає вкрай актуальним у різних сферах життєдіяльності суспільства. До його застосування звертається все більше вітчизняних вчених та фахівців, які прагнуть науково обґрунтувати декларативність конкретних управлінських рішень, які «тягнуть» за собою значне ресурсне (передусім фінансове) забезпечення, проте їхня цільова спрямованість залишається мізерною. Більше того, наявність періодичних моніторингових звітів є ознакою прозорості реалізації управлінських рішень та їхнього ресурсного забезпечення, дозволяє простежити можливі динамічні зміни та досягнення поставлених цілей. Яскравим прикладом якісного моніторингу нормативно-правового документа регіонального рівня є постійні звіти у формі тематичних видань щодо виконання задекларованих цільових орієнтирів у Стратегії розвитку Львівської області до 2015 року. По суті, кожне півріччя супроводжується змістовним виданням, яке містить аналітичну й статистичну інформацію про стан виконання поставлених цілей, успіхи та невдачі регіону в силу тих чи інших обставин.

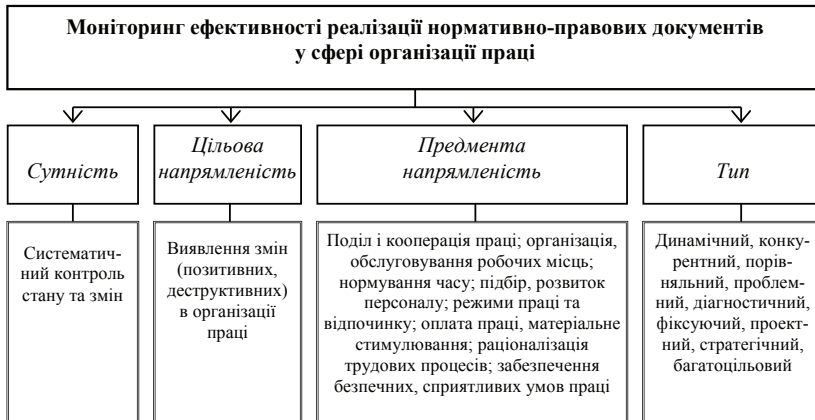
Щодо необхідності застосування моніторингу різних аспектів організації праці, у тому числі нормативно-правового їхнього регулювання, то суто таких предметних досліджень у вітчизняній науковій думці не знаходимо. Тут, щоправда, привертає увагу дослідження Л. Шевчук, яка розглядає моніторинг використання трудового потенціалу. Очевидно, що організація праці і трудовий потенціал є взаємопов'язаними категоріями, через що напрацювання професора за цим напрямом є для нас доволі важливими. Так, моніторинг розглядається як спеціально організоване систематичне спостереження за зайнятістю, наявністю робочих місць, їхнім використанням, величиною заробітної плати, індивідуальним і суспільним здоров'ям з метою оцінки, контролю і прогнозу використання трудового потенціалу [3, 462-463].

Серед інших напрацювань вітчизняних вчених за напрямом визначення сутності та особливостей моніторингу нормативно-правового регулювання дуже цінним є видання колективу авторів «Моніторинг та оцінювання стратегій і програм регіонального розвитку в Україні», в якому простежено досвід у даному аспекті Канади, Польщі та України та запропоновано системи моніторингу та оцінюван-

ня реалізації стратегій і програм регіонального розвитку, зокрема й Державної стратегії регіонального розвитку [4].

Привертає увагу також дослідження Н. Баранової та О. Давидюк, які здійснили дуже потрібну порівняльну характеристику вітчизняного законодавства та законодавства ЄС, співставляючи положення Європейського кодексу соціального забезпечення та чинного законодавства України, що дало змогу наочно продемонструвати значні розбіжності таких документів [5]. Такі порівняльні співставлення також є важливим способом моніторингу, що дозволяє сформулювати пропозиції щодо покращення нормативно-правового регулювання та подальшого прослідковування усунення розбіжностей.

Відповідно до теоретичних напрацювань формулювання дефініції моніторингу, можемо виокремити основні його ознаки в контексті визначення ефективності реалізації нормативно-правових документів у сфері організації праці. Такі ознаки сформуємо у розрізі блоків сутності, цільової та предметної спрямованості моніторингу, а також можливих його типів.

Мал. 1. Базові характеристики моніторингу ефективності реалізації нормативно-правових документів у сфері організації праці*

* Складено автором

Таким чином, ефективність нормативно-правового регулювання сфери організації праці в регіоні означає оцінку впровадження в дію та виконання положень конкретних нормативно-правових докумен-

тів, прийнятих на загальнодержавному та регіональному рівнях, з порівнянням витрат і результатів такого процесу. Ефективність не завжди відображає позитивний результат, коли реалізація нормативно-правового документа приводить до відчутного покращення ситуації в сфері організації праці, зокрема, в розрізі забезпечення зростання продуктивності, раціональності, соціальної корисності в контексті з іншими макроекономічними складовими економічного зростання [6, 4]. Натомість може формуватись деструктивність нормативно-правового регулювання сфери організації праці в регіоні, яка виражається в необґрунтованих ресурсних затратах на реалізацію відповідних актів, які не лише не «окуповують» відповідні затрати, але й завдають непоправної шкоди розвитку регіональних ринків праці.

Підкреслюємо, що моніторинг повинен здійснюватись науковими й громадськими інституціями в активній співпраці з місцевими органами державної влади, які б за його результатами вживали відповідні управлінські заходи. З боку органів державної влади регіонального рівня це повинні бути постійна депутатська комісія обласної ради з питань контролю за ефективністю виконання державних та обласних програм і рішень ради, а також структурні підрозділи обласної державної адміністрації, серед яких:

- головне управління праці та соціального захисту населення як профільний структурний підрозділ обласної державної адміністрації, що займається питаннями зайнятості загалом та організації праці зокрема;

- головне управління освіти і науки в частині оцінки заходів, які стосуються підготовки фахівців, профорієнтаційної роботи, що відіграє величезну роль для ефективності організації праці;

- головне фінансове управління в частині фінансової оцінки затрат на впровадження в дію і виконання положень документів;

- головне управління юстиції як профільна структура з правових питань.

Необхідність проведення в сучасних умовах моніторингу ефективності реалізації нормативно-правових документів у сфері організації праці вимагає обов'язкове його впровадження у процес реалізації таких документів (мал. 2).

При моніторингу ефективності нормативно-правового регулювання сфери організації праці в регіоні особливу увагу слід звертати на програми з цільовим фінансуванням, які передбачають виділення коштів на конкретні цілі, адже, на жаль, в Україні укорінився досвід виконання таких програм з дуже мізерним відсотком фінансування.

Мал. 2. Роль оцінки ефективності реалізації нормативно-правових документів у сфері організації праці в регіоні у загальному процесі впровадження в дію таких документів*

* *Складено автором*

Процес оцінки ефективності нормативно-правового регулювання сфери організації праці в регіоні є досить затратним, адже вима-

гає відповідної кваліфікації експертів та підтримки з боку місцевих органів державної влади, які часто не зацікавлені в об'єктивному висвітленні таких результатів. Проте без постійного моніторингу неможливо простежити причини покращення чи погіршення ситуації в сфері організації праці, що часто зумовлюється впливом саме нормативно-правового поля. Важливо розуміти, що декларативність сформульованих у таких документах положень лише призводить до необґрунтованих ресурсних затрат, а це завдає непоправної шкоди і економіці регіону, і політичному іміджу конкретних посадових осіб. Тому важливо розробити чіткий механізм моніторингу ефективності реалізації нормативно-правових документів у сфері зайнятості регіону, що буде предметом наших подальших досліджень.

Отже, значення організації праці для забезпечення достатнього рівня продуктивності, саморозвитку, ефективізації використання трудового потенціалу нації вимагає особливих підходів у її регулюванні. Динамічні зміни сучасного суспільства вимагають постійного перегляду й оцінки чинного законодавства, яке регламентує ті чи інші положення в сфері організації праці. Відмінним інструментом для виконання такого завдання може стати моніторинг, проведення якого повинне здійснюватись місцевими органами державної влади в особі спеціалізованих управлінь облдержадміністрацій та за участі депутатського корпусу. Це дасть змогу простежити особливості удосконалення організації праці в конкретному регіоні та грамотно і науково обґрунтовано сформулювати пропозиції щодо покращення низки нормативно-правових документів.

Література:

1. Економіка праці та соціально-трудові відносини [Текст]: навч.-метод. посібник / За заг. ред. проф. Є.П. Качана. – Тернопіль : ТДЕУ, 2006. – 373 с.

2. Конвенція Міжнародної організації праці №150 «Про адміністрацію праці: роль, функції та організація»: Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/993_024.

3. Шевчук, Л.Т. Моніторинг використання трудового потенціалу: зміст, структура і завдання [Текст]/ Л.Т. Шевчук // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Економічні проблеми розвитку виробництва регіону: Зб. наук. пр.: Випуск XXXI / НАН України. Інститут регіональних досліджень; Редкол.: відповідальний редактор академік НАН України М.І. Долішній. – Львів, 2001. – С. 462-475.

4. Моніторинг та оцінювання стратегій і програм регіонального розвитку в Україні [Текст] / М. Лендшел, Б. Винницький, Ю. Ратейчак. – К. : Вид-во «К.І.С.», 2007. – 120 с.

5. Порівняльна таблиця нормативних вимог Європейського кодексу соціального забезпечення [Електронний ресурс] / Н.П. Баранова, О.О. Давидюк; Центр перспективних соціальних досліджень. – Режим доступу : http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=15:2010-06-10-20-50-03&catid=17:2010-06-10-20-44-31&Itemid=24.

6. Кравченко, О.Б. Організаційно-економічний механізм регулювання зайнятості населення в умовах інноваційного розвитку [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / О.Б. Кравченко. – Київ, 2008. – 19 с.

УДК 338.436.33

Цифрова Наталя Генадіївна,*аспірант Донецького державного університету управління, м. Донецьк*

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

У статті розглянуто поняття “інформаційна технологія”, наведено класифікацію інформації, представлено структуру інформаційного забезпечення АПК, розроблено пропозиції для ефективної роботи АПК.

Ключові слова: інформація, технологія, інформаційне забезпечення, агропромисловий комплекс.

В статье рассмотрено понятие “информационная технология”, представлена классификация информации, а также структура информационного обеспечения АПК, разработаны предложения для эффективной работы АПК.

Ключевые слова: информация, технология, информационное обеспечение, агропромышленный комплекс.

In the article a concept is considered information technology, resulted classification of information, the structure of the informative providing is presented APK, developed suggestion for effective work of APK.

Keywords: information technology, information management, agro-industrial complex.

Постановка проблеми. В умовах ринку питань розвитку інформаційних технологій дуже актуальні для агропромислового комплексу, оскільки володіння інформацією і використання її в організації виробничого процесу безпосередньо пов’язані із забезпеченням продовольчої безпеки країни. Сільськогосподарське виробництво, як особлива галузь народного господарства, характеризується сезонністю основних видів продукції, відносно тривалим періодом виробничого циклу, коротким і обмеженим періодом заготівлі продовольчих запасів, а також специфічністю зберігання сільськогосподарської продукції.

Здійснюваний перехід до інформаційного суспільства, заснованого на виробництві, розповсюдженні і споживанні інформації, викликає значні зміни у сфері управління агропромисловим виробництвом. Сьогодні інформація стає одним з основних чинників, що визначають ефективність управлінської праці. Збільшення обсягів інформації, що надходить в органи управління і безпосередньо до керівників підприємств і організацій, ускладнення вирішуваних ними завдань, необхідність обліку великого числа взаємопов'язаних чинників і швидкозмінної обстановки настійно вимагають застосування найбільш перспективних комп'ютерних технологій в процесі ухвалення управлінських рішень.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженням інформаційного забезпечення займалися такі провідні вчені: Амбросов В.Я., Мазнев Г.С., Огігчук М.Ф., Познаховський В.А., Саблук П.Т. [1-3], але в їхніх роботах не має чіткого висвітлення проблеми інформаційного забезпечення АПК. Тому актуальним залишається дослідження інформаційних ресурсів, системи управління процесами у сфері агропромислового комплексу.

Метою статті є дослідження інформаційного забезпечення агропромислового комплексу та розробка рекомендації щодо його удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інформаційна технологія – процес, що використовує сукупність методів і засобів реалізації операцій збору, реєстрації, передачі, накопичення і обробки інформації на базі програмно-апаратного забезпечення для вирішення управлінських завдань економічного об'єкта.

Також дослідники трактують, що інформаційна технологія – це сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, об'єднаних в технологічний ланцюжок, що забезпечує збір, зберігання, обробку, вихід і розповсюдження інформації для зниження трудомісткості процесів використання інформаційних ресурсів, підвищення їхньої надійності і оперативності.

Сільське господарство – ідеальне середовище для застосування інформаційних технологій. Але недостатність фінансових коштів у сфері аграрної науки не дає можливості для широкого застосування сучасних інформаційних технологій.

У агропромисловому комплексі (АПК) в цьому напрямі поки недостатньо позначена роль держави. Потрібна окрема національна програма з інформатизації й автоматизації сільського господарства. При цьому повинні бути чітко сформульовані етапи роботи і визначені орієнтири і результати. Важливий розгляд питання в комплексі,

важливо створити систему, яка б враховувала широке коло розвитку інформатизації агробізнесу у всіх професійних групах.

Аналізуючи систему управління сільськогосподарським виробництвом, що склалася на сьогодні, практично на всіх рівнях, можна зробити висновок, що в порівнянні з іншими галузями народного господарства в даній галузі існує помітне відставання в плані використання сучасних інформаційних технологій на підприємствах АПК. Це можна пояснити наступними основними моментами: відсутністю в більшості господарств сучасних засобів обчислювальної техніки; невідповідністю або відсутністю кваліфікованих фахівців у галузі інформаційних технологій; відсутністю відповідного інформаційного і програмного забезпечення, що дозволяє максимально автоматизувати процес управління підприємствами АПК.

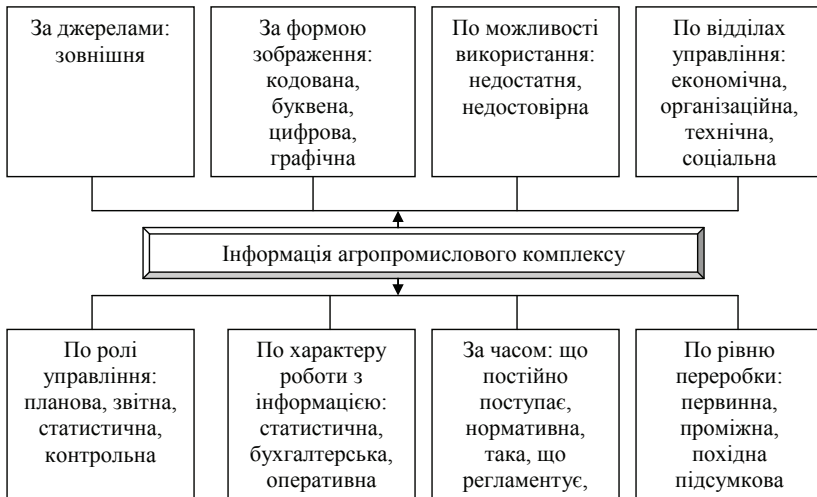
Зі всіх перерахованих причин остання є найбільш значущою. Це пояснюється тим, що питання придбання засобів обчислювальної техніки і підготовки відповідних фахівців з її використання нині не викликає особливих труднощів. Що стосується розробки і створення програмного й інформаційного забезпечення, то тут мають місце певні складнощі, пов'язані, перш за все, з відсутністю відповідних методик, що дозволяють повною мірою використовувати можливості обчислювальної техніки і відповідного програмного забезпечення при вирішенні завдань управління сільськогосподарським виробництвом незалежно від того, на якому рівні ієрархічного ступеня воно знаходиться, і від специфіки вирішуваних завдань.

Ефективність процесу управління всіма підрозділами АПК залежить від безлічі різних чинників, які умовно можна розділити на об'єктивні, що визначаються в основному природно-кліматичними умовами; суб'єктивні, в яких головну роль відіграють інформаційний і людський чинники.

Класифікація інформації, що циркулює в агропромисловому комплексі, представлена на мал. 1.

Як видно з наведеної класифікації, інформація, що циркулює на підприємствах АПК, окрім розділення за ознакою приналежності до різних служб, ділиться за ступенем актуальності і значущості (першорядна, другорядна або така, що взагалі не має відношення до даного виробництва). Це спричиняє вирішення питання про її сортування за вибраними або найбільш важливими в певний момент ознаками.

Одним з головних завдань в організації інформаційного забезпечення в структурах АПК є перебудова і вдосконалення системи збору, зберігання, обробки і передачі інформації у всіх підрозділах АПК.

Мал. 1. Класифікація інформації, що циркулює в агропромисловому комплексі

Залучення інформаційних ресурсів у всіх підрозділах підприємств АПК сприяє підвищенню якості ухвалюваних рішень і скороченню витрат в порівнянні із застосуванням методу проб і помилок.

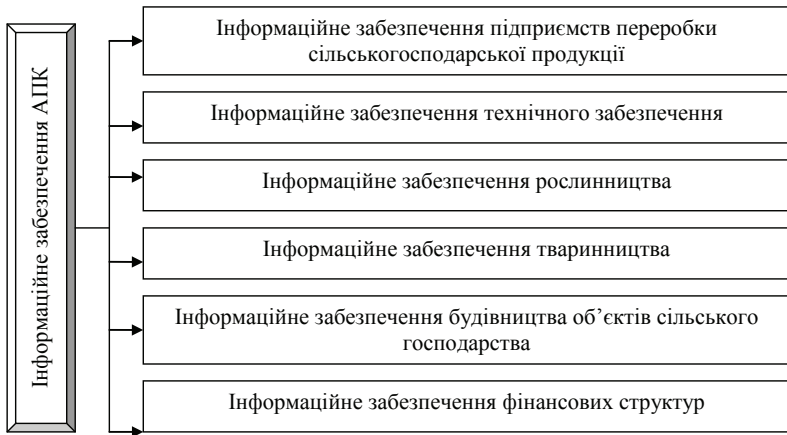
Таким чином, проведений аналіз основних напрямів підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції дозволяє зробити висновок про необхідність вирішувати конкретні завдання зі створення компонентної інформаційної системи, яка є сукупністю єдиної системи класифікації і кодування інформації, уніфікованих систем документообігу, схем інформаційних потоків, що циркулюють в організації, а також методології побудови баз даних і баз знань.

Укрупнена схема структури інформаційного забезпечення АПК представлена на мал. 2.

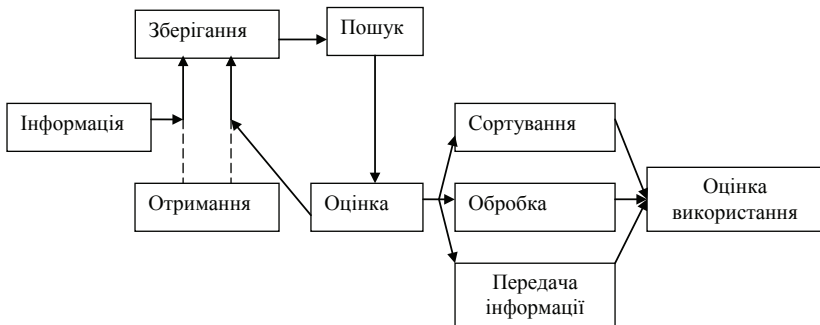
Кожна з вказаних складових має велику кількість підрозділів і служб, в яких також необхідно вирішувати завдання інформаційного забезпечення.

Треба відзначити, що аналогічні завдання з інформаційного забезпечення вирішуються і в решті підрозділів АПК.

Узагальнена структура організації інформаційного забезпечення представлена на мал. 3.

Мал. 2 Склад інформаційного забезпечення агропромислового комплексу

Мал. 3 Структура системи інформаційного забезпечення агропромислового комплексу

Структура включає систему засобів отримання, обробки, використання, зберігання і передачі інформації.

У досліджуваних сільськогосподарських підрозділах інформація існує в основному в двох формах. Значна її частина функціонує в документованому вигляді (положення, рекомендації, вказівки, методична допомога, звіти, довідки), менша – в усній формі, але обидві мають важливе значення в управлінні, оскільки є для нього таким же ресурсом, як матеріальне, фінансове й інше забезпечення для виробництва.

Процес раціонального використання інформації неможливий без оптимізації самого інформаційного забезпечення.

Розглядаючи підходи до процесу оптимізації інформаційних потоків, слід зазначити, що в них відсутня методика оцінки інформації з урахуванням її репрезентативності, а також методи розрахунку впливу якісної оцінки інформації, що надходить для ухвалення необхідного рішення.

У зв'язку з цим виникає необхідність в організації процесів оптимізації інформаційного забезпечення, оскільки це спричиняє вирішення проблеми поліпшення характеристик переробки інформації при вирішенні поставлених завдань. При цьому необхідно враховувати також, що використовувана інформація відображає величини чинників, які визначають оптимальне використання ресурсів керованого об'єкта, і має конкретне смислове навантаження.

Висновки. Таким чином, для ефективної роботи агропромислового комплексу України доцільно створити інформаційно-консультативну службу.

Основна мета інформаційно-консультаційної служби в сільськогосподарському виробництві полягає в тому, щоб допомогти сільським товаровиробникам ухвалювати кращі рішення, тобто ті рішення, які допоможуть їм якнайкращим способом досягти власних цілей. Проте для розвитку виробництва сільські товаровиробники повинні ухвалювати зовсім різні рішення, враховуючи при цьому навколишню ситуацію. При цьому розвиток сільськогосподарського виробництва приводить до збільшення виходу продукції на одиницю: землі, праці, капіталу або інших ресурсів, використовуваних у виробництві. Таке збільшення можливе з допомогою:

- вибору продуктивніших технологій, таких як насіння, добрива, інші агрохімікати і механізація;
- ефективного застосування цих технологій, наприклад, своєчасного внесення хімікатів;
- повного використання трудових ресурсів;
- оптимального поєднання ресурсів, що є в наявності, наприклад, вибір найбільш ефективного способу механізації;
- зміни системи господарювання, тобто перехід на виробництво ефективніших культур;
- зміни зовнішніх чинників, тобто поліпшення організація маркетингу, безвідходній технології при переробці продукції, збільшення частки у вартості реалізованої кінцевому споживачеві сільськогосподарської продукції фермерських господарств, поліпшення транспортування, осушення і зрошування земель, зміна сільськогосподарської політики уряду.

Таким чином, задачі, які вирішуються інформаційно-консультаційною службою, допоможуть:

- орієнтуватися в ситуації, що склалася, і сприяти організації конкурентоспроможного виробництва;
- в рамках прийнятих перспективних планів знайти сучасні технології і методи їхньої реалізації;
- сприяти в розробці бізнес-планів, що дозволяють розкрити проблеми виробництва і обґрунтувати методи їхнього подолання;
- обґрунтовувати доцільність розробки інвестиційних проектів бізнес-планів, можливість повернення кредиту.

Специфіка методичного підходу до системи інформаційно-консультаційного обслуговування полягає у виявленні проблем галузей АПК, пошуку інформації, пов'язаної з їхнім вирішенням, в підготовці найбільш відповідного технологічного рішення, видачі рекомендацій для впровадження, навчання і використання нових технологій організаціям системи АПК.

Література:

1. Огійчук М.Ф. Принцип обачності – запорука об'єктивності суспільної інформації [Текст] / М.Ф. Огійчук // Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції Луганського державного аграрного університету (Ювілейний випуск). Т.ІІ, № 14 (26). – Луганськ: ЛДАУ, 2002. – С. 3-6.

2. Познаховський В.А. Системний підхід у дослідженні інформаційного середовища господарських товариств [Текст] / В.А. Познаховський // Вісник Рівненського державного технічного університету. Економіка. Вип. 5(12). – Рівне: РДТУ, 2001. – С. 212-218.

3. Ринкова трансформація економіки АПК [Текст]: колективна монографія у чотирьох частинах / За ред. П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, Г.С. Мазнева. Ч. 4. Стабілізація доходів сільських товаровиробників. – К.: ІАЕ, 2002. – С. 228-230.

УДК 325.07

Кушнірчук-Ставніча Олеся Миколаївна,
асистент кафедри туризму географічного факультету Львівського національного університету імені І. Франка, м. Львів

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ МІГРАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В УМОВАХ ДЕФОРМАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

У статті розглянуто вплив неточності висвітлених фактів про міграцію в засобах масової інформації на якість державного управління міграційними процесами. Наведено поширені теми про міграцію, які потрапляють в зону спекулятивного викривлення засобами масової інформації. Запропоновано заходи оптимізації інформаційного простору в контексті управління міграцією.

Ключові слова: міграція населення; інформаційний простір; засоби масової інформації; управління міграційними потоками; управління інформаційними потоками.

В статье рассмотрено влияние неточности фактов про миграцию в средствах массовой информации на качество государственного управления процессами миграции. Приведены популярные темы о миграции, которые попадают в зону спекулятивного искривления средствами массовой информации. Предложены меры оптимизации информационного пространства в контексте управление миграцией.

Ключевые слова: миграция населения; информационное пространство; средства массовой информации; управление потоками миграции; управления потоками информации.

The influence of the facts inaccuracy about migration in the mass media sources on the quality of migration flows management are regarded in the article. The most popular topics of migration, which are used in the mass media zone of speculative deformation are listed. The measures of the reality deformation counteraction in the space of information in the context of migration management are proposed.

Key words: human migration; space of information; mass media; migrant's flows regulation; information flows regulation

Нині у світі викристалізувались три важливих аспекти світового розвитку – потоки людських ресурсів, інформаційні потоки та фінансові потоки. Кожен із перелічених потоків не може існувати окремо від інших двох. Зважаючи на євроінтеграційні настрої України, виникає необхідність розробки механізму ефективного управління усіма цими потоками. Окрім того, важливим моментом цього управління є контроль за наповненням інформаційного простору із дотриманням рамок демократичності цієї сфери людського буття. Наведені вище аргументи свідчать про актуальність дослідження проблем, пов’язаних із неточністю даних про трудову міграцію, та виникнення у зв’язку із цим труднощів у державному управлінні цією сферою.

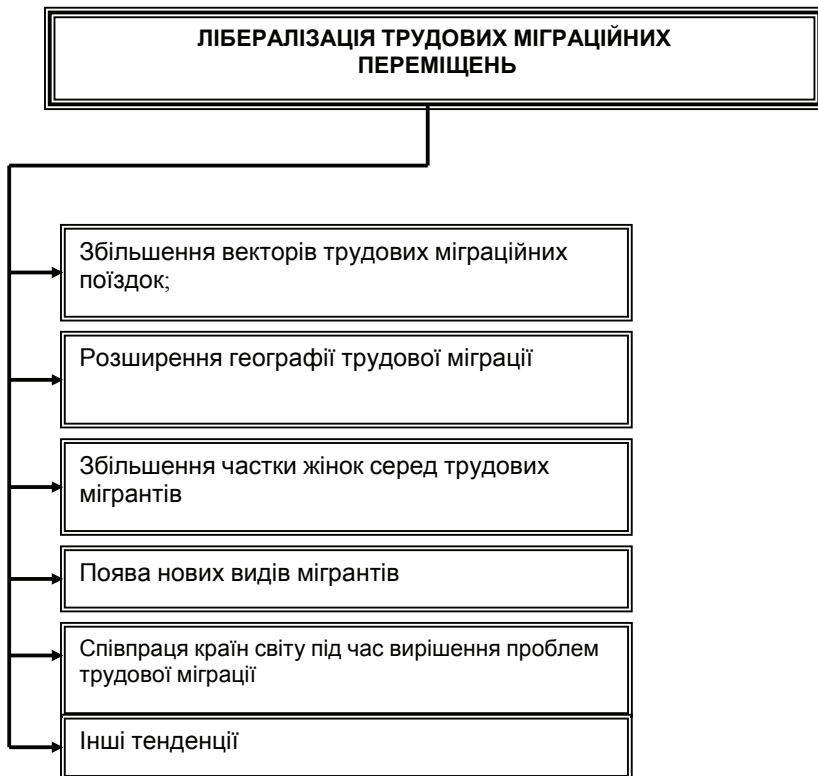
Проблемами висвітлення трудової міграції в засобах масової інформації (далі ЗМІ) займалися К. Бондаренко, О. Ровенчак, В. Володько, Ю. Бідзіля, інші автори. В свої працях вони досліджували питання розповсюдження міграційної теми серед мас-медіа. Різні аспекти правового регулювання інформаційної діяльності та особливості державного й закордонного інформаційного права вивчали К. Афанасьева, Н. Меньківська, О. Ошитко, М. Добкін, С. Петраков, Ю. Нестеряк, О. Соснін, Л. Коваленко, О. Чубукова, Н. Шепель, В. Степанов, О. Корнійчук, М. Мельник, В. Малий. Вони створили міцний фундамент для подальших досліджень в цій галузі та сприяли розробці нового наукового напрямку діяльності серед вчених-міграцієзнавців, а саме – висвітлення міграційного питання в інформаційному просторі України.

Незважаючи на такий обсяг напрацювань в цій галузі, залишаються недоопрацьованими багато важливих аспектів, серед яких варто зазначити дослідження, пов’язані із впливом деформації інформаційного простору, нечіткості висвітлення міграційного питання, їхній зв’язок із якістю державного та регіонального управління міграційними процесами.

Мета статті полягає в усебічному вивченні проблем доступу до міграційної інформації, висвітленні найпоширеніших спекулятивних тем про міграцію серед засобів масової інформації та окресленні шляхів можливого впливу викривлення міграційної інформації на якість державного та регіонального управління цією сферою.

Дослідження проблем трудової міграції активізувались на початку 1990-х років. Проте основний обсяг напрацювань та апогей досліджень міграційної тематики припадає на початок третього тисячоліття, оскільки саме в цей час проводиться оптимізація української статистики з міграції, оприлюднюються дані перепису населення тощо. Активізація зовнішніх трудових поїздок, яка почалась із 1993 року, сприяла долученню України до Європейського інформаційного, трудового та безпекового простору. Нами досліджено основні

тенденції трудової міграції та зроблено висновок, що усі тенденції, які притаманні сучасній трудовій міграції, походять від однієї, початкової, яка отримала свій розвиток у 1993 р. Нами охарактеризовано цю тенденцію як лібералізація трудових міграційних переміщень. Згадана лібералізація трудовіграційних переміщень зумовила решту тенденцій, а саме: збільшення кількості векторів трудової міграції порівняно з попередніми історичними етапами; розширення географії трудової міграції; фемінізація трудових міграційних потоків; поява нових видів мігрантів і нових видів міграції (міграція наречених, міграція м'язів, міграція інтелекту, глобалміграція, трансміграція, рееміграція тощо); співпраця країн світу під час вирішення міграційних проблем (укладення дво- та багатосторонніх угод, вироблення спільних програм та проєктів); інші тенденції (мал. 1).

Мал. 1. Сучасні тенденції трудової міграції населення України

Такі темпи поширення міграційних настроїв серед населення викликали значний інтерес засобів масової інформації до цього процесу. Так, найпоширенішою темою спекулювання мас-медіа та інших джерел інформації, були дані про чисельність працюючих за кордоном громадян України.

При дослідженні особливості деформації міграційних фактів в інформаційному просторі країни нами вивчено дані соціологічних обстежень та особистих досліджень різних науковців. Так, різні джерела подають різні дані про чисельність трудових мігрантів з України. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Н. Карпачова наводить цифру 7 мільйонів осіб [1], яка потім фігурувала в різних фахових та медіа-виданнях. М. Папієв, колишній міністр праці та соціальної політики, озвучив цифру до 3 млн. осіб, які працюють за межами країни [1]. Відомі науковці, які вже тривалий час займаються проблемами трудової міграції, С. Пирожков, О. Хомра, І. Прибиткова, О. Малиновська схиляються до версії про те, що за межами країни працевлаштовано 2-2,5 млн. громадян України. Дані державної статистики України свідчать, що за період з 1994 р. по 2004 р. з України виїхало 1,2 млн. осіб. У 2005 р. тенденція змінилась на протилежну, і територія України отримала додатне сальдо міграції. Таким чином, з урахуванням додатного сальдо міграції в Україні, яке триває дотепер, з 1994 р. по 2010 р. Україна втратила 1,1 млн. осіб переважно працездатного населення (табл. 1).

Таблиця 1
Динаміка сальдо міграції в Україні*

роки	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2002	2003	2005	2006	2008	2009	2010
Сальдо міграції	-143	-132	-169	-136	-152	-138	-33,8	-24	4,6	14,3	14,9	13,5	16,1

*Джерело: дані Головного управління статистики у Львівській області

Проаналізувавши результати наведених досліджень, ми схиляємось до думки, що дані Медико-демографічного обстеження у 2007-2008 рр. найбільш точно вказують кількість трудових мігрантів за межами країни (1,3-1,5 млн. осіб) [2, 25].

Не менш популярною з точки зору медіа– та наукового спекулювання є тема обчислення суми грошових переказів трудових мігрантів в Україну та обсяг міграційного капіталу країни. Різні автори неоднаково оцінюють обсяг міграційного капіталу. Так, згідно з А. Гайдучьким, в Україну щорічно надходить 20 млрд. дол. США, Ю. Ожівська розрахувала суму міграційного капіталу у розмірі 8,4 млрд. дол. США [3].

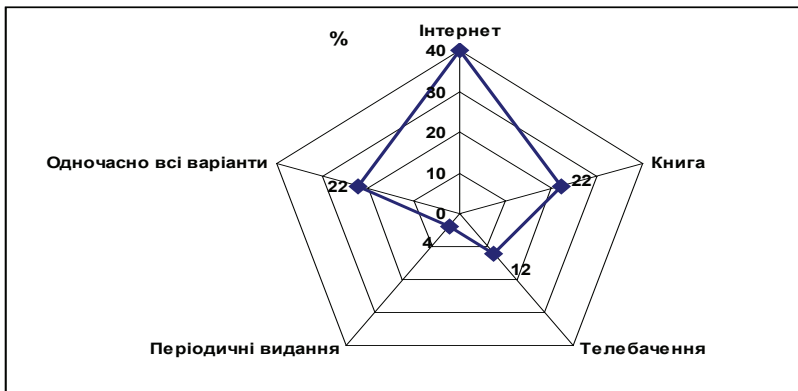
За оцінкою фахівців Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, мігранти заробляють 4,7-7,5 млрд. дол. на рік. Дослідники НАН України припускають, що в країну надходить близько половини згаданих вище коштів, тобто 2,5-3,5 млрд. дол. Представники органів державної влади стверджують, що українські мігранти переказують на батьківщину до 8 млрд. дол. [4, 386]. Як видно, статистичні дані, оцінки окремих фахівців різняться і базуються на неповних даних. Ми погоджуємось із твердженням Л. Чайки-Петегрич, що «розбіжності в оцінках обсягів надходження міграційного капіталу в Україну зумовлені відсутністю державної політики у цій сфері, непрозорістю схем переказу коштів, а також обмеженнями валютного законодавства України, що забороняє відкривати громадянам рахунки за кордоном. Як наслідок, абсолютну більшість коштів трудові мігранти надсилають через неофіційні канали» [4, 386].

Поглиблений аналіз інвестиційної діяльності трудових мігрантів засвідчив, що сума грошових переказів становить чверть ВВП країни і є значно більшою за обсяги надходжень сукупних іноземних інвестицій в країну. А. Гайдучький розрахував суму міграційного капіталу в розрахунку на кожного мігранта окремо, що становить 4320 дол. США на рік, або 360 дол. США грошового переказу щомісяця [5]. Узявши за основу розрахунки А. Гайдучького та число трудових мігрантів Львівської області, поданих Медико-демографічним обстеженням України (203,3 тис. осіб), отримано суму міграційного капіталу у розмірі 878,3 млн. дол. США (7,026 млрд. грн.) щорічно. Меншу суму (1,5 млрд. грн. у 2008 р.) переказів від зовнішніх трудових мігрантів навів П. Жук під час дослідження фінансових аспектів трудової міграції Тернопільської області [6, 179].

Як свідчать проведені нами дослідження, неточність розрахунків кількості трудових мігрантів за межами країни та обсягів міграційного капіталу, що надходить в країну від трудових мігрантів, зумовлена браком інформації про ці сфери життя населення, яка підсилюється гіперболізацією та деформацією фактів з боку засобів масової інформації та інших джерел інформації.

Якість управління міграційними процесами залежить від точності та чіткості оцінки ситуації. Перебільшення значимості тих чи інших процесів, може зумовити зайві витрати державного та місцевого бюджетів на вирішення проблем, які насправді не набули тих масштабів, якими вони видаються у світлі публікацій. У свою чергу, недооцінка масштабів проблеми може викликати урізання коштів бюджету, виділених на міграційну сферу.

Щоб приступити до розробки заходів, які потребують першочергової уваги, необхідно визначити джерела інформації, що найактивніше постачають інформаційні дані про міграційну ситуацію в країні. Так, популярне Миколаївське дослідження виявило, що 40% інформації населення отримує за допомогою інтернет-ресурсів (мал. 2). Далі по рейтингу за популярністю ідуть книга (22%), телебачення (12%), періодичні видання (4%).

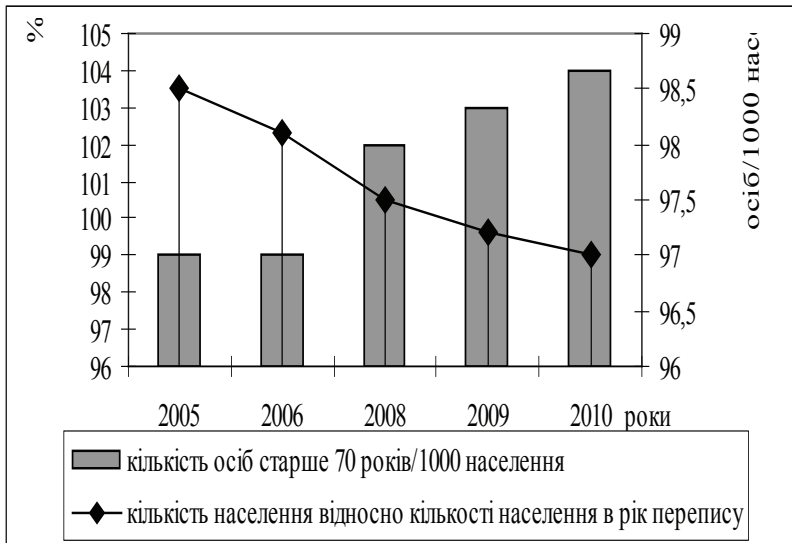
Мал. 2. Джерела для отримання інформації

**Джерело: Підсумки дослідження «Вивчення впливу електронних ресурсів на читання користувачів бібліотек ВНЗ» [7]*

Наведені дані свідчать, що під час оптимізації інформаційного простору України та розробки заходів з удосконалення інформаційної політики першочергової уваги заслуговує інформаційна політика щодо інтернет-джерел.

На нашу думку, необхідно змістити акцентування висвітленої міграційної проблематики із маніпулювання даними про чисельність втраченого країною населення (яке, фактично, неможливо точно порахувати) та про обсяги грошових переказів мігрантів на проблему

зниження економічного потенціалу країни за рахунок негативного природного відтворення населення, збільшення частки населення старших вікових груп, від'ємне чисте відтворення населення (мал. 3).

Мал. 3. Динаміка загальної чисельності населення та чисельності населення вікової категорії старше 70 років у Львівській області у 2005-2010 рр. (ефект ножиць)

Згадана вище тенденція відноситься до такої, що загрожує здоров'ю та безпеці громадян згідно з п.3 статті 13 Закону України «Про доступ до публічної інформації», а також є інформацією, що становить суспільний інтерес згідно з п.4 статті 13 цього ж закону.

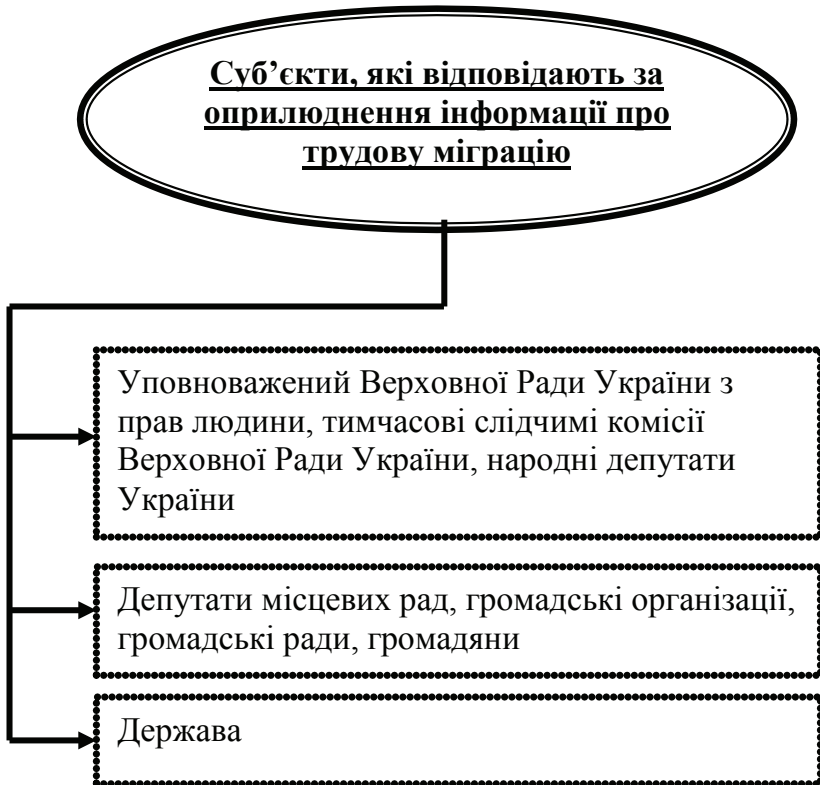
Варто розглянути виникнення можливих ризиків при неправильному трактуванні міграційної інформації засобами мас-медіа та іншими джерелами. Серед найбільш потенційно можливих необхідно звернути увагу на наступні ризики інформаційної безпеки:

- перебільшення або недооцінка кількості українських трудових мігрантів, що працюють за кордоном, може призвести до урізання або надлишку витрат на міграційну сферу з державного та місцевого бюджетів;
- нерегульовані потоки медіа-публікацій щодо чисельності нелегальних мігрантів з України можуть спричинити незаплановані рішення іноземних урядів щодо українських працівників, обмеження в'їзду громадян України тощо;

– гіперболізація чисельності біженців, що потрапляють на територію країни шляхом транзитного переміщення, зумовлює гальмування процесу зближення України та Євросоюзу, а також посилення заходів щодо бар’єрних властивостей державного кордону на заході країни;

– поширення неперевіреної інформації про численні випадки злочинів серед трудових мігрантів формує негативний образ українського трудового мігранта на міжнародному ринку праці.

Отже, необхідне здійснення контролю за міграційною сферою інформаційного простору на таких трьох рівнях (мал. 4):

Мал. 4. Контроль за забезпеченням доступу до інформації про трудову міграцію населення

– парламентський: контроль за дотриманням права людини на доступ до інформації здійснюється Уповноваженим Верховної Ради

України з прав людини, тимчасовими слідчими комісіями Верховної Ради України, народними депутатами України;

– громадський: контроль за забезпеченням розпорядниками інформації доступу до публічної інформації здійснюється депутатами місцевих рад, громадськими організаціями, громадськими радами, громадянами особисто шляхом проведення відповідних громадських слухань, громадської експертизи тощо;

– державний: контроль за забезпеченням розпорядниками інформації доступу до інформації здійснюється відповідно до закону (згідно зі статтею 17 Закону України «Про доступ до публічної інформації») (мал. 4).

Таким чином, проаналізувавши стан деформації міграційної складової інформаційного простору, а також рівень виконання положень Закону України «Про доступ до публічної інформації», нами виявлено необхідність пропозиції наступних заходів щодо перспективних напрямів оптимізації міграційної складової інформаційного простору:

– формування надійної джерельної бази про склад та обсяги українських мігрантів;

– уніфікація методики оприлюднення інформації, що подається обласними управліннями статистики України;

– уточнення блоку про міграцію в проєкті перепису населення 2012 року, який би давав більш точну інформацію про обсяги та напрями міграційних переміщень, а також про рівень нелегальних міграційних потоків;

– оприлюднення даних перепису населення про кількість вибулих та прибулих в рік перепису;

– контроль за достовірністю міграційної інформації, яка публікується за допомогою інтернет-ресурсів;

– актуалізація уваги на нагальній потребі вирішення демографічних проблем, які зумовлюють поглиблення демографічної кризи.

Перелічені заходи інформаційної політики в сфері міграції сприятимуть підвищенню рівня демографічної, інформаційної та економічної безпеки держави загалом.

Література:

1. Українська трудова міграція до країн Європейського Союзу у дзеркалі соціології [інформаційно-аналітичне видання] [Електронне джерело] / за ред. О. Сушко, Н. Пархоменко, А. Стародуб. – К., 2005. – 115 с. – Режим доступу: old.pauci.org/file/KJoC3YBaYoA_.doc

2. Зовнішня трудова міграція населення України [Електронний ресурс] [Звіт проекту «Обстеження трудової міграції в Україні»] / ред. Е. Лібанова. – К., 2009. – 120 с. – Режим доступу: <http://openukraine.org/doc/BK-MIGR-END.pdf>

3. Ожівська Ю. Еміграція – проблема сьогодення [Електронний ресурс] / Ю. Ожівська // Львівська газета. – 2005. – № 52(618). – Режим доступу : <http://www.gazeta.lviv.ua/articles/2005/03/24/3767/> – Заголовок з екрана.

4. Чайка-Петегирич Л. Міграційний капітал в Україні [Електронний ресурс] /Л. Чайка-Петегирич // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.11. – С. 285-289.

5. Гайдуцький А. П. Міграційний капітал в Україні. Прихована реальність [Електронний ресурс] / А. П. Гайдуцький // Дзеркало тижня / Гроші. – 2007. – № 15(644). – Режим доступу : <http://dt.ua/articles/49791> – Заголовок з екрана.

6. Жук П. В. Фінансові аспекти зовнішньої трудової міграції / П. В. Жук // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – №6(80). – 2009. – С. 178-148.

Шершньова Олена Володимирівна,

кандидат державного управління, старший викладач кафедри документознавства та інформаційної діяльності Національного університету «Острозька академія»

СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ РІВНЕНЩИНИ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Сучасний стан розвитку туристичної сфери продовжує переживати перехідний період. Але поступальний процес відродження і розбудови України, активізація соціальної політики переконливо свідчать, що ці труднощі є тимчасовими. Слід зазначити, що адекватне і випереджаюче вирішення проблем – вже наявних і таких, що виникатимуть, сприятиме створенню ефективної соціальної інфраструктури та життєзабезпечення населення і туристичного сервісу на рівні світових вимог та стандартів. Україна на новому етапі розвитку стане рівноправним і конкурентоспроможним партнером, займе належне їй місце на карті міжнародної рекреації.

На національному рівні на сьогодні відповідно до Указу Президента України від 21.02.2007 р. «Про заходи щодо розвитку туризму і курортів України» розроблено Стратегію розвитку туризму і курортів та затверджено розпорядженням КМУ від 06.08.2008 р. Цей нормативний документ визначає загальнодержавні напрями розвитку сфери туризму і курортів України.

З огляду на те, що туризм продовжує своє становлення на місцевому та регіональному рівнях управління, для раціонального регіонального управління у сфері туристичної діяльності Рівненщини доцільним є створення Стратегії сталого розвитку туризму і курортів області в цілому та в малих містах зокрема. Відповідно до Загальнодержавної програми розвитку малих міст [1], для міст, що мають значні природний та історико-культурний потенціали (історичні, історико-архітектурні, культурні та туристичні центри), доцільним є формування перспективного напрямку розвитку туристичних функцій із збереженням і можливим господарським використанням об'єктів культурної спадщини, захист довкілля, обмеження господарської діяльності на територіях історичних ареалів міст.

Виходячи з актуальності підтримки державою активної туристичної політики, особливого значення набувають питання створення правових, організаційних і економічних основ формування стратегії створення конкурентоспроможного туристичного продукту, який забезпечував би, з одного боку, потреби населення в туристичних послугах, а з іншого – сприяв би створенню нових робочих місць, стимулював би розвиток місцевої промисловості, а також забезпечував би значний внесок коштів у бюджет

Все це зумовлює доцільність першочергової розробки Стратегій та якісних Програм регіонального та локального розвитку, що включають Стратегію сталого розвитку туризму і курортів, заснованих на всебічному аналізі ресурсів регіону (Методичні рекомендації щодо формування регіональних стратегій розвитку було затверджено наказом [2] Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України (на сьогодні реорганізованим) від 29.07.2002 р.). Ця форма організації та координації діяльності в сучасних умовах дає можливість забезпечити поєднання економічних інтересів окремих виробничих, науково-дослідних і проектних організацій з цілями сталого розвитку міст і територій.

Одним із пріоритетів державної регіональної політики є запровадження критеріїв визначення «проблемних» / депресивних територій (регіон чи його частина (район, місто обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення), за умов та порядку, передбачених Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів» [3] від 08.09.2005 р. в редакції від 25.06.2009 р.) у регіонах та впровадження заходів державного реагування на ситуації, що склалися у них. Однак відсутність цілісного методичного підходу оцінювання стану регіонів та системності при визначенні критеріїв депресивності є важливим чинником, що перешкоджає інтеграційним процесам України.

Головним документом, що характеризує стратегію розвитку малих міст і територій їхнього розташування, повинна стати Концепція соціально-економічного розвитку міста, яка включає міську стратегію сталого розвитку туризму і курортів. Вона представляє собою систему стратегічних цілей і пріоритетів місцевої соціально-економічної політики, а також найважливіших напрямків і засобів реалізації зазначених цілей [4].

Стратегія сталого розвитку міста підводить місто та громадськість до спільно визначеної довгострокової мети в майбутньому, є вказівкою для прийняття складних рішень. Наприклад, завдяки співпраці органів регіонального управління та місцевого самоврядування та

громадською організацією «Волинський ресурсний центр» протягом 2002-2007 рр. було розроблено стратегічні плани сталого розвитку м. Острог, м. Дубно, м. Сарни, м. Костопіль та Гощанського району.

Більшість європейських стратегій регіонального та локального розвитку характеризуються спрямованістю на сталий розвиток. Згідно з Ольборзькою хартією [5], територіальні громади визначили, що у всіх напрямках політики будуть засновуватись на принципах сталого розвитку і використовувати переваги, внутрішній потенціал і привабливість міст основи для локально орієнтованих стратегій. Адже сталий розвиток міста – це постійне збалансоване функціонування міського поселення, спрямоване на створення повноцінного життєвого середовища для сучасного і наступних поколінь на основі раціонального використання ресурсів, технологічного переоснащення і реструктуризації підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, інженерної інфраструктури міста, поліпшення умов проживання, відпочинку й оздоровлення населення, збереження та збагачення культурної спадщини.

Як писав Ганс Йонас: «майбутнє людини є найпершим обов'язком людської колективної діяльності за доби «всесильної» технічної цивілізації» [6], адже загалом для міст Європи принцип сталості розвитку означає важливість сталого функціонування інфраструктури, фінансову стабільність місцевого бюджету, фізичну стабільність «збудованого» середовища, культурну стабільність місцевих традицій, звичаїв, вмінь та навичок. Оскільки всі міста по-своєму унікальні, кожне місто повинно знайти власний шлях до стійкого розвитку, використовувати свої переваги, внутрішній потенціал і привабливість як основу для локально орієнтованих стратегій стійкого розвитку. Адже поліцентричність розвитку національних та регіональних рівнів означає, що кожне місто має бути одним з центрів певної діяльності, займати своє місце у загальнорегіональній та загальнонаціональній системі поділу праці та розподілу капіталу. Щодо цього місцева влада має бути спроможною до проведення активної політики просторового розвитку, основою якої є високі стандарти адміністративної практики та прикладної політики, а також причетність громадян і соціальних груп до планування просторового розвитку малого міста. Підтримка високоякісного стійкого туризму, розвиток туризму, особливо у випадках депресивних територій, має стати пріоритетною. Потрібне знання можливостей екосистеми та чисельності відвідувачів, яку може витримати екосистема. Потрібно розвивати форми м'якого туризму, що добре пристосовані до контексту місцевих умов.

Зважаючи на те, що державна регіональна політика, зокрема, у сфері туризму, повинна забезпечити удосконалення системи державного стратегічного програмування регіонального розвитку, обґрунтування стратегії розвитку окремих регіонів. Кардинальну модернізацію процесу стратегічного планування на регіональному рівні управління у сфері туризму доцільно будувати за такими головними принципами:

– довгостроковий характер стратегічних цілей та їхнє ресурсне забезпечення. Реальне виконання Стратегії сталого розвитку туризму і курортів області потребує від регіональних органів управління вміння оцінити і ефективно використати необхідні для його реалізації ресурси, що вимагає глибокого аналізу відповідності наявного ресурсного потенціалу визначеним стратегічним цілям. Наприклад, сучасний стан методологічного забезпечення формування стратегій розвитку міст та регіонів характеризується орієнтацією на використання методів SWOT-аналізу, PEST-аналізу, ABC-аналізу, бенчмаркінгу, більшість з яких є адаптованими інструментами стратегічного планування у сфері бізнесу.

Згідно із Законом України «Про курорти» від 05.10.2000 р. № 2026-III[7], програми розвитку курортів розробляються на основі даних кадастрів природних лікувальних ресурсів, об'єктивних показників ефективності лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань, результатів спеціальних наукових досліджень і проектних робіт, фінансово-економічних показників діяльності курортів. При цьому визначаються параметри та режим використання природних лікувальних ресурсів з урахуванням екологічних та санітарно-гігієнічних обмежень тощо.

– змістовна вкладеність стратегій (регіональних у державну), часова та ресурсна узгодженість державної та регіональної стратегії сталого розвитку туризму і курортів. Суть цільової орієнтації виконавця полягає в тому, що йому конкретно встановлюються відносно самостійні завдання, впорядкована сукупність яких реалізує систему заданих чітко сформульованих цілей.

Ефективність організаційно-управлінської складової механізму реалізації Стратегії забезпечується насамперед узгодженою взаємодією відповідних структур (переважно різновідомчих) на рівні області, координацією проведення усіх компонентів туристичної політики між місцевими та центральними органами виконавчої влади, а також органами місцевого самоврядування. Необхідно також сприяти формуванню нових та підтримувати існуючі регіональні інституції, зацікавлені в інтенсифікації соціально-економічного розви-

тку курортних, туристичних та рекреаційних територій: громадські організації, господарські товариства, школи управління та бізнесу, центри підтримки підприємництва, агентства та фонди сприяння локальним ініціативам та інше.

– директивний характер завдань – для державних органів, планово-договірний – для безпосередніх виконавців, яким виділяються бюджетні кошти, та мотиваційний – для решти суб'єктів соціально-економічної діяльності. Формування сучасної економічної політики місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування має два зустрічних напрямки. По-перше, ініціатива громад, яка ґрунтується на єднанні трьох секторів – влади, бізнесу і громадськості. По-друге, підтримка територіальних громад на загальнодержавному рівні, формування сприятливого законодавчого підґрунтя для реалізації їхніх ініціатив.

На сьогодні основним документом, що здійснює узагальнену координацію учасників туристичної сфери Рівненської області, є Регіональна програма розвитку туризму на 2011-2015 рр., основними кроками для розробки та реалізації якої є:

- подання пропозицій до регіональної програми всіма причетними структурами;
- розробка проекту програми в структурному підрозділі з питань туризму обласної державної адміністрації (ОДА);
- узгодження проекту програми з причетними до її виконання структурами ОДА;
- схвалення програми розпорядженням голови ОДА;
- узгодження програми в комісіях та на президії обласної ради;
- затвердження програми на сесії обласної ради;
- розробка щорічних заходів на виконання програми її виконавцями;
- виконання заходів та інформування про результати ОДА, обласну раду;
- моніторинг виконання програми;
- завершення термінів реалізації програми.

Починаючи з 2012 р., на території Рівненської області слід активізувати процеси стратегічного планування сфери туризму і курортів. Стратегія сталого розвитку туризму і курортів Рівненщини (надалі – Стратегія) повинна бути максимально вірогідною і передбачати дієві й реалістичні кроки для вирішення, передусім, економічних проблем регіону та засновуватись на таких ключових принципах:

1) пріоритетність – розвиток туристичної сфери Рівненської області доцільно визначити одним із пріоритетних, поряд з деревообробною та енергетичною промисловістю;

2) єдність регіональної туристичної політики – кожен з органів державного управління та місцевого самоврядування повинен слідувати загальнодержавній та регіональній туристичній політиці. Будь-які соціально-економічні стратегії повинні супроводжуватись сильною соціальною політикою – цей комплексний підхід є одним із найсильніших блоків стратегічного планування у державному управлінні;

3) об'єктивність – полягає в тому, що Стратегія розробляється на основі даних органів регіональної статистики, управління культури і туризму Рівненської ОДА, органів місцевого самоврядування;

4) науковість – розроблення Стратегії на науковій основі з постійним удосконаленням методології та підходів;

5) обґрунтованість – підтримка кожного з положень науковими розрахунками; ефективна Стратегія повинна мати концептуальну визначеність і реагувати на непередбачувані та невідомі чинники; необмінною умовою є передбачення динамічної корекції критеріїв та цільових показників за відносної макроекономічної дестабілізації. Досить часто під час формулювання регіональних та місцевих стратегій розвитку туризму при порушенні цього принципу виникають такі типові помилки, як: екстраполяційність стратегій; написання стратегій «під шаблон»; «белькотливо-псевдонаукові» стратегії; «стратегії-мрії»; стратегії «не висовуватись»; «концерт побажань»; стратегії «очевидності та загальних фраз»; стратегії «всього по трішки» [8];

6) адекватність – врахування комплексу характеристик поточного стану туристичної системи регіону, досягнутих результатів та використання її особливостей як рушіїв економічного становлення;

7) цілісність та структурна довершеність – ефективна Стратегія сталого розвитку повинна містити три основні структурні блоки: аналітичний; програмний; блок заходів з реалізації плану;

8) прозорість – чіткий виклад Стратегії, доведення їх мети, напрямів та завдань до вертикалі виконавчої влади, громадян, суб'єктів господарювання, іноземних інвесторів і кредиторів та суворе слідування їм;

9) легітимність – прийняття Стратегії переважною більшістю суспільства, політичних та економічних сил; потрібно створити умови для спрямування діяльності незалежних економічних суб'єктів, кожний з яких керується насамперед власними економічними інтересами, у руслі реалізації Стратегії; тоді вдається реалізувати головну перевагу ринкової економіки над адміністративною – коли об'єкт регіональної політики є одночасно суб'єктом, що викликає синергійний ефект та радикальним чином посилює ефективність Стратегії;

10) контрольованість та підконтрольність – наявність визначених критеріїв успішності заходів Стратегії (та складових її програм), відстеження своєчасності, повноти їхнього досягнення, орієнтирів оперативного коригування;

11) логічність – встановлення обмеженої кількості ключових завдань, вирішення шляхів їх послідовної реалізації, які б ураховували сучасний стан, проблеми, цілі, засоби реалізації, потенційні загрози реалізації та критерії виконання; Стратегія має визначити динамізм критеріїв та пріоритетів залежно від стану туристичної системи регіону, що забезпечуватиме більшу гнучкість соціально-економічної політики та її складової – туристичної політики;

12) врахування зовнішніх впливів – слід відмовитися від спроб будувати Стратегію, враховуючи лише суто внутрішні фактори і проблеми та ігноруючи при цьому гео економічні фактори й інтеграційні та глобалізаційні процеси; гео економічна парадигма регіону повинна бути первинною для визначення Стратегії та моделі поведінки як органів державного управління та місцевого самоврядування, так і суб'єктів господарювання;

13) рівність – дотримання прав і врахування інтересів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання всіх форм власності;

14) самостійність – органи державного управління та місцевого самоврядування різних рівнів в межах своїх повноважень відповідають за розроблення, затвердження та виконання стратегій на місцевому рівні, які відповідають загальноприйнятій світовою практикою методології розроблення документів стратегічного спрямування.

Аналізуючи вітчизняний досвід розроблених регіональних стратегій і тих, що перебувають в стадії розробки, слід зазначити, що всі вони якомога ширше використовують існуючий світовий досвід щодо методологічних та методичних підходів у формуванні стратегій та розробки організаційно-економічного механізму їхнього впровадження. Зокрема: проблемний підхід (стратегія Харківської області, Закарпаття); функціональний та галузевий підходи (стратегія розвитку Одеської області); вирішення соціальних проблем, метод виявлення системних причинно-наслідкових зв'язків (Луганщина); одночасно два варіанти – стратегія індустріально-аграрного та сталого розвитку (стратегія розвитку Івано-Франківської області); моделювання економічного розвитку (Тернопільська область). Для Рівненської області доцільним видається створення Стратегії сталого розвитку туризму і курортів, що ґрунтується на системному програмно-цільовому та проектному підходах, а також комплексному маркетингу малих міст / територій та створенні комплексу заходів

для подолання демаркетингу територій, особливо тих, які входять до сфери особливого зацікавлення туристів.

Для побудови ефективної Стратегії сталого розвитку туризму і курортів Рівненщини необхідно базуватись на місцевих та регіональних стратегіях, стратегічних планах розвитку туризму регіону та / чи міста, що визначають цілі, завдання, пріоритети, напрями сталого розвитку туризму і курортів Рівненської області на середньостроковий (4-6 років) та / чи довгостроковий (10-15 років) періоди.

У Стратегії з урахуванням загальнодержавних пріоритетів, оцінки конкурентних переваг, обмежень, загроз і проблем розвитку кожної території області визначаються першочергові пріоритетні завдання сталого розвитку туризму і курортів, скоординовані дії органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, спрямовані на реалізацію визначених завдань, та критерії їх розв'язання.

Основні функції з методичного забезпечення процесу розробки Стратегій здійснює управління культури і туризму Рівненської ОДА. Зокрема, на основі Державної стратегії регіонального розвитку, затвердженої Стратегії розвитку туризму і курортів, аналітичних та прогностичних матеріалів центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, наукових досліджень визначає та надає Рівненській ОДА (не пізніше ніж за півроку до початку прогнозованого періоду реалізації регіональних та місцевих стратегій) перелік та характеристики регіональних пріоритетів сталого розвитку туризму і курортів області, які повинні бути враховані про розробці регіональних та місцевих стратегій. Ця стратифікація територій допомагає раціоналізувати управлінські процеси на рівні малих міст та районів їхнього розташування.

Відповідно до Законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. [9] та «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. [10] проекти Стратегій розробляються органами місцевого самоврядування, обласною та районними державними адміністраціями на основі відповідного рішення обласних та районних рад, у якому встановлюються терміни розроблення, порядок його фінансування, процедури розгляду та затвердження проектів Стратегій. Для забезпечення розроблення проектів Стратегій можуть бути утворені робочі групи з представників владних структур, бізнесових кіл, наукових та громадських організацій тощо. До основних форм такої співпраці доцільно віднести:

1) участь відповідних об'єднань громадян у підготовці рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування з питань туризму і контролю за їхнім виконанням;

2) організацію постійних зустрічей, «круглих столів», відеоконференцій з посадовими особами, лідерами політичних партій для обговорення і розв'язання питань розвитку туризму в регіоні;

3) створення умов для забезпечення незалежності та плюралізму засобів масової інформації, а також їхнього залучення до обговорення проблем розвитку туризму в регіоні.

В цьому контексті велике значення має наближеність процесів прийняття управлінських рішень до громадян, для чого необхідна налагодженість прямих і зворотних зв'язків органів державного управління та місцевого самоврядування з територіальними громадами та бізнесовими структурами, особливо на регіональному рівні. В розвитку такої взаємодії зацікавлені як представники влади, так і громадські організації. Діяльність, спрямована на реалізацію цього завдання, може здійснюватись на таких рівнях: надання он-лайн-послуг та консультацій, взаємне інформування про свою діяльність, громадський контроль за діяльністю органів державного управління та місцевого самоврядування, інтерактивна участь громадських організацій у процесах прийняття рішень органами державного управління та місцевого самоврядування.

Цікавим проектом якісної співпраці є проект «Західна Брама» (концепція, розроблена Рівненською обласною державною адміністрацією), який включає декілька взаємодоповнюючих підпроектів. Серед них виділяється туристичний підпроект, що передбачає підвищення ролі Рівненської області як провідного туристичного оператора для регіонів Західної України за рахунок професійної промоції та надання професійних послуг у сфері туризму. Власне, останній містить три взаємодоповнюючих напрямки діяльності: науковий, маркетинговий та інформаційний.

Науковий супровід проекту включає розробку методики побудови регіональних туристичних маршрутів, ґрунтуючись на засадах сталого розвитку територій.

Маркетингове забезпечення містить комплекс заходів щодо популяризації туризму на території Великої Волині.

Інформаційне наповнення підпроекту забезпечуватимуть найенергійніші та творчі представники області – студенти. Студентське середовище завжди багате на ідеї, однак без відповідного оформлення вони залишаються недосяжними мріями. Спільна згадана праця спудеїв та викладачів дозволяє кожну ідею-мрію перетворити в реальний проект та реалізувати його на практиці. Саме тому буде налагоджено системну, узгоджену за всіма напрямками роботу Рівненської ОДА та Національного університету «Острозька академія»,

об'єднану єдиною стратегічною метою – розвиток туризму заради сталого розвитку територій.

В межах спільного проекту планується розробка потужного Інтернет-порталу (www.volyntravel.com.ua), на якому буде розміщено інформацію про мережу маршрутів Рівненщини та прилеглих областей (території історичної Волині). Зокрема, буде представлено якісні фотографії туристичних принад та детальну інформацію про тури українською та основними мовами міжнародного спілкування. Це дозволить зацікавити не лише поціновувачів активного та цікавого відпочинку з України, але й туристів з закордону.

Найцікавішими для рівнян та мешканців області виділено маршрути вихідного дня, які побудовані за принципом «багато позитивних вражень та емоцій за короткий час». Перспективними залишаються історико-культурні та фестивальні маршрути, які ознайомлюють туристів зі значною спадщиною регіону. Ці тури розраховані на представників різних соціальних груп: школярів, студентів, батьків та дітей.

З метою залучення молодого покоління до підтримання здорового способу життя розробляються маршрути активного відпочинку. Такі тури включатимуть різні види туризму, зокрема, пішохідний, кінний, велосипедний, водні сплави на байдарках та катамаранах, спелеотуризм, дайвінг, банджі-джампінг, парашутний та інші.

Також до комплексного туристичного підпроєкту входить створення Етномістечка – Україна у мініатюрі, Концертно-виставкового комплексу, Дозвільно-оздоровчого комплексу «Аквапарк» та Зоологічного парку в Рівненській області тощо.

Рішення, прийняті колегіально, повинні бути раціональними та обґрунтованими. Відтак основними принципами наукового обґрунтування прийняття колективних / колегіальних рішень у сфері туризму доцільно визначити:

1. Системний та комплексний підходи у вирішенні проблем, які виникають під час управлінського процесу. Вони характеризуються такими основними параметрами, як:

а) система прийняття державних рішень у сфері туризму вивчається як елемент усієї системи державного управління, яка, в свою чергу, є підсистемою соціального управління. Причому таке поліцентричне включення простежується на всіх етапах процесу прийняття рішень;

б) розгортання мети від моменту висунення до кінцевого результату, до якого веде її реалізація. Рішення не може бути прийнятим без достатнього порівняння стану сфери туризму в регіоні, якого він досягає, з тим станом, який ставиться за мету;

в) ієрархічний (багаторівневий) спосіб висунення мети (цілі), аналіз взаємозв'язків між цілями на всіх рівнях управлінської вертикалі;

г) чітке структурування ситуації, яка потребує визначення, заступом власне невизначеності (зокрема, проведення SWOT-аналізу та проблемного аналізу регіону, виділення основних «проблемних місць» та / або «точок дотику»);

д) прийняття єдиного рішення як результату вибору (принцип синергізму, який виходить з нелінійності, багатофакторності процесів, що відбуваються у суспільстві в цілому та в туристичній сфері зокрема, принципової нестабільності будь-яких соціальних систем). Для цього під час процесу прийняття рішення виявляється якомога більша кількість альтернативних варіантів управлінських гіпотез (сценаріїв подальшого розвитку туристичної ситуації), а не витрата зусиль на обґрунтування одного варіанта (доцільність якого є невизначеною);

е) кількісна оцінка витрат ресурсів (як матеріальних – матеріально-технічних та фінансових, так і нематеріальних – кадрових, інтелектуальних тощо) та визначення ефективності результатів по кожному альтернативному сценарію;

є) комплексний (полікритеріальний) підхід до оцінки того варіанта, який може бути визнаний найбільш доцільним – оптимальним. При цьому слід розмежовувати концептуальні поняття «принцип оптимальності» та «критерій оптимальності». Останній може містити перелік підкритеріїв.

2. Ґрунтовне фундаментальне та прикладне теоретичне обґрунтування туристичних новацій (понять, категорій тощо). Особи, що залучаються до процесів розробки та планування комплексних програм та стратегічних планів розвитку регіонального туристичного продукту, повинні володіти знаннями в галузі права України та міжнародного права, інформатики, теорії та практики туристичної діяльності.

3. Принцип цільової орієнтації виконавців рішень полягає в тому, що йому конкретно встановлюються відносно самостійні задачі, впорядкована сукупність яких реалізує систему заданих і чітко сформульованих цілей.

4. Демократизм – залучення широкої громадськості до обговорення проблем та пропозицій щодо розвитку туризму та туристичної інфраструктури, зокрема:

а) створення системи постійного діалогу, взаємодії інститутів громадянського суспільства і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;

б) організація постійних соціологічних досліджень громадської думки щодо діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з визначенням на конкурсній основі виконавців таких досліджень;

в) організація та проведення конкурсів з визначення нових форм участі громадськості у прийнятті та реалізації рішень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, залучення переможців таких конкурсів як експертів до участі у вирішенні соціально-економічних проблем;

г) координація заходів, пов'язаних з проведенням консультацій громадськості, врахування громадської думки під час прийняття рішень органами виконавчої влади;

д) сприяння соціально-економічному розвитку Рівненщини, утвердженню авторитету області в Україні та за її межами;

е) проведення «круглих столів», семінарів, прес-конференцій, інших заходів.

5. Недопустимість необґрунтованого копіювання (безпідставного калькування) зарубіжного досвіду у туристичній сфері. Адже сліпе впровадження іноземних алгоритмів може бути згубним. Без раціонального розгляду національної специфіки становлення та розвитку туристичної сфери та розробки, відповідно до цього, нових механізмів управління нею, неможливий поступальний розвиток туризму (проголошений пріоритетним / стратегічним напрямком розвитку сучасної економіки України).

Загалом проект Стратегії сталого розвитку туризму і курортів розробляються у вигляді текстових та графічних матеріалів, які повинні включати:

1. Вступ з коротким обґрунтуванням мети, завдань та підстав для розробки Стратегії.

2. Дескриптивно-аналітичну частину – детально викладений з географічними, історичними, демографічними, економічними, соціальними характеристиками документ, у якому здійснено аналіз та оцінка фактичного стану розвитку туризму регіону та / чи малого міста.

Дескриптивно-аналітична частина Стратегії повинна містити дані SWOT– та PEST-аналізу району / міста, основою для якого є офіційні дані Державного комітету статистики України, обласних, районних управлінь статистики, дані соціологічних опитувань, картографічні, ілюстраційні та інші матеріали. Система показників, необхідних для здійснення аналізу стану розвитку сфери туризму і курортів, розробляється управлінням культури і туризму Рівненської ОДА.

Сценарій Стратегії сталого розвитку є описом послідовності подій від сучасного до майбутнього стану сталого розвитку туризму і курортів та ґрунтується на припущеннях, що стосуються формування комбінацій сильних та слабких сторін, можливостей та загроз. Основним типом сценарію, доцільним для Рівненської області, є стратегія маркетингу території, яка базується на максимальному використанні сильних сторін та можливостей туристичної інфраструктури регіону / малого міста. Сценарій Стратегії розвитку регіону має бути публічно обговорений та погоджений з основними громадськими групами регіону / малого міста.

Обраний сценарій Стратегії визначає цілі стратегічного плану. До системи цілей належать бачення, місія, стратегічні цілі (довгий термін), операційні цілі (середній термін), оперативні завдання (короткий термін).

Зміст цілей має відповідати завданням вирішення визначених раніше головних проблем та реалізації стратегічної мети розвитку сфери туризму і курортів Рівненщини. Виходячи з принципу реалістичності, кількість стратегічних цілей не повинна перевищувати п'яти. Стратегічні цілі сталого розвитку туризму і курортів Рівненщини послідовно, в порядку зменшення їхньої пріоритетності, порівнюються з їхньою комплексною ефективністю, можливостями реалізації: інтелектуальними, організаційно-правовими, кадровими, фінансово-економічними тощо. Це має дозволити відібрати стратегічні цілі, які можуть бути реалізовані в середньостроковій перспективі.

Стратегічні цілі мають бути представлені як серія операційних цілей (завдань), які становлять комплекси заходів та визначають більш конкретні завдання, що згодом можуть бути розкладені на програми дій. Одним з останніх етапів стратегічного планування є розроблення планів конкретних заходів (проектів). План дій складається з конкретних проектів, виконання яких повинно наблизити сферу туризму і курортів до реалізації стратегічного завдання. Порядок відбору зазначених проектів визначається розробником Стратегії.

Реалізацію проектів та програм за окремими стратегічними цілями доцільно описувати у табличному вигляді, що містить назву завдання, терміни виконання, виконавця, обсяги та джерела фінансування.

3. Бачення майбутнього – відображення (узагальнення) загальних та тривалих уявлень про краще майбутнє розвитку туризму і курортів регіону. Визначення стратегічного бачення сфери туризму і курортів на місцях може відбуватись шляхом обговорення із залученням бізнесових структур, громадських інституцій, засобів масової інформації, через анкетування, публічні виступи тощо.

4. Механізми та процедури реалізації Стратегії – їх визначення проводиться з урахуванням того, що їхній склад та зміст обґрунтовуються завданнями створення економічних, організаційних, нормативно-правових та інших передумов для реалізації основних принципів сталого розвитку туризму і курортів регіону / малого міста.

При визначенні механізмів реалізації Стратегій обґрунтовуються заходи щодо:

- нормативно-правового забезпечення – пропозиції про внесення змін до існуючих або про розроблення нових нормативно-правових актів; перелік раніше прийнятих рішень органу державного управління, органу місцевого самоврядування, які підлягають зміні, та зміст цих змін;

- організаційного забезпечення – пропозиції щодо удосконалення розподілу повноважень та функцій, налагодження ефективної взаємодії між місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування стосовно розвитку туризму і курортів регіону, а також механізмів забезпечення участі громадських організацій, населення в розробленні та реалізації Стратегій;

- фінансового-економічного забезпечення – підвищення фінансової спроможності регіону до рівня, достатнього для його ефективного розвитку, подолання диспропорцій туризму з урахуванням особливостей регіону, його потенціалу щодо адаптації до ринкових умов господарювання;

- кадрового забезпечення – налагодження регіональної системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації працівників місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, що займаються питаннями розвитку туризму;

- комунікаційно-технологічного забезпечення – створення регіональної комунікаційно-технологічної системи (функціонування інформаційних потоків в електронних мережах) та системи моніторингу реалізації Стратегій;

- науково-проектного забезпечення – перелік, зміст, виконавці та терміни розроблення необхідних наукових і проектних робіт, надання науково-методичної допомоги органам місцевого самоврядування та їхнім посадовим особам тощо.

Щодо визначення переліку процедур, пов'язаних з реалізацією затверджених Стратегій, то до нього входить послідовність та зміст відповідних дій місцевої державної адміністрації та органу місцевого самоврядування щодо:

- розроблення, розгляду та затвердження відповідних підпрограм Стратегій;

– нормативно-правового, організаційного, фінансово-економічного, інформаційного, кадрового, науково-проектного забезпечення реалізації Стратегій;

– включення до щорічних бюджетів Рівненської області та місцевих бюджетів фінансування заходів з реалізації Стратегій з урахуванням джерел їхнього фінансування;

– визначення критеріїв та запровадження моніторингу реалізації Стратегій, підпрограм та конкретних проектів;

– об'єднання на договірних засадах фінансових та інших ресурсів місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування для розв'язання спільних регіональних та міжрегіональних проблем розвитку туризму і курортів, оптимального використання бюджетних коштів.

5. Авторський колектив розробників Стратегії – список учасників розроблення стратегічного плану з посиланням на розділ, який вони розробляли.

Відтак, Стратегія сталого розвитку туризму і курортів Рівненщини повинна передбачати комплексний структурно-функціональний методичний підхід, який полягає у поєднанні різноманітних компонентів туристичної індустрії та її інфраструктури. Тому видається доцільним включення таких основних підпрограм до її складу, а саме:

1) Програма розвитку готельної інфраструктури регіону. В Регіональній програмі розвитку туризму на 2011-2015 рр. [11] не визначено тенденції розвитку готельного господарства за період реалізації попередньої Регіональної програми розвитку туризму до 2010 року.

2) Спеціальні програми з розвитку окремих видів внутрішнього туризму, зокрема, зеленого сільського (станом на 01.01.2011 р. у Рівненській області функціонує 90 агросадіб у 15 районах; таблиця 1) та ділового (конференційний, науковий, інтенсив-туризм), історико-культурного (наприклад, «В.-К. кн. Острозький – великий українець» (маршрут на 1-2 дні м. Корець-Острог-Дубно), «Стежками героїв Української повстанської армії»), екстремального (екскурсійні маршрути з відвідуванням Рівненської атомної електростанції (м. Кузнецовськ), сплави по р. Случ) та спортивного (мисливство, рибальство) туризму, релігійного (паломницький та ностальгійний) туризму, івент-туризм (фестивальний, виставковий, туризм з елементами туристичної анімації), а також туризму вихідного дня.

Таблиця 1
Показники розвитку сільського туризму на Рівненщині[11]

Показник	2007 рік	2008 рік	2009 рік	2010 рік
Кількість садиб, од.	27	42	80	90
Ріст у %		55%	90%	12,5%
Кількість туристів, які скористалися послугами агросадиб, чол.	1 255	1 700	3 631	4 533
Ріст у %		35 %	114 %	25%

3) Спеціальну програму розвитку міжнародного туризму, адже область володіє значним потенціалом для залучення іноземних туристичних потоків (зокрема, поляків, росіян, євреїв та інших національностей). Наприклад, програми співпраці з містами-побратимами. Одна з перешкод розвитку міжнародного туризму в регіоні – це відсутність належної реклами, необізнаність, неінформованість або часткова інформованість потенційних туристів, низька якість і обмеженість супутніх (додаткових) туристичних послуг. Непомірно високі ціни на послуги є бар’єром для багатьох іноземних громадян. На сьогодні спостерігається тенденція в тому, що вартість туру з Європи до України подекуди в двічі вища, ніж до країн Азії та Африки. Необхідно стимулювати інтерес іноземних туристів до України шляхом створення спільного конкурентоспроможного туристичного продукту та його просування на світовий ринок, забезпечивши цей процес відповідним інформаційним забезпеченням як рекламно-позиційного, так і власне інформативно-довідкового характеру.

Також доцільним є включення до цієї програми заходів щодо подолання репутаційної кризи, пов’язаної з радіоактивним забрудненням територій півночі області. Тобто розробка заходів програми репутаційного менеджменту / творення позитивного зовнішнього та внутрішнього іміджу Рівненської області загалом та бренду «Рівненщина туристична» зокрема.

4) Програму благоустрою регіональної інфраструктури із врахуванням конкретних перспектив розвитку туризму, зокрема, природного потенціалу. На сьогодні Рівненська область, відповідно до групування промислових комплексів областей України, за особливостями адаптації до ринкових умов господарювання відноситься до групи областей з дуже активними адаптаційними проявами, а за рівнем індексу промисловості – до депресивних.

Слід зазначити, що базовими елементами сталого розвитку території є раціональне використання ресурсів, збереження довкілля та реалізація інноваційних проєктів, котрі забезпечили б такий розвиток промисловості, сільського господарства, туризму, освіти і культури, який, задовольняючи потреби сучасності, не загрожував би здатності майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Щоб вирішити ці проблеми, треба осмислити їхній сучасний стан в Україні та виконати вимоги Конференції Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища та розвитку (червень 1992 р., м. Ріо-де-Жанейро) щодо розробки Національної стратегії переходу до сталого розвитку, яка поєднала б завдання поточного реформування економіки та водночас заклала б підвалини ідейно нової моделі розвитку економіки і суспільства, заснованої на принципах сталого розвитку.

Однак на сьогодні на національному рівні ще не створено такої комплексної Стратегії сталого розвитку країни, що значно утруднює процеси екологізації та соціалізації туризму в регіоні. Адже Стратегія повинна забезпечити:

- зупинення деградаційних процесів у природі та суспільстві;
- реабілітацію навколишнього антропогенно та техногенно зміненого середовища;
- зміну традиційної моделі економічного зростання моделлю сталого розвитку;
- створення матеріального достатку, відповідного потенціалу України;
- максимальне скорочення витрат корисних копалин у господарській діяльності за рахунок їхнього ефективного використання та заміну їх ресурсами, що відновлюються;
- повноцінне використання громадської ініціативи та інтелектуальних ресурсів;
- ведення активної демографічної, міграційної та туристичної політики;
- зміцнення позицій у світовій торгівлі завдяки екологізації виробництва товарів і послуг, зокрема туристичних.

Для створення в Рівненській області соціоекологоорієнтованого ринку туристично-рекреаційних ресурсів – середовища, де взаємопов'язана сукупність ринкових та регуляторних механізмів забезпечує прийняття та виконання рішень щодо узгодження цілей і напрямів розвитку відносин у сфері рекреаційного природокористування з урахуванням соціальних, екологічних та економічних інтересів його суб'єктів на засадах сталого розвитку територій, доцільно здійснювати комплексний моніторинг територій.

На сьогодні на стадії розробки перебувають комплексні програми розвитку та збереження туристичних регіонів і об'єктів області: міст Острога, Дубна, Корця, Державного історично-меморіального заповідника «Поле Берестецької битви», територій навколо Хрінницького водосховища, озера Білого, вітряних млинів в с. Вітків, Красносілля, с. Щекичин Гоцанського р-ну, водяного млина в с. Городок Рівненського р-ну, парку та палацу-садиби Валецьких в Гоці, Юзефінського парку Рокитнівського р-ну, регіональних ландшафтних парків «Прип'ять-Стохід», «Надслучанський», «Дермансько-Мостівський» та ін.

5) Програму розвитку регіональної транспортної та суміжної інфраструктури: покращення покриття автошляхів, модернізація аеропорту та автостанцій із наданням різних послуг (мотелі, місця для кемпінгів, заклади харчування тощо). Зокрема, територією Рівненщини проходить міжнародний транспортний коридор Е 40 (траса є однією із найперспективніших для автомобільного та автобусного перевезення Україною футбольних вболівальників Євро-2012).

Розвиток української транспортної інфраструктури, що використовується для міжнародних перевезень, повинен бути спрямований на усунення обмежень зовнішньоторговельної діяльності країни через незадовільні умови перевезень та їхню високу вартість, а також сприяти привабливості й зростанню конкурентоспроможності маршрутів транзитних перевезень, які проходять територією України, порівняно з альтернативними маршрутами, що використовують шляхи сполучення інших країн. З цією метою на території України формуються міжнародні транспортні коридори [12].

Узагальнена підпрограма розвитку регіональної та суміжної інфраструктури повинна включати місцеві програми будівництва, реконструкції та модернізації міжнародних транспортних коридорів, матеріальної бази перспективних туристичних та рекреаційних об'єктів області з урахуванням пріоритетного залучення до їхньої реалізації суб'єктів підприємництва.

6) Програму покращення мережі закладів культури регіону (будинки культури, музеї та бібліотеки).

7) Програму розвитку індустрії розваг (тематичні парки, кінотеатри, концертні зали та майданчики, нічні клуби, дискотеки, спортивні та фітнес-зали та інші заклади).

8) Програму професійної підготовки кадрів для сфери туризму регіону. Сферу туризму в контексті інтелектуальної економіки можна віднести до неформальної освіти, що передбачає вплив на особу за допомогою таких засобів, як мас-медіа, друкована продукція,

музеї, театри тощо. У напрямі формування та розвитку інтелектуального капіталу застосування цих засобів має бути спрямоване на сприяння творчій, інноваційній діяльності всіх категорій працівників, налаштування на розвиток власного інтелектуального капіталу, на психологічно та розумово напружену діяльність.

Важливим критерієм, що впливає на розвиток туризму на місцевому рівні, є культура гостинності. В основу розробки і створення моделей ефективних підприємств індустрії туристської гостинності в Україні повинна бути покладена динамічна концепція якості обслуговування, що базується на постійному отриманні зворотної інформації від споживачів. На сьогодні спостерігається недостатній рівень культури гостинності на рівні міст та на місцях туристичної зацікавленості, що суттєво утруднює процеси становлення туризму на Рівненщині.

9) Розробку та впровадження комплексної комп'ютерної інформаційної системи регіону, яка дозволить в подальшому проаналізувати показники темпів зростання сфери туризму. Відтак, згідно з Регіональною програмою інформатизації на 2011-2013 рр., розробленням і впровадженням системи інформаційно-аналітичного забезпечення. На сьогодні інформаційно-телекомунікаційна мережа Рівненської області складається із корпоративної телекомунікаційної мережі органів державного управління та органів місцевого самоврядування, телекомунікаційних мереж комерційних провайдерів мережі Інтернет – Рівненської філії Відкритого акціонерного товариства «Укртелеком», Спільного підприємства «Інфоком», Товариств з обмеженою відповідальністю «Рівненські комунікаційні технології» та «Рівненські глобальні мережі», Державного підприємства «Науково-технічний центр «УарНет»» та інших відомчих телекомунікаційних мереж.

Отже, розвиток системи стратегічного планування у сфері туризму і курортів Рівненської області надасть багато можливостей як для регіону, так і для держави загалом. Переваги становлення туризму в малих містах та на територіях їхнього розташування очевидні. Окрім відкриття нових спеціальностей та збільшення робочих місць, це впровадження національного туристичного продукту, що характеризуватиме Україну якнайкраще, також збільшення платоспроможності та життєвого рівня населення місцевості. А це, в свою чергу, спричинить підвищення прибуткової частини бюджету (як муніципального, так і державного) та видатків на історико-культурне відродження міста, регіону та країни в цілому. Стратегічне планування в регіональному управлінні у сфері туристичної діяльності

має всі перспективи стати якісним дороговказом місцевим громадам для розвитку туризму в малих містах та на територіях їхнього розташування.

Література:

1. Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст [Текст] : закон України від 04.03.2004 р. № 1580-IV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради. – К., 2004. – № 24. – Ст. 332.
2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку [Електронний ресурс] : наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 29.07.2002 р. № 224 / Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.322.0>. – Загол. з екрана.
3. Про стимулювання розвитку регіонів (зі змінами та доповненнями) [Текст] : закон України від 08.09.2005 р. № 2850-IV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради. – К., 2005. – № 51. – Ст. 548.
4. Амітан В. Формування концепції розвитку міст (теоретичний аспект) [Текст] / В. Амітан, Ю. Денисов // Регіональна економіка. – 2002. – № 4 (26). – С. 96.
5. Хартия «Города Европы на пути к устойчивому развитию» (Ольборгская хартия) [Електронний ресурс]: одобрена учасниками Європейської Конференції по устойчивому развитию больших и малых городов Европы (г. Ольборг, Данія, 27.05.1994 г.) / The European Sustainable Cities and Towns Campaign. – Режим доступу : www.sustainable-cities.eu/upload/pdf_files/ac_russian.pdf. – Загл. с екрана.
6. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації. Пер з нім. – К. : Лібра, 2001. – С. 206.
7. Про курорти [Текст] : закон України від 05.10.2000 р. № 2026-III / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради. – К., 2000. – № 50. – Ст. 435.
8. Варда Я. Острови надій: розробка стратегій локального розвитку [Текст] / Я. Варда, В. Клосовскі; пер. з пол. М.Р. Желяка. – наук. вид.; 2-ге вид., стереотип. – К. : Вид-во «Молодь», 2005. – С. 87-92.
9. Про місцеве самоврядування в Україні [Текст] : закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради. – К., 1997. – № 24. – Ст. 170.
10. Про місцеві державні адміністрації [Текст] : закон України від 9.04.1999 р. № 586-XIV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради. – К., 1999. – № 20-21. – Ст. 190.
11. Регіональна програма розвитку туризму на 2011-2015 роки [Текст] : схвалена розпорядженням голови Рівненської обласної дер-

жавної адміністрації від 14.02.2011 р. № 55, затверджена рішенням Рівненської обласної ради від 04.03.2011 р. № 146 / Рівненська обласної державної адміністрація; Рівненська обласна рада. – Рівне, 2011. – 10 с.

12. Регіональна програма розвитку туризму на 2011-2015 роки [Текст] : схвалена розпорядженням голови Рівненської обласної державної адміністрації від 14.02.2011 р. № 55, затверджена рішенням Рівненської обласної ради від 04.03.2011 р. № 146 / Рівненська обласної державної адміністрація; Рівненська обласна рада. – Рівне, 2011. – 10 с.

13. Про затвердження Програми розбудови туристичної інфраструктури за напрямками національної мережі міжнародних транспортних коридорів та основних транспортних магістралей у 2004-2010 роках [Текст] : постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.2004 № 612 / Кабінет Міністрів України // Офіційний Вісник України. – К., 2004. – № 19. – Ст. 1328.

ЧАСТИНА 2

СОЦІАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ ТА МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ

УДК 331.2

Беззубко Борис Ігорович,

аспірант Донецького державного університету управління, м. Донецьк

МЕТОДИЧНІ ПРОБЛЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ МІСТ

У статті розглядаються основні методичні та методологічні проблеми стратегічного планування соціального та економічного розвитку міст.

Ключові слова: місто, стратегічне планування, соціальний, економічний розвиток.

В статье рассматриваются основные методические и методологические проблемы стратегического планирования социального и экономического развития городов.

Ключевые слова: город, стратегическое планирование, социальное, экономическое развитие.

The basic methodical and methodological problems of the strategic planning of social and economic development of cities are examined in the article.

Keywords: city, strategic planning, social, economic development.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. В Україні багато уваги приділяється розвитку стратегічного планування. Для великих міст необхідність стратегічного планування зумовлена наступними обставинами:

– стратегічний план забезпечує регулювання перспективного розвитку міста (регіону), допомагає приймати правильні рішення з урахуванням стратегічних цілей;

© Беззубко Борис Ігорович, 2012

– в умовах соціально-економічних перетворень, які передбачають адаптацію структури міста до вимог ринкової економіки і відкритого міжнародного конкурентного середовища, стратегічний план є найбільш адекватним інструментом, здатним консолідувати зусилля адміністрації й територіальної громади у вирішенні проблем трансформації зайнятості, технологій та міського транспорту;

– розробка стратегічного плану сприяє поліпшенню іміджу міста (регіону), створює єдиний вектор зусиль всіх активних сил територіальної громади;

– наявність стратегічного плану обов'язкова вимога при реалізації великих інвестиційних проектів з іноземною участю;

– зростання самостійності міст у зв'язку з децентралізацією управління та планування, що проводиться в країні;

– необхідність врахування та координації інтересів різних верств міського суспільства й, перш за все, співпраці органів самоврядування з комерційними, різної форми власності, структурами та фірмами [1].

Для розвитку стратегічного планування міст потрібно мати:

1. Законодавче підґрунтя – воно представлено відповідними Законами України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», «Про стимулювання розвитку регіонів» і т.п. Можливість стратегічного планування на місцевому рівні впливає із положень Європейської Хартії місцевого самоврядування, в якій зазначено «необхідність консультиватися, у міру можливостей, з органами місцевого самоврядування при плануванні й прийнятті рішень з усіх питань, що стосуються їх безпосередньо» [2].

2. Ресурсне підґрунтя (фінансове, кадрове і т.п.), яке забезпечує можливість реалізації стратегій соціально-економічного розвитку міст.

3. Організаційне та інституціональне підґрунтя – наявність відповідних організаційних структур та інституцій, організаційної інфраструктури також сприяє впровадженню стратегічного планування в повсякденну практику діяльності органів місцевого самоврядування.

4. Методологічне та методичне підґрунтя забезпечує науковість, реальність розробленої стратегії міста.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед дослідників розвитку міст слід насамперед виділити Б. Адамова, В. Амітана, О. Бойко-Бойчука, В. Вакуленка, Т. Дробішевську, В. Василенко, В. Мамутова, В. Рибака, О. Лукианченка та інших. Аналіз методологічних засад стратегічного планування на регіональному рівні як механізму розвитку регіонів проведено в працях В. Вакуленка, Ю. Шарова. Слід зазначити, що методичному забезпеченню стратегічного

планування розвитку міст приділяється значно менше уваги. Деякі методичні питання розвитку стратегічного планування розвитку міст розглядаються в публікаціях російських вчених Леонтіївського центру, А. Широкова, С. Юркової [3].

Мета дослідження полягає у вирішенні важливих методичних питань стратегічного планування розвитку міст.

Викладення основного матеріалу. Здійснений аналіз досвіду розробки документів стратегічного планування на регіональному і місцевому рівнях в Україні дозволив зробити висновок про відсутність в Україні єдиних методологічних підходів (положень) та методології розробки стратегії соціально-економічного розвитку, немає єдиних (типових) методичних рекомендацій стосовно розробки, контролю, моніторингу, процедури перегляду (корегування), оцінки ефективності стратегічних планів розвитку міст. Все це призводить до появи:

1) різних за якістю, обсягом і глибиною опрацювання, подачею супутніх матеріалів стратегічних документів по розвитку міст України;

2) стратегічні плани міст в основному не пов'язані з регіональними та державними концепціями та програмами соціально-економічного розвитку, не має їхньої координації. Має місце непогодженість стратегічних цілей розвитку міст в регіоні, неврахування положень загальної державної стратегії соціально-економічного розвитку при здійсненні регіонального і місцевого соціально-економічного планування;

3) спостерігається розрізненість баз використовуваних статистичних даних та іншої інформації, необхідної для складання, аналізу й оцінок;

4) структура та зміст стратегічних планів по містах України відрізняються;

5) розрізняються алгоритми збору інформації, складання планів та контролю їх виконання;

6) при розробці планів використовуються різні підходи та школи стратегічного планування;

7) у зв'язку з нерозробленістю методологічної і методичної бази стратегічного планування має місце непогодженість застосування різних термінів, їхня підміна. Це стосується використання багатьох термінів і понять, таких як «концепція» – «стратегія» – «програма» – «план дій»;

8) стратегічні плани розвитку окремих міст не є достатньо обґрунтовані наявними ресурсами, не враховують тенденції та перспективи розвитку економіки. Це робить такі плани практично нереальними для виконання;

9) не здійснюється їхнє коректування і перевірка їхнього виконання.

На нашу думку, різниця в застосовуваних методичних підходах багато в чому пов'язана з наявністю різних шкіл стратегічного планування. На думку А. Широкова, можна виділити три основні наукові школи стратегічного планування:

1) традиційна (консервативна) школа ґрунтується на аналізі процесів, що раніше відбувалися трансляції (інтерполяції) їх у майбутнє, тобто на прогнозі, що спирається на минуле і сьогодення («погляд у майбутнє»);

2) футуристична школа, навпаки, базується на баченні бажаного майбутнього («погляд з майбутнього»);

3) змішана школа, як випливає з її найменування, містить елементи обох названих шкіл і представляється більш «практичною» [3].

Генрі Мінтцберг, проаналізувавши майже 1500 статей, виділив десять основних шкіл, що займаються формуванням стратегії. У свою чергу, можна всі ці школи об'єднати в такі групи:

Перша група шкіл включає школу дизайну (К. Ендрюс, робота «Business policy: text and cases», 1982 р.), школу планування (І. Ансофф, робота «Планування для вищого керівництва», 1969 р.), школу позиціонування (М. Портер, робота «Конкурентна стратегія», 1980 р.). Ці школи описують, як стратегія повинна формуватися.

Друга група шкіл включає школу підприємництва (П. Друкер), когнітивну школу, школу навчання (Д.Б. Квінн), школу влади, школу культури. Для цієї групи шкіл характерний опис практичних аспектів розробки стратегії.

Третя група шкіл – школа навколишнього середовища і школа конфігурації – розглядає стратегію як щось непостійне, залежне від обставин [4].

Таким чином, розробляючи стратегічні плани розвитку міст, розробники можуть брати за основу методологію і методіку однієї зі шкіл, обрану залежно від специфіки умов міста, наявних ресурсів і розв'язуваних задач.

З метою вирішення деяких найбільш важливих методичних і методологічних проблем пропонується встановлення послідовності розробки стратегічних планів: концепції – стратегічний план – програма комплексного соціально-економічного розвитку міста – цільові програми. Необхідно уточнити визначення основних термінів стратегічного планування.

Пропонуються наступні визначення основних термінів.

У літературі існує два протилежних погляди на розуміння стратегії. У першому випадку стратегія – це конкретний довгостроковий

план досягнення певної мети, а формування стратегії – це процес пошуку певної мети й складання довгострокового плану. Такий підхід ґрунтується на тому, що всі зміни середовища передбачувані, мають детермінований характер та піддаються контролю й управлінню. У другому випадку стратегією вважають довгостроковий, якісно визначений напрямок розвитку, що має привести систему до обраної мети [5, 37-38].

Концепція соціально-економічного розвитку міста – це прогнозно-аналітичний документ, що містить систему уявлень про стратегічний вибір, стратегічні цілі та пріоритети розвитку території, основні положення стратегії і соціально-економічної політики в розрізі її окремих складових і засобів реалізації поставлених цілей [3].

Стратегічний план – документ, що містить систему конкретних завдань з термінами виконання, відповідальними виконавцями, спрямований на створення умов для реалізації стратегії.

Програма комплексного соціально-економічного розвитку міста – основний прогнозно-проектний документ, що містить сукупність ув’язаних за ресурсами, виконавцями і термінами реалізації заходів, спрямованих на досягнення цілей соціально-економічного розвитку і реалізацію стратегічного вибору.

Цільові програми – програми, спрямовані на досягнення окремих цілей розвитку (цілей розвитку в одній чи сфері чи в одному напрямку діяльності), наприклад, програми розвитку освіти, охорони здоров’я, житлового господарства і т.п., програми по окремих складових цих сфер і напрямків – програми комп’ютеризації шкіл, оснащення медичних установ діагностичним устаткуванням, розвитку індивідуального житлового будівництва, а також відомчі програми – програми за напрямами діяльності органів (структурних підрозділів) місцевої адміністрації.

Робота зі стратегічного планування розвитку міста повинна проходити в кілька етапів:

Етап 1 – стратегічний аналіз стартових умов і вихідних передумов соціально-економічного розвитку міста на розглянуту перспективу.

Етап 2 – стратегічне прогнозування комплексного соціально-економічного розвитку міста.

Етап 3 – безпосередня підготовка документів стратегічного планування (концепції, стратегії, стратегічних планів і програм).

Етап 4 – здійснення соціально-економічного моніторингу.

Висновки дослідження. Таким чином, для подальшого розвитку стратегічного планування на всіх рівнях (національному, регіональ-

ному та місцевому) повинні бути єдині методологічні та методичні підходи. Цьому процесу буде сприяти прийняття спеціального Закону про стратегічне планування. Нині вже розроблено проект Закону України «Про державне стратегічне планування» [5]. В результаті здійсненого дослідження було визнано, що поява даного Закону буде актуальною, оскільки деякі чинні нормативні акти в сфері державного прогнозування і планування застаріли, не погоджені один з одним і не враховують наявний передовий вітчизняний і закордонний досвід стратегічного планування на рівні регіонів, міст і т.д. У законі будуть визначатися правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи державного стратегічного планування розвитку країни, загальний порядок розроблення, схвалення, виконання, моніторингу, оцінки, контролю документів державного стратегічного планування, а також повноваження учасників такого планування. Реалізація даного Закону України дасть змогу:

- впровадити програмно-цільовий метод в практику діяльності центральних, регіональних та місцевих органів виконавчої влади і місцевого самоврядування;

- розробляти документи стратегічного планування, які будуть відповідати сучасним вимогам розвитку країни;

- використовувати формалізований стандарт структури та порядку розроблення документів, єдиний методичний та методологічний підходи.

В цей Закон обов'язково слід внести положення стосовно розробки стратегічних планів соціально-економічного розвитку міст. Тоді прийняття цього закону буде знаменувати новий підхід до подальшого розвитку стратегічного планування на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Література:

1. Економіка міського господарства [Текст]: навч. посібник/ під ред. С.В.Богачова.– Макіївка: Вид-во «Ноуїдж» (Донецьке відділення), 2011.– С. 253-254.

2. Європейська хартія місцевого самоврядування, 1985 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua> – Заголовок з екрана.

3. Методические рекомендации по стратегическому планированию в муниципальных образованиях [Текст] / А.Н.Широков, С.Н.Юркова, ФГНУ. – «Российский научный центр государственного и муниципального управления». – 68 с.

4. Минцберг Г. Стратегический процесс [Текст] / Г. Минцберг, Дж. Б. Куинн, С. Гошал. – СПб.: «Питер», 2001. – 688 с.

5. Томпсон А. А. Стратегический менеджмент [Текст]: концепции и ситуации для анализа = Strategic Management: Concepts and Cases / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд. – М. : «Вильямс», 2007. – 328 с.

6. Проект Закону України «Про державне стратегічне планування» від 15.11.2011 р.// Режим ел. доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.322.0> – Заголовок з екрана.

УДК 352

Беззубко Лариса Володимирівна,

доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри «Менеджмент» Донбаської національної академії будівництва і архітектури, м. Макіївка

Гарбарук Дар'я Сергіївна,

магістрантка кафедри «Менеджмент організацій» Донбаської національної академії будівництва і архітектури, м. Макіївка

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ПІДПРИЄМСТВ ЖКГ

Актуальною проблемою сучасної науки є розробка методологічних основ управління підприємствами, що надають житлово-комунальні послуги, з боку органів місцевого самоврядування. Розглядаються питання побудови системи відносин між органами місцевого самоврядування і підприємствами, що надають житлово-комунальні послуги.

Ключові слова: комунальна власність, стратегічне управління, міське самоврядування, Програма реформування.

Актуальной проблемой современной науки является разработка методологических основ управления предприятиями, предоставляющими жилищно-коммунальные услуги, со стороны органов местного самоуправления. Рассматриваются вопросы построения системы отношений между органами местного самоуправления и предприятиями, предоставляющими жилищно-коммунальные услуги.

Ключевые слова: коммунальная собственность, стратегическое управление, местное самоуправление, Программа реформирования.

Actual problem of modern science is the development of methodological bases of management companies providing housing and communal services, on the part of bodies of local self-government. Discusses the problems of the system of relations between the bodies of local self-government and companies providing housing and communal services.

Key words: municipal ownership, strategic management, local self-government, Program of reforms.

Актуальність. Одним з найбільш складних завдань, що стоять перед сучасним українським суспільством, є створення системи управління житлово-комунальним господарством, яка могла б забезпечити зниження ресурсоемності даної сфери, підвищення рівня обслуговування споживачів, отримання підприємствами прибутку, достатнього для їхнього розвитку.

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку взаємини підприємств комунальної сфери та органів місцевого самоврядування багато в чому визначаються інерційним впливом раніше існуючої системи управління ЖКГ. На сьогодні відносини місцевих органів з комунальними підприємствами часто супроводжуються постійним відтворенням проблем, що дестабілізують складні процеси надання житлово-комунальних послуг. Основними з них є такі:

- непослідовність у прийнятті рішень, неузгодженість дій на різних управлінських рівнях (місто, підприємство);
- слабе ув'язування комунальних тарифів з цінами на енергетичні та матеріальні ресурси;
- асинхронність функціонування об'єктів комунальної сфери;
- недосконалість системи розрахунків за спожиті населенням і організаціями послуг;
- недостатність джерел фінансування для оновлення основних засобів і, як наслідок, незадовільний технічний стан багатьох об'єктів комунальної інфраструктури;
- недостатність впливу органів місцевого самоврядування на якісні параметри послуг;
- відсутність чіткого розподілу функцій і пов'язаних з ними повноважень у сфері регулювання розвитку та оновлення інфраструктури.

Сучасний етап розвитку економіки України характеризується пошуком нових форм і методів управління підприємствами ЖКГ: переглядаються традиційні, виправдані в минулому, але малоефективні в сучасних умовах підходи, формуються нові позиції і принципи, що визначають, як і за допомогою чого вирішувати складні проблеми раціональної організації виробництва послуг.

Метою статті є вирішення питання розробки організаційного механізму, здатного працювати в тісному контакті і несуперечливо-му взаємному впливі на підприємства ЖКГ з ринковими умовами та вимогами державного регулювання.

Аналіз попередніх публікацій. Дослідженню проблем житлово-комунального господарства та шляхів їхнього вирішення присвячені роботи багатьох вчених, у тому числі В.М. Амитана, А.І. Безлюдова, С.В. Богачева, В.В. Дорофійенко, А.Л. Завади, А.Ю. Кучеренко, Г.І. Оніщука, В.В. Рибакка, О.Т. Рибалка, Г.П. Семчука і інших. У більшості робіт, написаних з проблем поліпшення діяльності у сфері ЖКГ, вказується, що провідну роль у цих процесах повинні відігравати органи місцевого самоврядування.

Результати дослідження. Над суб'єктами, які перебувають у комунальній власності, навіть в ринкових умовах контроль може здійснюватися в повному обсязі, включаючи внутрішньоорганізаційні питання і порядок їхнього дозволу. Однак такий варіант організації управління підприємствами навряд чи можна визнати оптимальним. Радянський досвід недвозначно свідчить про те, що найменш ефективними адміністративні методи управління є саме в сфері послуг. Вони не забезпечують швидкої адекватної реакції на зміни потреб і навіть на коливання споживчої активності. Крім того, на діяльність суб'єктів житлово-комунального господарства впливають природні процеси і погодні явища. В комунальному господарстві необхідно помічати і передбачати появу моментів, що викликають необхідність змін виконання певних специфічних процедур; оперативно реагувати на їхнє настання; проявляти ініціативу в цих питаннях, не чекаючи вказівок «зверху».

В житлово-комунальному господарстві програма дій і темпи роботи повинні визначатися виробником самостійно. Отже, підприємства, що надають житлово-комунальні послуги, повинні володіти деякими ознаками, характерними для підприємництва, а саме, свобода у виборі напрямків і методів роботи, самостійність у прийнятті рішень, відповідальність за прийняті рішення і їхні наслідки та пов'язаний з цим ризик. Водночас у контексті ринкових відносин дані ознаки пов'язані з орієнтацією господарюючих суб'єктів на досягнення фінансового успіху, отримання прибутку.

Управління суб'єктом господарювання засноване на привнесенні в його діяльність зовнішніх цілей і обмежень. Розбіжність інтересів керуючих і керованих організацій може істотно ускладнити отримання бажаних результатів. Недостатній рівень впливу на підприємства – природні монополії – призводить до втрати ними громадської ефективності, а деякі необхідні процеси розвитку в подібних умовах можуть зовсім не початися. І, навпаки, зайва управлінська активність веде до втрати динамічної стійкості і переростає в контроль над діяльністю підприємства.

Зазначені проблеми не є абсолютно новими для теорії управління. З подібними ситуаціями стикаються і багато великих підприємств та організацій, які мають філії та інші господарські підрозділи. У міру розвитку техніки і технології організація виробництва в них стає все більш наукоємною, керівництво все менше розуміє мету і наслідки інвестицій. В результаті йому все більше доводиться покладатися на знання та поради різних технічних фахівців. І на певному етапі розвитку виявляється, що філіями та іншими господарськими підрозділами неможливо ефективно управляти, ставлячи перед ними завдання, що ґрунтуються лише на зовнішніх цілях, умовах та обмеженнях.

Сучасна наука виробила цілий комплекс підходів до ефективного управління великими організаціями, які можна інтегрувати в три основних концептуальних методи: стратегічне управління, контролінг як система «управління управлінням підприємства» і самоорганізація на всіх рівнях [1]. Ці методи в адаптованому вигляді можна використовувати і для управління підприємствами ЖКГ з боку органів місцевого самоврядування. У розвинених країнах вже встановилася точка зору про можливість досягнення ефективності міського управління на основі концентрації їх уваги на вирішенні ключових проблем. Всі інші питання, а отже, владні повноваження і функції повинні бути передані на нижчий рівень, у тому числі приватному сектору.

Метод самоорганізації не повинен зводитися до невтручання органів місцевого самоврядування в справи підприємств, що надають житлово-комунальні послуги. Його інноваційна сутність полягає в тому, що він дозволяє враховувати феномен самоорганізації систем, тобто їхню здатність до внутрішньої активності щодо збереження або зміни свого стану. У той же час він повинен включати можливість вимагати від підприємств, що надають житлово-комунальні послуги, таких дій, які забезпечили б їм необхідні кошти для своєї самореалізації. Метод самоорганізації припускає глибинне розуміння самої суті управління системи, специфіки її актуального змісту і конкретних умов, в яких вона працює.

Управління ЖКГ міста передбачає одночасну реалізацію методів двох рівнів:

- функціональне управління технічними об'єктами у складі просторово-технологічних структур;
- оптимальне керування системою в цілому.

Суть оптимального керування (мова йде про другий рівень) в значній мірі зводиться до управління процесом споживання ресурсів. Керівництво підприємства зацікавлене в оптимізації споживання ресурсів,

спрямованої на отримання ним високих доходів. Для органу місцевого самоврядування оптимізація пов'язана з упорядкуванням і структуруванням господарських відносин з метою отримання максимального позитивного ефекту при мінімальних витратах на всебічне забезпечення потреб населення в якісних житлово-комунальних послугах.

Цілі підприємства є більш вузькими, ніж цілі органів місцевого самоврядування. З позицій сучасної теорії систем вузькі, чітко визначені цілі однієї соціальної системи дають іншій подібній системі з більш масштабними цілями довгострокового характеру можливість точкового впливу. Подібна модель ґрунтується на своєрідному партнерстві всіх суб'єктів, зацікавлених у вирішенні проблем. Головною метою підприємств, що надають житлово-комунальні послуги, фактично є оптимізація поточної прибутковості, у той час як в умовах ринкових відносин про активний підприємницький стиль повинен бути спрямований, в першу чергу, на оптимізацію потенціалу прибутковості. Як партнер, здатний викликати довіру і мати ефективний вплив на підприємство, орган місцевого самоврядування повинен сповідувати ідеологію активного стилю управління, ґрунтуватися на баченні майбутнього образу підприємства і на його динамічних організаційних здібностях до оновлення з урахуванням змін зовнішнього середовища. По відношенню до всієї сукупності підприємств, що надають житлово-комунальні послуги, з боку органу місцевого самоврядування необхідна координація їхніх зусиль для найбільш ефективного використання можливостей спільної діяльності для вирішення стратегічних і оперативних завдань.

У Законі «Про місцеве самоврядування в Україні» говориться, що місцеве самоврядування – це гарантоване державою право і реальна здатність територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. При цьому серед широкого переліку цих завдань особливе місце відводиться питанням у галузі житлово-комунального господарства.

Сьогодні в Україні нікого не треба переконувати в тому, що ЖКГ перебуває в досить складній ситуації і відноситься до збиткових галузей нашої економіки: борг підприємств комунального господарства становить майже 20 млрд. гривень. У свою чергу, споживачі комунальних послуг також заборгували близько 13 млрд. гривень. Причина подібної ситуації в тому, що встановлені тарифи на комунальні послуги покривають лише 62% витрат, а держава вимагає сплатити 100% вартості природного газу і електроенергії [4].

Посиліть комунальні проблеми і ще одна негативна тенденція: рік у рік держава недофінансує органам місцевого самоврядування

свої делеговані повноваження. Так, якщо в 2010 році дефіцит у цьому напрямку становив 12 млрд. гривень, то в 2011 році – 18 млрд. гривень, а на 2012 рік прогнозується вже 32 млрд. гривень. Органи місцевого самоврядування змушені компенсувати цей дефіцит з місцевих бюджетів, через що не фінансуються місцеві програми розвитку територіальних громад [4].

Кожній розсудливій людині зрозуміло, що уникнути комунального колапсу без реформування житлово-комунального господарства вже не можна. Це підтверджує і дослідження на тему «Проблеми житлово-комунального господарства України в контексті майбутніх виборів у місцеві ради», яке було проведене в період з 27 квітня по 14 травня 2010 року Центром соціальних технологій «Соціополіс» на замовлення Агентства моделювання ситуацій; вибірка становила 2 407 респондентів [5].

Автори цього дослідження відзначають: незважаючи на те, що тільки 30,2% респондентів тоді оцінювали для себе проблеми ЖКГ як найбільш важливі, дана тема має високу актуальність серед більшості опитаних. Більш ніж 60% респондентів на той період вважали, що «відкладати вирішення проблем ЖКГ далі нікуди» (62,9%). На користь можливості відсунути терміни вирішення комунальних проблем на 2 роки і більше висловилося тільки 27,5% респондентів [5].

Враховуючи актуальність питання, практично кожен новий Кабінет Міністрів України у своїй діяльності вважав своїм обов'язком створити програму реформування житлово-комунального господарства. Ще в 2004 році був прийнятий Закон України «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004-2010 роки» [4].

Надія на зміни поки є, так як Президент України поставив завдання Кабміну виділити на ЖКГ 5 млрд. гривень. Чергова реформа ЖКГ буде провалена, якщо в цьому процесі не буде брати участь місцеве самоврядування. Але, виявляється, і тут не все так просто [4].

Нинішня ситуація в системі місцевого самоврядування, на жаль, не відповідає потребам сьогодення. Мета цієї реформи – децентралізація влади і збільшення повноважень регіонів. Нам необхідно впровадити ефективний механізм участі громадян у прийнятті управлінських рішень і надати місцевим громадам реальні важелі впливу на регіональну політику.

Реалізація функцій управління в рамках сучасних великих господарських систем завжди базується на можливості впливу на інтереси суб'єктів економічного процесу [2]. Ключовим елементом при цьому є матеріально-фінансові ресурси, надані підприємствам ЖКГ

територіальною громадою для ведення господарської діяльності. У сучасних умовах орган місцевого самоврядування, який представляє власника, має права і можливості формувати договірні відносини з підприємством ЖКГ таким чином, щоб не порушуючи його господарського самоврядування, вимагати ефективного використання майна, раціонального використання об'єктів. У розпорядженні органу місцевого самоврядування перебуває також безліч інших важелів впливу на підприємства, які надають житлово-комунальні послуги:

- визначення конфігурації і кордонів мережі (суб'єктів ринку) з метою забезпечення доступності виробленої продукції всім споживачам;

- пред'явлення вимог до якості послуг та своєчасності їх надання;

- пред'явлення вимог до надійності постачання (резервів потужностей), що включають стабільність, безпеку і якість;

- встановлення екологічних обмежень;

- регулювання тарифів на вироблювану продукцію;

- механізми дотацій і пільг за місцевим оподаткуванням;

- можливість застосування оперативного-господарських санкцій, передбачених системою договірних відносин.

Основною формою узгодження інтересів підприємства, що надає житлово-комунальні послуги, і територіальної громади, а також цивілізованого врегулювання можливої конфліктної ситуації повинні виступати інституційні механізми – інформаційні наради, консультації, переговори, дослідження можливих альтернатив і пошук взаємоприйнятних рішень. При цьому повинні враховуватися соціальні норми, які визначають критерії допустимої або неприпустимої поведінки, уявлення про цивілізовані або нецивілізовані способи вирішення проблеми, які на відміну від правових норм не закріплені в законах [3].

Стратегічне управління підприємством з боку органів місцевого самоврядування повинно представляти собою систему формування довгострокових цілей його діяльності, визначених специфічною ідеологією, і позначення найбільш ефективних шляхів їхнього досягнення. Стратегічне управління має на меті забезпечення потенціалу прибутковості підприємства, який дає йому можливість існувати в мінливих умовах.

Функціональними елементами стратегічного управління виступають виробництво, маркетинг, інновації, кадри і фінанси. При управлінні підприємствами, що надають житлово-комунальні послуги, ключовим елементом є фінанси. Фінансові документи найбільш повно і оперативно відображають загальний стан підприємства, а

також «якість» його взаємодії із зовнішнім середовищем: населенням, фінансовими органами, іншими господарюючими суб'єктами. Фінансові ресурси найчастіше створюють важко що долаються обмеження в досягненні цілей загальної стратегії розвитку підприємства, а фінансові стимули – ситуацію збігу інтересів територіальної громади і суб'єкта господарювання. Тому формування стратегії пов'язано з виробленням базової концепції, пов'язаної з ефективним управлінням грошовим обігом підприємств ЖКГ, формуванням їхніх фондів коштів у певних пропорціях, що забезпечують процеси відтворення, а також з контролем над використанням фінансових ресурсів за цільовим призначенням. Необхідно здійснення перетворень, спрямованих на підвищення прозорості відображення діяльності господарюючих суб'єктів у представленій ними звітності, на забезпечення якості та достовірності інформації.

Висновки. Основою побудови системи управління підприємствами ЖКГ пропонуються наступні методологічні принципи:

- економічної рівноправності і відповідальності: підприємства та органи місцевого самоврядування мають рівні права у визначенні варіантів ефективного досягнення цілей і вирішення задач, забезпечується раціональна свобода дій виробника в рамках встановлених функцій. При цьому особливо важливим є визначення відповідальності, а саме обов'язків учасників такого партнерства відповідати перед територіальною громадою за прийняті на себе зобов'язання;

- оптимального врахування інтересів усіх зацікавлених сторін: дії органів місцевого самоврядування не вступають у протиріччя з внутрішніми цілями й економічними інтересами підприємств, це неможливо без здійснюваного особливими методами обліку внутрішніх закономірностей їхнього розвитку;

- поєднання органами місцевого самоврядування управління зовнішнім середовищем підприємств з точковим концентрованим впливом на їхнє керівництво;

- легітимність дій (заходів, напрямків): повна інформаційна відкритість підприємств в ракурсі їхніх потенційних можливостей вирішувати стратегічні завдання за пріоритетними напрямками соціально-економічного розвитку територіальної громади;

- стратегічну спрямованість на оперативне вирішення не тільки поточних, але і стратегічних завдань розвитку міст.

Література:

1. Акмаева Р. Менеджмент организации на основе принятия новой управленческой парадигмы [Текст] / Р. Акмаева // Проблемы теории и практики управления. – 2006. – №11. – С. 98–107.

2. Кушлин В. Государственное регулирование экономики [Текст]: назревшие решения В. Кушлин // Экономист, 2007. – № 11. – С. 3–12.

3. Орехов С. А. Эффективное управление предприятием (система BSC) [Текст] / С. А. Орехов, В. И. Медников // Экономика и управление. – 2007. – №2. – С. 101–106.

4. Киевский портал недвижимости. Местное самоуправление и ЖКХ // Режим доступа: <http://www.domik.net/novosti/mestnoe-samoupravlenie-i-zhkh-n146849.html> – Заголовок з екрана.

5. ЦСТ «Соціополіс». Телефонне експертне й масове анкетне опитування // Режим ел. доступу: <http://www.sociopolis.com.ua/Research/Message/?id=368&type> – Заголовок з екрана.

УДК 332.012.2

Рясна Наталія Олександрівна,
аспірант, викладач кафедри логістики Донецького державного університету управління, м. Донецьк

ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ СОЦІАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

У статті розглянуто особливості соціально-економічного механізму забезпечення економічної безпеки регіону, виділено і проаналізовано групи показників, що відображають найбільш важливі ділянки в реальному секторі соціальної сфери та використовуються як порогові значення економічної безпеки та її соціальної складової.

Ключові слова: економічна безпека, економіка, соціальна проблема, ринкові реформи.

В статье рассмотрены особенности социально-экономического механизма обеспечения экономической безопасности региона, выделены и проанализированы группы индикаторов, которые отображают наиболее важные показатели в реальном секторе социальной сферы и используются в качестве пороговых значений экономической безопасности и ее социальной составляющей.

Ключевые слова: экономическая безопасность, экономика, социальная проблема, рыночные реформы.

The features of socio-economic mechanism of providing of economic security of region are considered in the article, the groups of indicators that represent the most essential indexes in the real sector of social sphere and used as threshold values of economic security and her social constituent are distinguished and analysed.

Keywords: economic security, economy, social problem, market reforms.

Актуальність теми дослідження. В Україні крупні системні перетворення охопили всі сторони суспільного життя. Зростання дії дестабілізуючих чинників призводить до поглиблення відмінностей

в рівнях соціально-економічного розвитку регіонів країни, здатних перетворитися в різноманітні небезпеки для економіки регіонів. Це зумовлює необхідність розробки спеціального інструментарію для оцінки економічної безпеки регіону, використання якого дозволить сформувати механізм забезпечення економічної безпеки країни обліком особливостей кожного регіону.

Аналіз літератури. Проблеми економічної безпеки на макро- і мезорівнях відображені в наукових роботах українських, російських вчених-економістів: Герасимчука З.В., Вавдіюка Н.С., Єфремова К.І., Георгадзе Е.І., Гейца В.М., Горбуліна В.П., Клебанової Т.С., Черняка О.І., Пономаренко В.С., Богачева В.І. та ін. Разом з тим актуальною є проблема дослідження економічної безпеки регіону з урахуванням соціально-економічних чинників [4, с. 54].

Взагалі, категорія економічної безпеки по-різному трактується в науковій літературі. За Л.І.Абалкіним, «економічна безпека – це стан економічної системи, який дозволяє їй розвиватися динамічно, ефективно і вирішувати соціальні завдання і при якому держава має можливість виробляти і проводити в життя незалежну економічну політику» [1, 126]. Отже, в загальному сенсі слова, під економічною безпекою слід розуміти найважливішу якісну характеристику економічної системи, визначальну її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами розвитку народного господарства.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення економічної безпеки на регіональному рівні – це гарантія незалежності країни, умова стабільності і ефективної життєдіяльності суспільства, досягнення успіху. Це пояснюється тим, що економіка є однією з життєво важливих сторін діяльності суспільства, держави і особи [2, 58]. Тут все взаємопов'язано, і один напрям доповнює інший. Економічна безпека традиційно розглядається як якісна найважливіша характеристика економічної системи, яка визначає її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами розвитку народного господарства, а також послідовну реалізацію національно-державних інтересів.

Соціально-економічну безпеку країни та її регіонів в сучасних умовах можна визначити як сукупність зовнішніх і внутрішніх умов, що забезпечують сталий розвиток суспільства і підвищення якості життя його членів.

Іншими словами, економічна безпека є сукупністю внутрішніх і зовнішніх умов, що сприяють ефективному динамічному зростанню національної економіки, її здатності задовольняти потреби суспільства,

держави, індивіда, забезпечувати конкурентоспроможність на зовнішніх і внутрішніх ринках, що гарантує від різноманітних погроз і втрат.

Руйнування єдиного духовного простору, що продовжується, економічна дезінтеграція і соціальна диференціація в Україні провокують посилення напруженості у взаєминах регіонів і центру.

Розглянемо деякі особливості соціально-економічного механізму, який є базисом не тільки економічної, але і національної безпеки країни. В процесі дослідження було виділено і проаналізовано групи показників, що відображають найбільш важливі ділянки в реальному секторі соціальної сфери. Саме ці індикатори використовуються як порогові значення економічної безпеки та її соціальної складової. Вони характеризують граничні величини, ігнорування яких перешкоджає нормальному розвитку економіки і соціальної сфери і призводить до формування руйнівних тенденцій в галузі виробництва і рівня життя населення [3, 157].

Таблиця 1

Показники соціальної складової економічної безпеки

Найменування груп
Соціальні індикатори
Частка населення з грошовими доходами нижча за величину прожиткового мінімуму, в % до всього населення
Співвідношення середніх грошових доходів населення і величини прожиткового мінімуму, раз
Співвідношення доходів 10% найбільш забезпеченого і 10% найменш забезпеченого населення (коефіцієнт фондів), раз
Співвідношення середньомісячного розміру пенсії до прожиткового мінімуму, раз
Співвідношення мінімальної заробітної плати і МПБ, в %
Диференціація регіонів за прожитковим мінімумом
Тривалість життя

Соціальні індикатори характеризують тенденції розвитку соціальних процесів, що склалися, з погляду реалізації принципу справедливості розподілу благ. Порушення цього принципу виявляється в зростанні доходів пануючих соціальних верств за рахунок зменшення доходів інших не у зв'язку з великим їхнім внеском в зростання суспільного добробуту, а у зв'язку з панівною роллю в розподілі благ.

Аналіз показав, що соціальні індикатори далекі від критичних (граничних) показників безпеки і стабільності. Кількість людей, що живуть за межею бідності, вдвічі перевищує критичне значення, якщо тут взагалі доречно говорити про які-небудь пороги для країни, що володіє колосальними природними багатствами і золотовалютними резервами, які збільшуються рік у рік. Розмір середньої пенсії постійно відстає від прожиткового мінімуму пенсіонерів, тоді як наявність платоспроможного попиту у населення старшого віку відіграє роль чинника, що підтримує на плаву економіку. У світовій практиці не допускається досягнення величини прожиткового мінімуму 70% середнього розміру пенсій. Частина літніх людей, які не мали жодних надходжень у вигляді заробітної плати або інших доходів і хто жив тільки на пенсію, складають певну частину бідного населення.

Добре відомо, що жодна економіка не може ефективно функціонувати в умовах соціальної напруженості. Так само як і соціальна напруженість складається із ступеня незадоволеності населення рівнем життя, станом екології, ефективністю влади, впливом кримінальних структур. Не можна зняти соціальну напруженість без вирішення економічних питань, від яких залежить і рівень безробіття, і якість життя.

Соціальна проблема номер один – це бідність. Бідні є скрізь, навіть в США і Швейцарії. Українська проблема – в масштабах бідності. Сьогодні нижче за прожитковий мінімум живе кожен третій. Перевищення критичного показника рівня безробіття населення свідчить про загрозливий стан в таких областях: Волинська, Житомирська, Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька. В безпеці перебували АРК, Дніпропетровська, Одеська, Харківська області, м. Київ, м. Севастополь. Решта регіонів, зокрема Луганська область, перебувають в зоні ризику.

За показником середніх призначених пенсій зі всіма нарахуваннями і компенсаціями середній пенсіонер недоотягує і до половини прожиткового мінімуму. Отже, пенсіонер, що живе поза сім'єю, приречений на швидку голодну смерть. Чисельність економічно активного населення становить близько 30% від загальної чисельності населення.

Про низький рівень заробітної плати населення регіонів яскраво свідчить показник відношення середньої заробітної плати до мінімального прожиткового мінімуму – 3:1. Цей показник має критичні значення для Тернопільської області. У відносній безпеці перебувають Дніпропетровська, Донецька, Запорізька області.

Решта всіх регіонів України перебувають в стані ризику. Це проблема диференціації доходів населення, майнової прірви між багатими і бідними.

За роки реформи не просто змінилося матеріальне становище громадян країни – трансформувалася вся система формування доходів населення. У соціалістичній економіці основним джерелом надходження особистих доходів була оплата праці (приблизно 3/4 всіх доходів), причому її рівень був украй невисокий і малорухливий, диференціація основної маси населення за розміром заробітку практично була відсутня, а процес регулювання зводився до механізму нарахування і перерахунку заробітної плати за певною схемою. Паралельно з цим існувала додаткова закрита система розподілу благ, що обслуговувала невелику соціальну групу. При цьому всіма процесами формування і регулювання доходів громадян «диригувала» держава.

До цього часу в Україні склалася протилежна система матеріального забезпечення населення, в якій функції і можливості держави мінімізовані. Перш за все, значущість офіційного заробітку в структурі доходів за роки реформи впала майже удвічі

Сьогоднішній уряд стверджує, що соціальне розшарування в країні нібито зменшилося. Тим часом, тіньові доходи «нових українців» в них явно не враховуються. Уряд сьогодні бере зобов'язання підвищити доходи населення через збільшення зарплат і пенсій. Але, наприклад, в 2010 році номінальні доходи населення збільшилися на 23-25%, а ціни зросли на 20%. Такий мізерний приріст не компенсує всього, коли зростання цін в 1,5-2 рази обганяло підвищення доходів [7, 248].

Проблема оплати інтелектуальної праці сьогодні теж дуже актуальна. Україна століттями дивувала мир інтелектуальним потенціалом. Рівень зарплати у сфері освіти становить сьогодні 52% від середнього рівня в промисловості, а середня зарплата в науці в 30 разів менша, ніж у учених із Західної Європи.

Відзначимо, ринкові реформи буквально перетрусили всі сторони життя українського суспільства – від системи цін і податків до банків і валютних ринків. Лише одна сфера не викликала інтересу у реформаторів – ринок праці. Почався відплив цих самих мізків на Захід і в напрямку кримінального бізнесу. Робоча сила поводить як нормальний товар, мігруючи в сфери з найбільш високим попитом, підлаштовуючись під примхи споживача.

Сьогодні в Україні вмирає втричі більше людей, ніж народжується. Вплив демографічної ситуації на стан економічної безпеки регіо-

нів дуже вагомий, адже однією із головних передумов для розвитку регіону є відтворення його трудового потенціалу. Стан загрози мають такі області України, як Житомирська, Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька. У контексті демографічних аспектів людського розвитку на регіональному рівні треба звернути увагу на загрозливу тенденцію скорочення загальної чисельності населення. Напрошується запитання, хто ж забезпечуватиме економічне зростання країни?

Ситуація, що утворилася, в галузі зайнятості об'єктивно вимагає посилення державної політики, що включає заходи з регулювання зайнятості, зокрема, в галузевому і регіональному розрізах. Проблему зайнятості можна частково вирішити за рахунок цілеспрямованої державної політики підтримки дрібного підприємництва. Сьогодні воно поповнює скарбницю тіньового сектора економіки.

Назрілу необхідність розробки і ухвалення державної програми сприяння зайнятості населення на найближчі роки і віддалену перспективу підтверджує також наявність регіонів країни з істотною деформацією населення, специфікою соціально-економічного розвитку: однобокою спеціалізацією, переважанням виробництва з високою концентрацією інтелектуальної праці, галузей з великою питомою вагою підприємств-банкрутів [4, 130].

Необхідно також вжити комплекс соціальних законів, які чітко визначили б порядок допомоги бідним верствам населення і джерела її фінансування.

Виходячи з вищевикладеного, згідно з індексом соціально-економічних чинників, у безпеці не знаходиться жоден регіон, стан ризику мають АРК, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька області, м. Севастополь. Інша частина регіонів України (48%), в тому числі Луганська область, мають стан загрози щодо рівня життя населення, структури доходів, демографічної ситуації, стану навколишнього середовища, що викликає загострення соціально-економічної напруги. У таких умовах необхідно приводити в дію механізми забезпечення економічної безпеки регіону, що спрямовані на відновлення порушеного соціального і еколого-економічного балансу.

Отже: яка ж соціальна ціна реформування економічного базису нашої держави? Зниження якості життя більшості населення; зuboжіння інтелектуального і духовного потенціалу нації; тривале погіршення демографічної ситуації; різке зниження ціни праці і втрата трудових мотивацій; посилення соціального розшарування. Не мож-

на забувати, що падіння рівня і якості життя населення – не тільки результат кризи, це і причина її затяжного характеру.

Висновки. Ситуація, що утворилася, вимагає негайного, цілеспрямованого втручання держави в проблеми соціальної політики.

Критично важливим для подальшого розвитку України є вибір з урахуванням попереднього досвіду найбільш ефективної економічної моделі функціонування і розвитку країни.

Неприпустимо продовження колишніх і здійснення нових стратегічних прорахунків і помилок в державній стратегії, особливо у виборі економічної моделі розвитку.

В умовах, коли гостро необхідне, але відсутнє нормальне конкурентне середовище, повинна формуватися економічна система, що поєднує апробовані і позитивні елементи як адміністративно-планової, так і ринкової систем. Це повинна бути модель, що побудована на принципах симбіозу найбільш цінних елементів двох систем (наприклад, централізованого планового начала і принципів соціальної справедливості – перший і прагматизму у дусі «освіченого егоїзму» – другий) і раціональної самодостатності, гармонійно поєднує державний і приватний сектори економіки з деяким домінуванням цивілізованого державного начала.

Необхідне істотне посилення соціальної складової економічної політики: підвищення життєвого рівня населення, перш за все на основі підвищення оплати праці, посилення цільової спрямованості матеріальної підтримки, зниження рівня безробіття; створення умов для подолання бідності і надмірного розмежування в суспільстві; збереження та зміцнення демографічного і трудового потенціалу країни; подолання кризових демографічних процесів; створення ефективної системи соціального захисту людей, охорона і відтворення їхнього фізичного і духовного здоров'я.

Оцінка економічної безпеки регіону включає аналіз його соціального розвитку, що покликаний виявити рівень і якість життя населення, його динаміку, найважливіші проблеми відтворення населення і трудових ресурсів, рівень і тенденції зміни зайнятості. Розглядається забезпеченість об'єктами соціальної інфраструктури. Визначаються рівень соціальної напруженості, причини виявлених кризових явищ і можливість та засоби їхнього подолання. Велике значення також має регіональний аналіз тенденцій розвитку демографічних процесів, безпосередньо пов'язаних з соціальними [6, 205].

Це визначає необхідність:

– розробки і обґрунтування методики комплексного аналізу кризових ситуацій у економіці і соціальній сфері регіонів з урахуванням

адміністративно-територіального облаштування країни і зарубіжного досвіду таких досліджень;

– виявлення конкретних регіонів, що перебувають або потенційно схильних до досягнення кризової ситуації, при якій виникає загроза економічній безпеці країни.

В цілому, від правильності вирішення соціальних проблем залежить зниження соціальної напруги, створення довгострокових основ забезпечення соціальної стабільності і підвищення якості життя населення регіонів України, що, у свою чергу, здатне істотно знизити загрози соціальній стабільності і підвищити економічну безпеку регіонів [5, 198].

Література:

1. Герасимчук З.В. Економічна безпека регіону [Текст]: діагностика та механізм забезпечення / З.В. Герасимчук, Н.С. Вавдінок. – Луцьк: Надстір'я, 2010. – 244 с.

2. Ефремов К.І. Питання оцінки економічної безпеки регіону [Текст] / К.І. Ефремов, Е.І.Георгадзе // Питання статистики. – №2. – 2002. – С.57-59.

3. Моделювання економічної безпеки [Текст]: держава, регіон, підприємство / [Геєць В.М., Клебанова Т.С., Черняк О.І. та ін.]; за ред. В.М. Гейця. –Харків: ВД «ІНЖЕК», 2011. – 240 с.

4. Пономаренко В.С. Економічна безпека регіону [Текст]: аналіз оцінка, прогнозування / Пономаренко В.С., Клебанова Т.С., Чернова Н.Л. – Харків: ІД «ІНЖЕК», 2004. – 144 с.

5. Статистичний щорічник України [Текст]. – Київ: Консультант, 2010. – 636 с.

6. Система оцінок зовнішніх і внутрішніх ризиків та загроз національній безпеці України [Текст]. Вип. 16 / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н. В.П. Горбуліна. – Київ: ДП «НВЦ» Євроатлантикінформ, 2010. – 232 с.

7. Ткаченко В.Г. Економічна безпека України в умовах ринкових трансформаційних процесів [Текст] / під редакцією В.Г. Ткаченко, В.І. Богачева. – Ровеньки-Луганськ: «Наука», 2007. – 330 с.

УДК 331.101.3

Бондар Віталій Дмитрович,*старший викладач кафедри документознавства та інформаційної діяльності Національного університету «Острозька академія», м. Острог*

СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті аналізується мотивація державних службовців на основі проведеного соціологічного дослідження. Визначено основні потреби державних службовців. З'ясовано, які мотиви є визначальними в їхній роботі.

Ключові слова: мотивація, стимули, мотив, потреба, соціологічне дослідження.

В статье анализируется мотивация государственных служащих на основе проведенного социологического исследования. Определены основные потребности государственных служащих. Выяснено, какие мотивы являются определяющими в их работе.

Ключевые слова: мотивация, стимулы, мотив, потребность, социологическое исследование.

In the article motivation of public servants is analyzed on the basis of undertaken a sociological study. The basic necessities of civil servants are certain. What reasons are found out it are mains in their work.

Keywords: motivation, stimuli, reason, necessity, sociological research.

Постановка проблеми. На сьогодні важливим чинником є дослідження управлінських процесів у державній службі. Важливе місце при дослідженні цих процесів відіграє соціологічне дослідження. Використання соціологічних досліджень дає змогу зібрати актуальну й необхідну інформацію для аналізу діяльності державних службовців. Соціологічне дослідження є важливою складовою мотиваційного моніторингу і повинно проводитись регулярно серед державних службовців різних рангів. Воно допоможе виявити про-

блеми і потреби наших управлінців, а знання цих проблем і їхнє усунення, а також реалізація цих потреб сприятимуть підвищенню ефективності діяльності органів державного управління.

Метою статті є аналіз мотивації праці державних службовців Рівненської області за допомогою соціологічного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для кращого вивчення реалізації мотивації в управлінській сфері нами було проведено соціологічне дослідження. Його метою було виявлення ставлення державних службовців до матеріального та морального стимулювання трудової діяльності та визначення впливу мотивації праці на зростання ефективності управлінського процесу.

Для реалізації мети дослідження було поставлено такі завдання:

- визначити взаємозв'язок матеріальної та нематеріальної мотивації;
- з'ясувати, які мотиви в діяльності державних службовців є домінуючими;
- визначити основні потреби, які є найважливішими для державних службовців.

Об'єктом нашого дослідження стали державні службовці міст Дубно, Острог (міста обласного підпорядкування в Рівненській області) Рівненської області. Соціологічне опитування було проведено у два етапи. Перший етап відбувся восени 2006 року, а другий – весною 2009 р. Це дало змогу простежити зміни, виявити тенденції, побачити сильні та слабкі сторони системи мотивації, що реалізується у державному управлінні.

Соціологічне дослідження проводилося шляхом роздаткового анкетування респондентів у межах генеральної вибірки – працівників апарату публічних служб. Дизайн вибірки пройшов 2 етапи конструювання. Спочатку було проведено кластерний відбір. Відповідно до нього, для дослідження було відібрано 2 групи респондентів. Респондентам була підготовлена анкета, яка містила 20 запитань, що безпосередньо стосувалися їхньої діяльності, та 4, які мали паспортний характер. Було запропоновано такі види запитань.

Запитання в анкеті за характером розбиті та такі блоки, як:

- матеріальне стимулювання;
- роль нематеріальних стимулів для службовців;
- взаємодія з керівником;
- взаємодія з колегами;
- ставлення до роботи;
- інші.

Для достовірності і істинності відповідей респондентів було представлено і контрольні запитання (наприклад, 2 та 11; 7 та 14; 4 та

16), які в результаті довели, що опитувані давали правдиві відповіді.

У процесі соціологічного дослідження загальна кількість респондентів становила 220 чоловік у віці від 22 до 56 років. Досліджувані за віковими групами розділились так: 22–24 роки – 40 осіб (8,3%), 25–35 років – 62 особи (28,3%), 36–45 років – 55 осіб (25%), 46–55 років – 55 осіб (25%), 55 і більше – 7 осіб (3,3%). Тобто найбільша кількість учасників опитування перебуває у віковій групі 25–55 років – 117 осіб (78,3%).

За статтю учасники дослідження розподілились так: 154 жінки (70%) і 66 чоловіків (30%).

5-а категорія державних службовців є найчисленнішою в нашому дослідженні – 95 чоловік (43,3%), 6-а та 7-а категорії представлених у дослідженні державних службовців є майже рівнозначними 21,6 і 20% відповідно.

Аналіз соціологічних даних свідчить, що задоволених розміром свого заробітку дуже мало – 15 чол. (7% від загальної сукупності). Невелика частина працівників частково задоволена – 33 чол. (15% від загальної кількості). Більше половини – 172 чол. (78%) повністю або частково є не задоволені роботою і бажає покращення матеріального стимулювання своїх посад в нашій державі (див. таблицю 1).

Таблиця 1
Результати відповіді на запитання:
Задоволеність рівнем заробітку

Відповіді	Кількість	% до всіх
Задоволений	15	7
Швидше задоволений	33	15
Швидше незадоволений	44	20
Незадоволений	128	58

Результати соціологічного дослідження, що проводилось пізніше, засвідчують, що 60% опитаних заробітні платня не задовольняє повністю. Крім того, 80% респондентів зазначили, що змушені шукати додаткових джерел прибутку. Це окреслює основну проблему. Людина не може ефективно виконувати інтелектуальну роботу, коли її думки зайняті роздумами про те, яким чином забезпечити собі та своїй родині гідне існування.

Аналізуючи ці дані, можна простежити, що чим вищою є категорія, тим краще людина задоволена рівнем свого заробітку. Це можна пояснити тим, що рівень заробітку державних службовців цих категорій є дійсно вищим, і також тим, що ці респонденти є старші за віком, а отже, матеріальне стимулювання для них є менш важливим, ніж для інших державних службовців, рівень незадоволення яких розміром свого заробітку становить 78% опитаних.

Повертаючись до соціологічного дослідження, варто наголосити, що, на думку державних службовців, матеріальні чинники є найважливішими для 55% опитаних, 40% вважає, що важливими є нематеріальні стимули (див. таблицю 2).

Таблиця 2
Дієвість чинників у підвищенні мотивації
державних службовців

Чинники	Кількість	% до всіх
Матеріальні чинники	121	55
Нематеріальні чинники	88	40
Їх поєднання	7	3

Матеріальне стимулювання, на думку 55% від усіх респондентів, має значний вплив на підвищення ефективності праці державних службовців, також 60% респондентів вважають, що слід підвищити рівень матеріальної зацікавленості. Нематеріальна мотивація й ефективність праці мають прямий зв'язок згідно з думкою 40% опитаних, а нематеріальна мотивація у вигляді гарного колективу й хороших умов праці повинна бути нормою на думку 75% респондентів. Щодо мотивів, що впливають на ефективність праці, то можна виділити такі: мотив самоствердження (65% респондентів), мотив влади (45%), мотив процесу й змісту діяльності (57%).

Основні потреби, які визначили для себе опитані державні службовці і які, на їхню думку, є найважливішими:

Зарплата, яка повністю відповідає компетенції і досвіду – 84% респондентів.

Хороші умови праці: відсутність шуму, хороше освітлення – 75%.

Добрі стосунки з колегами – 67%.

Забезпечена пенсія і соціальні виплати – 67%.

Можливість для творчості та ініціативи – 64%.

Свобода організувати саме свою роботу – 58%.

Винагороди за заслуги – 54%.

Наявність деяких допоміжних переваг (службова машина, персональний телефон і тощо) – 54%.

Можливість широкого спілкування з колегами і цікавими людьми в процесі роботи – 47%.

Внутрішнє підвищення, просування по службі – 45%.

Певний авторитет в організації – 44%.

Керівник, який бере до уваги саме Вашу думку – 43%.

Таким чином, гроші серед факторів збільшення ефективності праці відіграють одну з вирішальних ролей і залишаються для більшості людей достатньо сильним чинником для посилення мотивації. Для підвищення ефективності державного управління в Україні потрібно покращити матеріальний стимул, який допоможе краще мотивувати службовців. Висока заробітна плата, справедливе преміювання, пільги, які підтверджені законодавчою базою, приведуть до покращення якості управлінської діяльності в нашій державі, і це, у свою чергу, викличе в людей підвищення довіри до влади.

Оплата праці як складова мотиваційного механізму в контексті забезпечення мотивації працівників відіграє важливу роль. Потреба в грошах для вітчизняних державних управлінців буде зростати до певної межі, і ця межа залежить від рівня життя. З часом роль грошей зменшиться і як мотиваційний фактор вони відіграватимуть меншу роль.

Соціологічне дослідження засвідчує, що мотив самоствердження повністю реалізовується у 65% досліджуваних, ще 18,3% не зовсім задоволені своїм самоствердженням, а 10% взагалі ним незадоволені.

Враховуючи реалії сьогодення, це визначення є вичерпним, якщо говорити про керівників 1–3 рангів, в яких дуже сильно розвинений цей мотив, хоча право на державну службу і можливість реалізувати свій потяг до влади має кожний громадянин України. Хоча потяг до влади несе і певний негатив, адже якщо влада в ієрархії мотивів управлінця посідає провідне місце, то людина схильна багато працювати не для саморозвитку або задоволення своїх пізнавальних потреб, а заради впливу на людей або колектив. Керівника може спонукати до діяльності не прагнення принести користь суспільству або колективу, не почуття відповідальності, а мотив влади, тоді всі її дії будуть спрямовані на те, щоб утримати або здобути ще більшу владу, і це становить як для справи, так і для структури, яку він очолює, велику небезпеку.

Аналіз соціологічного дослідження показує, що дуже важливим чинником у мотиваційному комплексі державного службовця є мотив влади, який можна реалізувати шляхом кар'єрного просування. Задоволені своїм нинішнім кар'єрним становищем 99 респондентів (45% від усіх опитаних), близько 55% є повністю або частково незадоволені і прагнуть до реалізації мотиву влади.

Повторне соціологічне дослідження виявило, що можливості кар'єрного просування 50% службовців оцінили як досить непогані, хоча 4% їхніх колег не погоджуються і вважають, що така перспектива відсутня. 34% службовців зазначили, що задоволені власним самоствердженням у колективі, що свідчить про те, що у цих осіб реалізована потреба приналежності і причетності. Але на відміну від них, 32% лише частково задоволені своїм самоствердженням в колективі, а 22% їхніх колег взагалі не задоволені. Це свідчить про те, що керівнику треба більше працювати над покращенням взаємодії працівників у колективі.

Аналізуючи дані, можна зробити висновок, що чим вищою є категорія, тим краще людина задоволена своїм рівнем кар'єрного розвитку. Це можна пояснити тим, що людина частково реалізувала мотив влади і також за уже проведеним аналізом ці респонденти є старші за віком, а отже, для них мотив влади є менш важливим, ніж для інших державних службовців, рівень незадоволення яких розміром свого заробітку становить 55% опитаних.

Ці дані стверджують про те, що значна частина (46% від усіх опитаних) не бачить перспектив у своїй подальшій кар'єрі, близько 27% вважають, що ця можливість є непоганою або дуже високою, 27% опитаних дають відповідь, що це важко оцінити однозначно.

Певним запобіжним заходом щодо послаблення корупції в управлінській сфері є процес і зміст досягнення в роботі. Процес і зміст досягнення полягає в тому, що управлінець отримує задоволення від своєї діяльності, що змушує його ще активніше працювати. У даному випадку цей мотив спрацьовує, коли є певний базис, тобто хороше матеріальне стимулювання і задоволення своїх соціальних потреб. Також інтерес до процесу і змісту діяльності реалізовується тоді, коли людина за змістом свого характеру є «трудоголіком». На думку дослідника С. Занюка, зміст діяльності під час актуалізації процесуально-змістового мотиву полягає в самій діяльності (процес і зміст діяльності є тим фактором, який спонукає людину проявити фізичну й інтелектуальну активність) [1, 20].

Ще одним важливим поштовхом до підвищення ефективності діяльності управлінців є мотив досягнення. Його зміст полягає в

бажанні досягти високих результатів і майстерності у своїй професійній діяльності. Якщо в державного службовця цей мотив є нерезалізованим, але в нього хороші результати роботи, керівництву слід забезпечити позитивний зворотний зв'язок.

На думку американської дослідниці Н. Стівенсон, це не обов'язково повинна бути висока похвала. Цей зв'язок виражається й більш помірно [2, 199].

Для того щоб посилити мотив досягнення у працівників апарату державного управління, необхідно винагороджувати це досягнення. Формою такої винагороди є заохочення, яке може мати як матеріальну, так і нематеріальну форму.

При аналізі соціологічних даних помічено, що при виконанні своїх службових обов'язків для державних службовців пріоритетними виявилися наступні стимулюючі мотиви професійної діяльності: визнання результатів роботи 40%, успішне завершення завдання 20% та можливість творчого і ділового росту 30%.

Аналіз соціологічного дослідження свідчить, що повністю або частково незадоволені рівнем соціальної захищеності 86% респондентів, що, безперечно, впливає на їхню мотивацію до роботи. Лише близько 14% задоволені соціальною захищеністю, яка забезпечується державним управлінням.

Для реалізації цих мотивів необхідні певні умови. Такими умовами є: по-перше, загальна соціальна ситуація; по-друге, роль професійного середовища, яке визначає ідеали, норми та надає психологічну підтримку; по-третє, сім'я та найближче оточення.

Зрозуміло, що ці соціально-психологічні умови впливають на ймовірність успіху професійної діяльності особистості. Крім того, від них залежить реалізація особистістю своїх можливостей у професійній діяльності. Кожна епоха задає межу і спосіб самореалізації індивіда, визначає психологічне обличчя успішного суб'єкта діяльності, його ціннісні орієнтації. Суб'єктові, професійна діяльність якого відрізняється за фактором успішності-неуспішності, властиве певне сприймання себе, своєї належності до діяльності, ставлення до себе як до суб'єкта діяльності і наявність (відсутність) прагнення до досконалості [3, 128].

Наступним нематеріальним чинником є взаємодія працівника з керівником. 32% службовців не задоволені діями керівника стосовно них, 52% задоволені частково і лише 16% опитаних повністю задоволені. 22% службовців вважають, що мотивація їхніми керівниками організована добре, 14% вважають її незадовільною. Для 10% цей показник дорівнює оцінці 7 (за 10-бальною шкалою), для 18%

– 6 балів, для 28% – 4 балам. Крім того, 12% опитаних впевнені, що краще б управляли від свого керівника, 32% думають, що це також їм було під силу. 40% їхніх колег вважають, що вони б не справилися з цим завданням і лише 16% службовців повністю задоволені управлінською діяльністю свого керівника.

Соціологічне дослідження засвідчило, що моральна винагорода навіть у складних економічних умовах є важливою, і дуже часто, поруч з матеріальною винагородою, вона повною мірою викликає задоволення і мотивує працівників до продуктивної й ефективної діяльності. Тому безпосередні керівники повинні створювати такі ситуації, які б дозволяли працівникам задовольняти зазначені прагнення і потреби, тим самим вони будуть працювати і на досягнення цілей державної служби загалом, і конкретного органу державної влади зокрема.

Провівши соціологічне дослідження, ми підтвердили гіпотезу про прямий зв'язок між мотивацією працівників й ефективністю праці. Значний відсоток респондентів підтвердив похідну гіпотезу про те, що нематеріальна мотивація є важливою умовою для державних службовців, і застосування нематеріальних заходів мотивації, разом із матеріальним стимулюванням, дає найбільш сильний ефект. Соціологічна похибка вибірки дослідження становила 1,5% і перебуває в межах допустимої помилки.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що мотивація – процес стимулювання працівників до діяльності, і цей процес включає різні методи і способи та види мотивації. Згідно з результатами проведеного соціологічного дослідження, при виконанні своїх службових обов'язків для державних службовців пріоритетними виявилися наступні стимулюючі мотиви професійної діяльності: визнання результатів роботи, успішне завершення завдання та можливість творчого і кар'єрного росту. Соціологічне дослідження засвідчило тісний взаємозв'язок між мотиваційними факторами і ефективністю праці опитаних державних службовців.

Література:

1. Занюк С. Психологія мотивації [Текст] : навчальний посібник / С. Занюк. – К. : Либідь, 2002. – 304 с.
2. Стивенсон Н. Как мотивировать людей [Текст] / Н. Стивенсон ; пер. с англ. – М. : Олімп-Бизнес, 2002. – 236 с.
3. Вірна Ж. П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога [Текст] : монографія / Ж. П. Вірна. – Луцьк : Вежа, 2003. – 319 с.

УДК 352.071(71)

Козюра Ігор Валерійович,

кандидат історичних наук, начальник відділу місцевого самоврядування та регіонального розвитку Інституту проблем державного управління та місцевого самоврядування Національної академії державного управління при Президентові України, м. Київ

ВИКЛИКИ І РОЗВИТОК МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КАНАДІ ЯК ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті розглянуто питання застосування канадського досвіду становлення і реформування муніципального управління для подальшого розвитку місцевого самоврядування в Україні. Виділено основні етапи і тенденції розвитку місцевого самоврядування в Канаді, подано ряд науково-практичних пропозицій щодо місцевого розвитку в Україні в контексті адміністративної реформи.

Ключові слова: *місцеве самоврядування, муніципальне управління, канадський досвід.*

В статье поднят вопрос применения канадского опыта становления и реформирования муниципального управления для дальнейшего развития местного самоуправления в Украине. Выделены основные этапы и тенденции развития местного самоуправления в Канаде, подано ряд научно-практических предложений относительно местного развития в Украине в контексте административной реформы.

Ключевые слова: *местное самоуправление, муниципальное управление, канадский опыт.*

The issues of application of the Canadian experience of becoming and reforming of municipal government for the further development of local self-government in Ukraine are raised in the paper. The main stages, rules and tendencies of development of local government in Canada are underlined, a number of proposals concerning local development in a context of administrative reform in Ukraine is submitted.

Keywords: *local self-government, municipal government, Canadian experience.*

Проблема розвитку національно-історичних форм місцевого самоврядування як важливого елемента системи державного (публічного) управління здавна перебуває у центрі уваги фахівців у галузі державного управління, істориків, політологів, філософів, соціологів, економістів.

В Україні триває модернізаційний процес вдосконалення територіальної влади, що має ґрунтуватися на демократичних принципах, закріплених в Європейській хартії місцевого самоврядування. Реформа місцевого самоврядування є органічною частиною адміністративної реформи. Концепції реформи публічної адміністрації, адміністративної реформи в Україні передбачають, що головним завданням муніципальної реформи є усунення недоліків, які істотно впливають на здійснення управлінської діяльності. При проведенні реформи та її законодавчому забезпеченні особлива увага має бути приділена вивченню, аналізу, узагальненню і впровадженню кращого вітчизняного та міжнародного досвіду в сфері розвитку місцевого самоврядування.

Вивчення досвіду зарубіжних країн сприятиме і підвищенню ефективності виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань, адже, як зазначено в рекомендаціях Конгресу місцевих і регіональних влад Європи, в Україні Європейська хартія місцевого самоврядування ще далека від повної імплементації [1].

Значний інтерес становить досвід Канади – країни з розвиненими структурою державного управління й місцевим самоврядуванням, яка посідає чільні місця в світі за індексом людського розвитку.

Цей досвід важливий для України як у теоретичному, так і в практичному плані. Адже:

– кожна з десяти провінцій Канади (до них варто також додати три федеральні території) характеризується власною системою організації місцевого самоврядування. Ця багатоваріантність дає багатий матеріал для аналізу, співставлення й порівнянь, дозволяє взяти на озброєння все краще й найбільш ефективно, врахувати помилки й недоліки;

– Канада є переконливим прикладом зростання основних моделей місцевого самоврядування: англосаксонської і континентальної, адже в цій країні їм доводиться діяти по-сусідству одна з одною (франкомовний Квебек, як і раніше, використовує власну модель самоврядування, в той час як решта канадських провінцій орієнтована на англосаксонську модель);

– міцні місцеві органи влади відіграють провідну роль у підтриманні життєздатної системи демократії у країні. Досвід Канади переконливо свідчить, що головна політична функція місцевого са-

моврядування полягає у фактичному здійсненні демократії на місцевому рівні.

В той же час канадський досвід спонукає до втілення отриманих знань у реальну практику територіальних громад України, вимагає вжиття заходів щодо:

- трансформації системи територіальної організації місцевої влади відповідно до конституційних норм та Європейської хартії місцевого самоврядування й інших міжнародних стандартів;

- комплексного законодавчого забезпечення місцевого самоврядування, зміцнення його матеріальної та фінансової бази, реальної підтримки місцевого самоврядування з боку держави;

- реформування адміністративно-територіального устрою, створення належних умов для реалізації прав територіальних громад для самостійного вирішення питань місцевого значення;

- чіткого розмежування відповідальності за надання адміністративних та громадських послуг населенню між різними рівнями публічної влади;

- зміцнення державних гарантій місцевого самоврядування, визначення чітких механізмів і прозорих процедур захисту інтересів територіальних громад та органів місцевого самоврядування, водночас врегулювання взаємовідносин органів державної влади та місцевого самоврядування.

Тож закономірною є спроба простежити особливості процесу розвитку й реформування місцевого самоврядування в Канаді з метою вивчення, освоєння та впровадження набутих знань і досвіду у вітчизняну практику. Актуальність дослідження визначається взаємозв'язком з розробленням як теоретичних, так і практичних проблем становлення та розвитку системи державного управління й місцевого самоврядування в Україні.

Вивченню проблемних питань і тенденцій становлення, реформування й розвитку місцевого самоврядування в Канаді присвячено низку праць канадських вчених, фахівців у галузі державного управління – К.Кроуфорда [2], Д.Роуета [3], Т.Планкетта, Д.Беттса [4], Е.Сенктона [5], Р. та С.Тіндалів [6], Г.Каплана [7], Д.Хігінса [8], К.Грем, С.Філіпс, А.Маслоува [9] та ін. В той же час, вітчизняними науковцями це питання практично не досліджувалося. Лише окремі його аспекти, побіжно, розглядалися в монографіях Б.Андресюка [10], О.Карлова [11], О.Ярощука [12] та ін. [13], посібниках і публікаціях у спеціалізованих виданнях. Це дає підстави, вперше в окремій аналітичній статті, більш ґрунтовно зупинитися на проблемі, розв'язання якої має велике теоретичне і практичне значення.

Мета статті полягає у визначенні проблемних питань реформування, перспективних напрямів та основних тенденцій розвитку муніципального управління в канадських провінціях і федеральних територіях як складової частини глобального процесу «перевинайдення» місцевого самоврядування.

Порівняльний аналіз процесу становлення і розвитку місцевого самоврядування в Канаді й Україні та осмислення результатів організаційних, структурних і функціональних реформ систем територіальної організації влади в канадських провінціях наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. дають підстави стверджувати про переваги системи відповідального уряду, відкритої, прозорої, соціально орієнтованої системи державного управління й місцевого самоврядування, спрямованої на задоволення людських потреб, системи підзвітної населенню, що передбачає вирішальну роль громадської думки в ухваленні рішень [14].

Одержані в ході проведеного дослідження результати, реалізована мета й завдання дозволяють зробити певні висновки і сформулювати науково-практичні рекомендації.

На початку ХХІ ст. об'єктивною необхідністю стає процес реформування місцевих органів виконавчої влади та системи місцевого самоврядування в Україні, подальшого просування в напрямках досягнення визнаних світовим співтовариством стандартів рівня і якості життя, що вимагає радикальних змін ідеології та управлінських підходів до здійснення політики у сфері регіональної політики та розвитку місцевого самоврядування.

З огляду на вказане особливого значення набуває вивчення та узагальнення тенденцій та досвіду проведення адміністративно-управлінських реформ у Канаді – країні, в якій органи місцевого самоврядування ефективно доповнюють федеральну політичну структуру влади. Вони виконують роль молодших партнерів вищої влади, поєднуючи в своїй діяльності втілення в життя політики федерального і провінційного урядів з урахуванням та захистом потреб і запитів місцевого самоврядування.

Результати проведеного дослідження свідчать про значні можливості застосування канадського досвіду в сфері муніципального управління для подальшого розвитку місцевого самоврядування в Україні, зміцнення його організаційних, правових, матеріально-фінансових та демократичних засад.

Розглянуто місце і роль місцевого самоврядування у системі державної (публічної) влади й встановлено, що місцеве самоврядування поєднує елементи державних та громадських засад. Для адекватної

оцінки ролі місця місцевого самоврядування в державному управлінському механізмі, аналізу взаємовідносин окремих інститутів, що функціонують на місцевому рівні, слід визначитися з категоріальним апаратом, концепцією співвідношення понять «місцеве самоврядування», «місцеве управління», «місцеве врядування», «муніципальне управління», «муніципальний менеджмент».

Узагальнено історичний досвід становлення і функціонування систем місцевого самоврядування в провінціях та територіях Канади. Шляхом системного концептуально-цілісного аналізу запроваджено періодизацію становлення і розвитку цього інституту в країні. Визначено п'ять його періодів:

Перший з них охоплює другу половину XIX ст. – час, коли відбувався процес становлення органів місцевого самоврядування в провінціях Канади.

Другий збігається з «ерою реформ» кінця XIX – поч. XX ст., викликаних явищами урбанізації та демократизації суспільного життя.

Третій період – перша половина XX ст. – період Великої депресії та двох світових воєн, які засвідчили невідповідність діючої системи органів місцевого самоврядування викликам часу і призвели до розколин в основі традиційної муніципальної системи Канади.

Четвертий період – друга половина XX ст., період проведення низки організаційних, структурних, фінансових, функціональних та процедурних реформ органів місцевого самоврядування в Канаді з метою підвищення їхньої дієвості, ефективності й зростання ролі у наданні громадських послуг та розбудові громадянського суспільства.

П'ятий етап – кінець XX – поч. XXI ст. і до нашого часу – пов'язаний із законодавчим визнанням зростання ролі великих міст, реагуванням на світову соціально-економічну кризу, інфраструктурними рішеннями.

Проведене з застосуванням історично-інституційного підходу дослідження дає підстави для висновку, що структура органів місцевого самоврядування в Канаді формувалася, розвивалася, змінювалася і вдосконалювалася у відповідь на потреби й «виклики часу» – зростання кількості населення та необхідності оперативного, повного і якісного надання різних громадських послуг. З часом, у процесі розвитку суспільства, змінювалися потреби громадян, що змушувало центральну і місцеву владу ставити перед собою нові завдання, і, відповідно, для їхнього успішного розв'язання змінювати й вдосконалювати функціональне наповнення та організаційну структуру системи місцевого самоврядування.

Порівняльний аналіз становлення і розвитку місцевого самоврядування в Канаді й Україні дає підстави стверджувати, що незважаючи на відмінність типів систем місцевого самоврядування, в Канаді і Україні є спільні закономірності, тенденції розвитку та низка проблем, які проявляються в становленні та життєдіяльності територіальних громад.

Осмислення уроків становлення і розвитку місцевого самоврядування в Канаді та аналіз основних тенденцій організації влади на місцях дозволяє трактувати державне і самоврядне управління як нерозривну діалектичну єдність управління суспільними справами, дійти до висновку, що найбільш актуальною для України, як в теоретичному, так і в практичному планах, є так звана громадсько-державницька парадигма місцевого самоврядування, яка не протиставляє, а поєднує державні та самоврядні засади й регулює їхні взаємовідносини. Дослідженням доведено, що головна проблема при проведенні структурних, функціональних та організаційних реформ систем організації влади на місцях полягає не в тому, щоб зробити вибір між децентралізацією і централізацією, а в тому, щоб виявити необхідний і доцільний баланс між ними, який адекватно відповідав би реальним суспільно-економічним та політичним умовам кожної країни.

На основі вивчення досвіду функціонування місцевого самоврядування в провінціях та на територіях Канади визначено провідні тенденції його розвитку. Серед основних:

- прагнення передової частини канадських муніципалітетів до активізації своєї ролі в процесах державного управління, конституційного визнання, законодавчого затвердження нових принципів взаємовідносин між органами влади різних рівнів;

- суттєві зміни функцій органів місцевого самоврядування, викликаних такими чинниками, як: а) поява функцій, потреби в реалізації яких раніше не існувало і які сьогодні делегуються органом місцевого самоврядування державою; б) передача функцій, які раніше традиційно виконувались органами самоврядування приватним кампаніям, або громадським об'єднанням, органам самоорганізації населення; в) скорочення ролі органів місцевого самоврядування у вирішенні соціальних питань;

- активний пошук нових організаційно-правових форм місцевого самоврядування, які поєднували б елементи трьох ключових форм – «сильний мер-рада», «рада-менеджер» та комісійної;

- посилення ролі виконавчих органів та впливу муніципальних чиновників у вирішенні справ, що свідчать про зміцнення професіоналізму місцевого самоврядування;

– зміцнення матеріальних та фінансових основ місцевого самоврядування за рахунок того, що кожна громада має свою муніципальну (комунальну) власність, яка необхідна для функціонування життєво необхідних комунальних служб, а муніципалітети широко застосовують економічні методи управління, що сприяє зміцненню дохідної частини бюджетів, розвитку комунального господарства та стимулюванню підприємницької діяльності;

– прагнення до забезпечення громадян рівними можливостями доступу до отримання мінімальних стандартів обслуговування, незалежно від фінансових резервів місцевості, в якій вона проживає (провінційні «Програми рівних можливостей»);

– розширення міжмуніципальної кооперації, як одного з головних факторів підвищення рівня якості життя територіальних громад; створення міжмуніципальних органів спеціального призначення, міжмуніципальна кооперація;

– скорочення кількості сільських поселень та зростання кількості міських, поглиблення кризи міст як наслідок активізації процесів урбанізації та демографічних змін у країні;

– укрупнення адміністративно-територіальних одиниць, скорочення числа місцевих органів влади, створення різних регіональних форм управління;

– сприяння діяльності громадських асоціацій з метою забезпечення співучасті громадян в управлінні, репрезентації інтересів у муніципальних структурах;

– вирішення проблем місцевого самоврядування виключно шляхом переговорів на основі всебічного вивчення, обговорення і узгодження можливих шляхів розв'язання проблеми, взаємний пошук компромісу [15].

Аналіз досвіду організації місцевої влади в провінціях Канади дозволяє виділити базові критерії, за допомогою яких можна створити багатогранну, ефективно діючу модель місцевого самоврядування, визначити найбільш оптимальний для України варіант взаємодії державних та місцевих органів влади. Канадський досвід проведення муніципальних реформ озброює вітчизняних вчених і управлінців-практиків концептуальним баченням основних засад реформування системи місцевого самоврядування та місцевих органів влади, допомагає у розробці стратегії їхнього реформування, суть якої полягає в трансформації діючої традиціоналістської моделі самоврядування в новодемократичну консервативно-ліберальну модель, яка успішно реалізована в Канаді, в країнах Балтії, Центральної і Східної Європи.

На основі осмислення канадського досвіду муніципальних реформ обґрунтовано необхідність проведення в ході політичної та адміністративної реформи в Україні низки заходів, спрямованих на перетворення місцевого самоврядування в джерело потужної суспільної ініціативи та рушійну силу демократичних перетворень. А саме щодо: переміщення акцентів щодо управління територіями з центру на самі території, територіальні громади; максимального наближення самоврядних інститутів влади до громадянина; законодавчого закріплення права виборності всіх інститутів влади, пов'язаних з життям територіальних громад; забезпечення принципу повсюдності місцевого самоврядування шляхом визначення базового адміністративно-територіальною одиницею України територіальної громади, за якою не буде території поза юрисдикцією територіальної громади; переходу до повноцінного самоврядування на рівні областей і районів, шляхом утворення виконавчих органів районних та обласних рад; підкріплення відповідальності місцевого самоврядування ресурсами, потрібними для виконання покладених на нього обов'язків, і насамперед власними доходами, майном та землею; визначення системи між територіальною громадою, районом та областю; визначення статусів сільського, селищного і міського голів, депутатів місцевих рад та їхній правовий захист; запровадження договірного принципу виконання делегованих повноважень, згідно з яким делегування повноважень має обов'язково супроводжуватися й наданням необхідних для їхнього здійснення коштів; законодавчого закріплення ролі й місця асоціацій місцевих влад та інших інститутів, які репрезентують інтереси місцевого самоврядування; впровадження механізмів та процедур громадської участі у вирішенні місцевих проблем; формування механізмів партнерства – як між державною владою та місцевим самоврядуванням, так і між місцевим самоврядуванням, громадськістю та бізнесом.

Досвід Канади та реалії сьогодення вимагають формування чіткої вітчизняної системи освітньо-кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування.

Проведене дослідження свідчить, що розвиток системи місцевого самоврядування в Україні, його наближення до кращих світових стандартів, в умовах, що склалися, є найбільш реальним шляхом становлення в Україні повноцінного місцевого самоврядування й громадянського суспільства.

Література:

1. Європейська хартія місцевого самоврядування та розвиток місцевої і регіональної демократії в Україні [Текст]: Наук.-практ. посібн. / Упоряд. О.В.Бейко, А.К.Гук, В.М.Князєв / За ред. М.О.Пухтинського, В.В.Толкованова. – К.: Крамар, 2003. – 396 с.
2. Crawford K.G. Canadian Municipal Government [Текст]. – Toronto: University of Toronto Press, 1954. – 407 p.
3. Rowat D.C. Your Local Government [Текст]. A Sketch of the Municipal System in Canada. – Toronto: Macmillan of Canada, 1962. – 148 p.
4. Plunkett T.J., Betts G.M. The Management of Canadian Urban Government [Текст]: A Basis Text for a Course in Urban Management. – Kingston: The Institute of Local Government, Queen's University, 1978. – 304 p.
5. Сенктон А. Системи міського управління [Текст] / Пер. з англ. – К.: Центр освіт. ініціатив, 2001. – 94 с.
6. Tindal C.R., Tindal S.N. Local Government in Canada [Текст]. – 5th ed. – Toronto: McGraw – Hill Ryerson Limited, 1999. – 399 p.
7. Kaplan H. Reform, Planning and City Politics [Текст]: Montreal, Winnipeg, Toronto. – Toronto: University of Toronto Press, 1982. – 775 p.
8. Higgins D. The Processes of Reorganizing Local Government in Canada [Текст] // Canadian Journal of Political Science. – 1986. – P. 241-243.
9. Graham K., Philips S., Maslove S. Urban Governance in Canada [Текст]: representation, resources and restructuring. – Toronto: Harcourt Brace Canada, 1998. – 306 p.
10. Андресюк Б.П. Місцеве самоврядування в сучасній Україні [Текст]: проблеми та перспективи. – К: Інформ.-видав. центр «Стилос», 1997. – 222 с.
11. Карлов А.А. Формирование института местного самоуправления [Текст]. – К.: Вища школа, 1993. – 114 с.
12. Ярошук О.В. Досвід організації муніципального управління в зарубіжних країнах [Текст]. – Тернопіль: Вид-во ТАНГ «Економічна думка», 1999. – 66 с.
13. Державне управління, державна служба і місцеве самоврядування [Текст]: Моногр./ Авт. колектив: В.К.Андрушко, В.М.Баранчук, В.М.Бодрух, Г.І.Леліков та ін.; За заг. ред. О. Ю. Оболенського. – Хмельницький: Поділля, 1999. – 570 с.
14. Козюра І. Місцеве врядування в Канаді [Текст]. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 156 с.
15. Козюра І.В. Становлення і розвиток місцевого самоврядування в Канаді [Текст]. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 332 с.

УДК: 352.07.072.3.075

Сисосва Вікторія Григорівна,

магістр державного управління, аспірантка кафедри управління персоналом та державної служби Львівського РІДУ НАДУ при Президентові України, консультант відділу організаційної роботи виконавчого апарату Рівненської обласної ради, м.Рівне

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ

Розглянуто особливості та актуальні проблеми взаємодії органів місцевого самоврядування з місцевими державними адміністраціями. Запропоновано комплексний і послідовний підхід до виконання цього завдання шляхом застосування законодавчого регулювання.

Ключові слова: органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, взаємодія, розмежування повноважень.

Рассмотрены особенности и актуальные проблемы взаимодействия органов местного самоуправления с местными государственными администрациями. Предложен комплексный и последовательный подход к выполнению этого задания путем применения законодательной регуляции.

Ключевые слова: органы местного самоуправления, местные государственные администрации, взаимодействие, разграничение полномочий.

Features and issues of the day of co-operation of organs of local self-government are considered with local state administrations. The complex and successive going is offered near the this job processing by application of the legislative adjusting.

Keywords: organs of local self-government, local state administrations, co-operation, differentiating of plenary powers.

Сфери взаємодії органів державного управління та місцевого самоврядування найрізноманітніші – економічні, соціальні, культурні, екологічні, релігійні, національно-побутові та інші. Однак проблема оптимізації відносин між органами державного управління та міс-

цевого самоврядування досі є однією з найбільш гострих у вітчизняній правовій теорії і практиці управління, на чому неодноразово наголошувалося в наукових статтях, виступах фахівців на науково-практичних конференціях та в офіційних промовах керівників нашої держави.

Проте вивчення безпосередньо взаємодії місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування має фрагментарний характер. Так, деякі сторони цієї проблеми порушуються в працях І.А. Грицяка – при характеристиці деконцентрації і децентралізації в державному управлінні, В.М.Кампо приділяє основну увагу розмежуванню компетенцій двох центрів публічної влади на місцях, В.І. Корнієнко, В.І Кравченко порушують цю проблему при аналізі делегування повноважень органів державної виконавчої влади органам місцевого самоврядування, Н.Р. Нижник – в аспекті регіональної політики і взаємозв'язку з адміністративною реформою.

Метою статті є науково-теоретичне обґрунтування взаємодії органів державного управління і місцевого самоврядування та напрацювання пропозицій щодо їхньої оптимізації.

Виходячи із зазначеної мети, поставлено такі *завдання*:

– виявити найбільш оптимальні моделі взаємодії органів державного управління та місцевого самоврядування в процесі здійснення діяльності;

– визначити зміст основних напрямів і методів удосконалення взаємовідносин органів державного управління та місцевого самоврядування, а також формування чинників, що забезпечать найбільш раціональну співпрацю.

– розкрити особливості взаємодії органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;

– з'ясувати форму і зміст повноважень публічної влади, що інтегрує самоврядні й державні засади в управлінні на регіональному рівні;

– охарактеризувати делеговані повноваження в системі місцевих органів публічної влади;

– сформулювати висновки та пропозиції щодо оптимізації взаємодії органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в Україні.

Об'єктом дослідження є процес взаємодії між місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Одним із важливих завдань у процесі побудови та зміцнення соціальної демократичної правової держави Україна є пошук оптималь-

них, виважених шляхів, передумов та механізмів взаємодії органів місцевого самоврядування з місцевими державними адміністраціями, проблематика розвитку й функціонування яких завжди була актуальною і в теоретичному, і в практичному плані. Але особливого значення вона набуває за нинішніх умов. Необхідним є подальше дослідження складного теоретичного питання про співвідношення соціальної єдності влади як вираження суверенітету народу і організаційно-правової системи поділу єдиної влади на різні її гілки, що реалізують специфічні функції та повноваження.

Набуття Україною незалежності та проголошення нею демократичних перспектив розвитку як ніколи активізувало питання про сутність і місце, роль і значення органів місцевого самоврядування в системі влади, управління державою і суспільством в цілому [1, 15].

Погоджуючись у принципі з тезою про те, що в Україні сьогодні бракує розвинених засад та структур громадянського суспільства, які б могли протистояти авторитарним тенденціям влади, варто розглядати цю проблему не в контраверсійному плані (державні адміністрації чи органи місцевого самоврядування, держава чи громадянське суспільство), а в органічній єдності легітимних структур державної влади і так само схильних і захищених у правовому відношенні органів місцевого самоврядування [1, 5].

Слід зазначити, що в системі органів місцевого самоврядування відбувається поєднання державних та самоврядних повноважень, громадсько-територіальних та державних інтересів. Адже відповідно до ст. 5 Конституції України, народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Місцеві ради як органи самоврядування можуть мати свої органи, які здійснюють свої повноваження [1, 20]. До того ж, щоб уникнути паралелізму та зайвої конфліктності, яка нерідко виникає при здійсненні владних повноважень, законодавство передбачає верховенство ради як представницького органу, що втілює інтереси територіальної громади в цілому.

Доцільно з'ясувати етимологічне значення терміна «взаємодія», який означає як взаємний зв'язок двох явищ, так і взаємну підтримку. Це взаємодія, яка пов'язана із взаємною підтримкою будь-яких сторін при вирішенні спільних завдань, що здійснюються як однією, так і другою стороною (в нашому випадку – органами місцевого самоврядування і місцевими державними адміністраціями).

Проблеми розмежування повноважень та питання взаємодії органів місцевого самоврядування і місцевих державних адміністрацій в українській системі місцевої влади існують з часу заснування цієї

системи, тобто ще з 1992 р. Саме у цьому році відбулося роздержавлення місцевих Рад народних депутатів, у результаті чого з'явилися дві системи органів місцевої влади: органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації.

Розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування, які наділені власними, самоврядними і делегованими повноваженнями та місцевими державними адміністраціями, які наділені відповідними розпорядчими та виконавчими повноваженнями, обумовлено наступними причинами:

- необхідністю встановлення конкурентної політичної та юридичної відповідальності цих органів за визначені їм Конституцією і законами ділянки роботи;
- порушенням встановленого Конституцією і законами балансу інтересів між цими органами;
- наявністю прогалин у регулюванні або дублюванням певних повноважень цих органів тощо [1].

Відомо, що правове розмежування повноважень в системі місцевої влади на практиці не є ефективним, доки воно не спирається на політичну структурування суспільства. У перехідний період, як свідчить практика України, відсутність політичної структуризації суспільства та пов'язаних з ним інститутів, веде до того, що політика виконавчої влади стає незалежною від чинного законодавства і може змінюватись у той чи інший бік. Інакше кажучи, правове розмежування в системі місцевої влади не є самодостатнім, тому що практична політика виконавчої влади у цій системі може мати переваги над правом.

Вирішальний вплив політики виконавчої влади на правове розмежування повноважень у системі місцевої влади триватиме доти, доки не буде впроваджено механізмів політичної структуризації суспільства: формування парламентської більшості та парламентської опозиції у Верховній Раді України, політичної відповідальності у відносинах законодавчої і виконавчої влади, політичного арбітражу між ними з боку Президента України тощо. У той же час відповідальність виконавчої влади перед вищими і центральними органами виконавчої влади, яка нині є переважно політичною, повинна бути зведена до числа правових форм відповідальності, за винятком періоду надзвичайного чи воєнного стану. Політична відповідальність має бути також впроваджена у систему місцевого самоврядування [2, 102].

Незважаючи на сучасний стан взаємовідносин політики і права у державі, законодавче розмежування повноважень як всередині

кожної системи місцевої влади, так і у відносинах між ними відіграє певну роль у стабілізації відповідних відносин. Існує навіть певна ідеалізація цього виду їхнього розмежування, що не завжди підтверджується на практиці [2, 88].

В Україні ж, як і в більшості посттоталітарних країн, для вирішення проблемних питань щодо взаємодії органів місцевого самоврядування і місцевих державних адміністрацій потрібно прийняти окремий закон про розмежування завдань і повноважень між ними, закріплених у загальних законах. Так, з прийняттям законів «Про місцеве самоврядування в Україні» 1997 р. та «Про місцеві державні адміністрації в Україні» 1999 р. проблеми законодавчого розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування і місцевими державними адміністраціями у значній мірі вирішено. Однак вирішення деяких проблем законодавчого розмежування їхніх повноважень залишається відкритим. Для цього Україна повинна перейти до нового етапу адміністративної реформи, про який сьогодні багато говориться, але мало що для цього робиться.

Реалізація викладених особливостей правового статусу та повноважень сільських, селищних і міських рад у Конституції України та різних Законах України викликає чимало складнощів на практиці. Мова йде, зокрема, про значну концентрацію повноважень на центральному та обласному рівнях, недостатньо чітке розмежування повноважень органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування на місцевому рівні та про посилений контроль за органами місцевого самоврядування в тих сферах, де останні мали б працювати самостійно. Недостатньо чітко проводиться розмежування повноважень і між окремими рівнями місцевого самоврядування. Законодавство про місцеве самоврядування, адміністративно-територіальний устрій і виконавчу владу на місцях ще недостатньо відпрацьоване і не вирішує проблем практики. Недостатньо використовуються на місцях і передбачені законом демократичні форми вирішення місцевих справ (референдуми, органи самоорганізації населення, громадські слухання тощо) [3, 3].

Потребує вирішення також проблема об'єднання територіальних громад (оптимізація кількості громад), досягнення їхньої реальної фінансової, матеріальної та організаційної незалежності [3, 6].

Очевидно, що конституційні спори стали невід'ємною складовою діяльності двох систем місцевої влади, оскільки вони виконують різні функції та повноваження. Ці спори відображали реальний стан розмежування їхніх повноважень як всередині кожної системи влади, так і у відносинах між ними [4].

Однак у більшості випадків компетенційні суперечки в системі місцевої влади вирішуються не в установленому законом порядку через адміністративні чи судові органи, а позаправовими способами. Мова йде про різні політичні та інші угоди між органами місцевої влади, звичаї і традиції, успадковані ними від радянської командно-адміністративної системи тощо. Враховуючи специфіку перехідного етапу нашого суспільства, можна зазначити, що вітчизняне законодавство не досить чітко розмежовує повноваження органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій, коли на рівні областей і районів передбачається створення не виконавчих органів, а виконавчого апарату. Функції ж виконавчих органів цих рад, як це впливає зі ст. 118 чинної Конституції України, виконуватимуть відповідні місцеві державні адміністрації. На них покладається здійснення делегованих їм відповідними радами повноважень. Без перебільшення можна сказати, що «інститут делегованих повноважень» щодо органів місцевого самоврядування є ознакою перехідного суспільства [1].

Конституцією України (ст. 140) обласні та районні ради віднесено до органів місцевого самоврядування, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ і міст. У законодавстві України, а саме в ст. 44 Закону «Про місцеве самоврядування України», розглядається питання делегування повноважень районних і обласних рад відповідним місцевим державним адміністраціям, надається їхній перелік, але в цьому контексті слід вказати на те, що Закон не визначає умов делегування вказаних повноважень. Так, необхідно встановити порядок здійснення делегованих повноважень, порядок набрання чинності та введення в дію актів з питань делегованих повноважень, а також визначити систему контролю за рішенням з питань делегованих повноважень. Потрібно було б також законодавчо визначити види та обсяги відповідальності за невиконання або належне виконання делегованих повноважень, за делегування власних повноважень, яке спрямоване на ухилення від відповідальності за реалізацію цих повноважень.

Є проблема і в законодавчому визначенні принципів делегування повноважень, в тому числі таких, як законність, субсидіарність, добровільність прийняття до виконання делегованих повноважень, підконтрольність та підзвітність щодо здійснюваних повноважень [3, 106].

Також серед нагальних проблем взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій чільне місце належить і таким проблемам, як створення дієвих механізмів

розмежування повноважень між різними рівнями органів місцевого самоврядування; засвоєння у практиці функціонування місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування конституційної концепції розподілу влад і автономності інституту місцевого самоврядування, одним із інструментів вирішення цієї проблеми є навчання виборних осіб (депутати рад, голови громад) і службовців місцевого самоврядування; проблема подальшої децентралізації державної влади за рахунок поширення самоврядування на рівень областей та районів; проблема посилення ролі місцевих державних адміністрацій в реалізації їхньої головної конституційної функції – забезпечення виконання Конституції та законів України.

Наведене обумовлює необхідність зміни підходів до створення організаційно-правових передумов розвитку місцевого самоврядування, а саме: головним завданням сучасного етапу формування правового поля українського місцевого самоврядування має стати всеохопне вдосконалення української моделі місцевого самоврядування з урахуванням узагальненого досвіду її реалізації та завдань державного будівництва на подальші часи незалежності.

Для вирішення проблемних питань необхідно: по-перше, застосування комплексного і послідовного підходу у правовому регулюванні місцевого самоврядування. Це передбачає відмову від внесення косметичних змін до базових законів про місцеве самоврядування та про місцеві державні адміністрації. Доцільне створення установчих актів, які визначатимуть систему місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій в цілому з урахуванням досвіду його становлення. По-друг, доцільно забезпечити законодавче регулювання на різних рівнях місцевого самоврядування: щодо статусу районних і обласних органів місцевого самоврядування, щодо статусу територіальних громад та їхніх об'єднань, щодо здійснення органами місцевого самоврядування наданих їм законом повноважень органів виконавчої влади і контролю за виконанням цих повноважень.

Таким чином, для розвитку місцевого самоврядування в Україні актуальним було і залишається питання балансу між владними повноваженнями центру і регіонів, державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування. Встановлення такої рівноваги є найголовнішим завданням на перехідний період в політиці демократичного державотворення, зокрема в Україні. Вирішальним на перехідному етапі є сприяння з боку держави становленню і зміцненню місцевого самоврядування.

Література:

1. Адміністративно-територіальний устрій України [Текст]. Шляхи реформування: Монографія / Яцуба В.Г., Яцюк В.А., Матвіїшин О.Я., Карпінський Ю.О., Куйбіда В.С., Негода В.А. та ін. К.: Геопринт, 2007. – 366 с.
2. Серьогін С. Структурні та компетенційні проблеми організації місцевого самоврядування в Україні [Текст] // Зб. наукових праць Державне управління та місцеве самоврядування. – Випуск 1. – Харків: Право, 2001. – 268 с.
3. Глухачов Є. Ф. Правові проблеми формування системи влади та управління на рівні районів у містах України / Є.Ф. Глухачов // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. / редкол. : Г. І. Мос-товий, В. Я. Амбросов, В. С. Бакіров та ін.; УАДУ при Президентові України, Харк. регіон. ін-т. – Х., 2002. – Вип. 1 (12). – С. 106–110.

УДК 336.143.2

Коніщева Наталія Йосипівна,*доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку та аудиту Слов'янського державного педагогічного університету, м. Слов'янськ;***Герко Тетяна Миколаївна,***заступник голови Слов'янської міської ради з питань освіти, культури, гуманітарної та соціальної сфери, м. Слов'янськ*

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Визначено напрями реформування фінансового забезпечення місцевого самоврядування в умовах післякризової модернізації економіки та державного управління.

Ключові слова: *місцеве самоврядування, фінансове забезпечення, напрями реформування.*

Определены направления реформирования фінансового обеспечения местного самоуправления в условиях послекризисной модернизации экономики и государственного управления.

Ключевые слова: *местное самоуправление, финансовое обеспечение, направления реформирования.*

The paper shows the ways of reforming financial provision for self-government under post-crisis modernization of the economy and government administration.

Keywords: *local self-government, financial provision, ways of reforming.*

Постановка проблеми. Протягом останніх років в Україні було прийнято низку базових нормативно-правових актів, які законодавчо закріпили основні принципи та гарантії місцевого самоврядування в структурі органів влади, а також забезпечують його правові та фінансові основи [1–5]. Серед найбільш актуальних проблем слід зазначити економічну неспроможність більшої частини громад у реалізації власних і делегованих повноважень; дефіцит ресурсів, які формують бюджет розвитку як основи інфраструктурних інвестицій; відсутність можливості реального середньострокового бюджетного планування через невизначеність бюджетного та податкового законодавства.

© Коніщева Наталія Йосипівна, Герко Тетяна Миколаївна, 2012

Як зазначено у Програмі економічних реформ України на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», необхідність реформи міжбюджетних відносин обумовлено такими проблемами, як: низька якість послуг, що надаються на місцевому рівні; високий рівень зносу комунальної інфраструктури; низька фінансова незалежність; недостатньо прозорий розподіл міжбюджетних трансфертів; обмеженість у доступі до запозичень; нечіткий розподіл і обмеженість повноважень органів місцевого самоврядування; недостатність контролю за витратою коштів на місцях [6, 18].

Вчені Національного інституту стратегічних досліджень стверджують, що «В Україні і досі залишились невирішеними системні проблеми, які супроводжують реформування бюджетно-податкової сфери і які вирішальним чином впливають на стабільний регіональний розвиток» [7, 2]. До цих питань віднесено такі: зменшення фіскального потенціалу місцевих податків та зборів і відсутність значущого фіскального ефекту від розширення дохідних джерел другого кошика, неповне використання потенціалів оподаткування; уповільнення темпів зростання обсягів надходжень до першого кошика та, відповідно, зростаюча залежність місцевих бюджетів від державного; суттєві відмінності між рівнями доходів та видатків місцевих бюджетів на одну особу у різних регіонах України; нецільове використання коштів та невиконання планових показників надання міжбюджетних трансфертів; низький рівень використання міськими радами можливостей зовнішніх запозичень; низька зацікавленість органів місцевої влади у формуванні сприятливого інвестиційного клімату в регіоні та активізації економічної діяльності; інертність місцевої влади у питаннях соціально-економічного розвитку регіону [7, 2–6; 8, 17–18].

Тобто на сьогодні система місцевого самоврядування не відповідає потребам динамічного розвитку економіки. У зв'язку з цим необхідні реальні кроки з проведення реформи місцевого самоврядування, а саме: оптимізація системи державного управління в регіонах та підвищення її ефективності; створення стійкої бази економічного розвитку територіальних громад, удосконалення бюджетного процесу, податкових та міжбюджетних відносин, сприяння розвитку комунальної власності.

Проблеми формування місцевих бюджетів в Україні активно розглядаються вітчизняними вченими та науковцями. Аналіз показує, що наукові розробки з проблем формування місцевих бюджетів в Україні вимагають додаткових досліджень з урахуванням особли-

ностей новацій законодавства, а також визначення сучасних принципів і підходів, які відповідають ринковим умовам господарювання та особливостям післякризового відновлення економіки. Важливе значення для поліпшення фінансового стану органів місцевого самоврядування також має подальше реформування податкового законодавства.

Тому **метою даного дослідження** є визначення та систематизація напрямів реформування фінансового забезпечення місцевого самоврядування в умовах післякризової модернізації економіки та державного управління.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням одержаних результатів дослідження. Виступаючи на міжнародних муніципальних слуханнях «Розвиток належного врядування на місцевому та регіональному рівнях» 1 листопада 2011 р. у м. Києві та підкреслюючи важливість проведення реформи місцевого самоврядування та регіональної політики, Президент України В.Ф. Янукович зазначив, що «Основний зміст реформи місцевого самоврядування – децентралізація управління. Найскладнішим її елементом є перерозподіл частини повноважень від органів державної влади до місцевого самоврядування та сформованих ним виконавчих структур. Важливою передумовою реформування місцевої влади має стати розширення дохідної бази місцевих бюджетів та раціоналізація їхніх видатків» [9–12].

Прем'єр-міністр України М.Я. Азаров, беручи участь у роботі 17-ї сесії Конференції міністрів країн-членів Ради Європи, відповідальних за місцеве та регіональне врядування (3–4 листопада 2011 р., м. Київ), підкреслив, що «важливим напрямом реформи місцевого самоврядування є створення умов, які дозволяють реалізувати основні положення Європейської хартії місцевого самоврядування, яку Україна підписала у 1995 році». За його словами, «в Україні діє 12 тис. територіальних громад, і приблизно половина з них має чисельність населення до 3 тис. осіб. Місцеві бюджети таких громад дотуються державою більше ніж на 70%. А тому говорити про повноцінне самоврядування не можна, забезпечення їх життєдіяльності значною мірою залежить від трансфертів з держбюджету» [13].

На думку фахівців Національного інституту стратегічних досліджень, «Місцева влада сьогодні не має достатніх ресурсів. Діюча модель міжбюджетних відносин характеризується надмірною централізацією фінансових ресурсів. Доходи місцевих бюджетів взагалі становлять лише 7% від ВВП, видатки – 13%. При цьому більша частина доходів місцевих бюджетів – це державні трансферти, власні ж ресурси, які місцеві органи влади можуть використати за власними

пріоритетами, становлять лише 1% від ВВП» [8, 18]. «Місцеві податки та збори формують до 2% дохідної частини місцевих бюджетів, тоді як у ЄС їхня частка сягає 30% (переважно завдяки податку на нерухомість)» [8, 19].

У щорічному Посланні Президента України до Верховної Ради України «Модернізація України – наш стратегічний вибір» вказано, що «реформування бюджетного забезпечення регіонального розвитку має здійснюватися у напрямі зменшення частки державних ресурсів, отримуваних органами місцевого самоврядування, і збільшення частки самостійно мобілізованих ресурсів» [14, 98].

Для реалізації політики місцевого розвитку доцільним є зміцнення місцевих бюджетів і реформування міжбюджетних відносин у напрямі розширення фінансової спроможності громад; оптимізація нормативів урахування регіональної специфіки при обчисленні обсягу міжбюджетних трансфертів; запровадження програмно-цільового методу планування і використання бюджетних коштів; мобілізація місцевих джерел фінансових ресурсів, насамперед місцевих запозичень; активізація діяльності органів місцевого самоврядування на фондовому та кредитному ринках; передання частки надходжень від податку на доходи фізичних осіб і плати за землю до бюджету розвитку з метою створення фінансових можливостей для довгострокового інвестування [14, 98].

З метою посилення фінансової спроможності місцевих органів влади вченими Національного інституту стратегічних досліджень пропонується розробка та реалізація низки важливих заходів.

1. Запровадження механізмів стимулювання економічної активності місцевої влади: закріплення за місцевими бюджетами 10% податку на прибуток підприємств; виключення єдиного податку з кошику доходів, що враховується при розрахунку трансфертів; закріплення 50% від перевищення прогнозованого обсягу надходжень першого кошика у переліку дохідних статей місцевих бюджетів, що не враховуються при розрахунку міжбюджетних трансфертів.

2. Вжиття принципів заходів щодо зменшення фінансової залежності від державного бюджету за рахунок коригування механізму надання трансфертів та перерозподілу дохідних джерел на користь спеціального фонду та широкого запровадження програмно-цільового методу бюджетування: оптимізація нормативів урахування регіональної специфіки при обчисленні обсягу міжбюджетних трансфертів; удосконалення методики врахування видаткових потреб при складанні формули вирівнювання з метою подальшого нівелювання рівнів бюджетних видатків на одну особу у рівних регіонах; поши-

рення запровадження інвестиційних субвенцій на виконання програм (проектів); удосконалення механізму визначення і розподілу субвенцій на виконання інвестиційних програм (проектів) через встановлення критеріїв їхнього розподілу на підставі формалізованих параметрів, запровадження стандартних процедур конкурсного відбору інвестиційних програм (проектів); інвентаризація цільових програм, що фінансуються з місцевих бюджетів, відповідно до наявних ресурсів; передання частки надходжень від податку з доходів фізичних осіб і частки плати за землю до бюджету розвитку з метою створення фінансових можливостей для довгострокового інвестування; концентрація витрачання фінансових ресурсів на тих напрямках перетворень, що визначені у регіональних стратегіях як пріоритетні; поступове розширення числа місцевих бюджетів, що використовують програмно-цільовий метод бюджетування, поширення позитивного досвіду цього методу на всі регіони, застосування методу, в першу чергу, до бюджетів регіонів; запровадження переходу на середньострокове планування місцевих бюджетів, у першу чергу, бюджету розвитку, оскільки саме з них здійснюються капітальні видатки.

3. Перегляд механізмів перерозподілу загальнонаціональних податків – доцільним є формування єдиного фонду надходжень податку з доходів фізичних осіб і перерозподіл його через застосування формульного підходу, який має спиратися на кількість офіційно зареєстрованих жителів на відповідній території.

4. Підвищення ефективності витрачання коштів місцевих бюджетів: запровадження програмно-цільового методу планування і використання бюджетних коштів, перехід на середньострокове бюджетне планування; усунення неправових шляхів мінімізації податкових зобов'язань та ухилення від сплати податків, у першу чергу, протидія тінізації доходів громадян та відповідного ухилення від сплати податку; виявлення та ліквідація шляхів мінімізації податкових зобов'язань, викриття схем ухилення від сплати платежів до бюджету; повне використання фіскальних можливостей туристичного збору та збору за впровадження деяких видів підприємницької діяльності [15, 39–41].

Враховуючи зарубіжний та вітчизняний досвід формування місцевих бюджетів, напрями реформування фінансового забезпечення місцевого самоврядування можна систематизувати у 8 груп. Для реалізації цих напрямів доцільним є розробка та впровадження низки заходів:

1. Внесення змін та доповнень до законодавчої та нормативно-правової бази, яка регулює питання фінансового забезпечення місцевого самоврядування.

2. Прогнозування показників доходів і видатків місцевих бюджетів з використанням сучасних інформаційних технологій, економіко-математичних методів і спеціального програмного забезпечення.

3. Згідно із Стратегією модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007–2015 роки, яку було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16.01.2007 р. № 34, серед напрямів реалізації Стратегії визначено такі, як вдосконалення системи стратегічного бюджетного планування на середньостроковий та довгостроковий періоди, а також створення уніфікованої організаційної та інформаційної облікової системи з метою забезпечення обміну інформацією між Мінфіном, органами Державного казначейства та суб'єктами державного сектора на основі використанням баз даних та інформаційних систем [16].

Здійснення середньострокового планування місцевих бюджетів на основі впровадження програмно-цільового методу [17]:

3.1. Врегулювання процедур використання показників середньострокового плану при підготовці проекту бюджету.

3.2. Розробка теоретико-методологічних положень з обліку соціальних стандартів надання послуг населенню та програмного підходу до розвитку галузей соціально-культурної сфери при формуванні місцевих бюджетів.

4. Аналіз показників доходів і видатків місцевих бюджетів та розробка методичних рекомендацій щодо вдосконалення їхнього розрахунку.

5. Удосконалення фінансової основи місцевого самоврядування в контексті нового податкового законодавства:

5.1. Вдосконалення податкового законодавства України відповідно до напрямів реформування податкової системи, у тому числі системи місцевих податків і зборів.

5.2. Прийняття законопроекту про оподаткування нерухомого майна (з включенням податку до місцевого бюджету).

5.3. Включення до складу джерел формування доходів місцевого бюджету, які не враховуються при розрахунку міжбюджетних трансфертів: 5% податку з доходів фізичних осіб за обласним і районним бюджетами; 10% податку на прибуток підприємств приватної форми власності; 25% плати за землю для обласного бюджету і 15% плати для районного; надходження від продажу земельних ділянок відповідно до нормативів відрахування плати за землю за рівнями місцевих бюджетів.

5.4. Включення до складу доходів місцевих бюджетів платежів за спецводокористування, користування надрами та отримання ліцензій.

5.5. Розробка комплексу заходів щодо залучення додаткових джерел надходжень до місцевого бюджету (одержання кредитів і позик, коригування системи місцевих податків і зборів).

5.6. Розробка рекомендацій щодо вдосконалення антикризових програм, які сприяють запобіганню неплатоспроможності органів місцевого самоврядування та скороченню видаткової частини місцевого бюджету.

6. Зміцнення інвестиційної складової місцевих бюджетів:

6.1. Надання субвенцій на виконання інвестиційних проектів на засадах фінансової участі місцевого бюджету з урахуванням відповідних критеріїв.

6.2. Створення місцевих фондів розвитку з метою надання фінансової допомоги на розвиток соціальної інфраструктури, комунального господарства.

6.3. Удосконалення процедур здійснення місцевих запозичень та надання місцевих гарантій.

7. Підвищення ефективності використання бюджетних коштів на місцевому рівні для надання соціальних послуг населенню, децентралізація державного управління фінансовими ресурсами:

7.1. Уточнення видаткових повноважень за галузями бюджетної сфери та відповідний розподіл витрат між тими, які враховуються та не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів.

7.2. Децентралізація управління державними фінансовими ресурсами.

7.3. Підготовка міністерствами та відомствами соціально-культурної сфери проектів нормативно-правових актів щодо функціонування бюджетних установ у межах обсягів фінансових ресурсів, переданих місцевим бюджетам, з урахуванням норм державних соціальних стандартів.

7.4. Перехід до нових методів формування місцевих бюджетів.

8. Удосконалення системи регулювання міжбюджетних відносин:

8.1. Посилення стимулюючої складової міжбюджетного регулювання для підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні дохідної частини.

8.2. Удосконалення методичних підходів для розрахунку видаткової частини місцевих бюджетів, які враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів.

8.3. Розробка та реалізація моделі формування місцевих бюджетів шляхом переходу на добровільній основі адміністративно-територіальних одиниць, у яких частина дотацій перевищує 70% у структурі доходів бюджету, до бюджетного планування на рівні району.

Реалізація вищевказаних заходів дозволить забезпечити зміцнення фінансової основи розвитку територій, розширити повноваження органів місцевого самоврядування та підвищити рівень проживання громадян.

Висновки. Таким чином, систематизація напрямів реформування фінансового забезпечення місцевого самоврядування в контексті податкового та бюджетного законодавства України свідчить про актуальність подальших наукових досліджень з проблем реформування фінансового забезпечення місцевого самоврядування.

У Програмі економічних реформ України на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» у рамках етапу 2 (до кінця 2012 р.) серед напрямів удосконалення фінансової основи місцевих бюджетів передбачено: впровадження програм розвитку регіонів на середньострокову перспективу; прийняття методичної бази для програмно-цільового методу та середньострокового планування на рівні місцевих бюджетів; зміну законодавства для забезпечення фінансово-організаційної кооперації на місцевому рівні; прийняття законодавства для впровадження зовнішнього аудиту місцевих бюджетів. У рамках етапу 3 (до кінця 2014 р.) визначено запровадження середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні [6, 21].

В інформаційних матеріалах підсумкової прес-конференції прем'єр-міністра України М.Я. Азарова (20 січня 2012 р., м. Київ) до основних завдань на 2012 р. включено створення ефективної системи стратегічного планування регіонального розвитку та забезпечення подолання існуючих диспропорцій на рівні регіонів [18].

У 2012 р. плануються впровадження заходів на основі застосування програмно-цільового методу: затвердження бюджетних програм відповідними місцевими радами пілотних регіонів; моніторинг виконання затверджених бюджетних програм та показників їхнього розрахунку; внесення змін до програмного забезпечення в частині обслуговування місцевих бюджетів; розширення кола учасників експерименту – проведення навчання представників фінансових управлінь, головних розпорядників та одержувачів коштів місцевих бюджетів, працівників територіальних органів казначейської служби.

У дорученні Президента України за результатами міжнародних муніципальних слухань «Розвиток належного врядування на місцевому та регіональному рівнях» (1 листопада 2011 р., м. Київ) зазначено про необхідність утворення міжвідомчої робочої групи з питань удосконалення системи органів місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні; забезпечення підготовки та внесення в установленому порядку проекту Указу Президента України щодо

затвердження плану заходів, спрямованих на реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, передбачивши заходи з проведення експерименту щодо вдосконалення моделі місцевого самоврядування на визначених територіях.

На розширеному засіданні Кабінету Міністрів України (2 листопада 2011 р., м. Київ) Президент України В.Ф. Янукович наголосив на актуальності розробки стратегічних документів розвитку територій на період до 2015 р. [19].

Реалізація заходів щодо реформування місцевих бюджетів в Україні сприятиме зміцненню фінансової бази місцевого самоврядування, посиленню впливу системи формування місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток територій та підвищенню рівня надання громадських послуг населенню.

Література:

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України (із змінами та доповненнями станом на 02.12.2010 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>. – Назва з екрана.

2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50–51. – Ст. 572.

3. Концепція реформування місцевих бюджетів: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р. № 308-р (із внесенням змін від 21.07.2010 р. № 1465-р) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=308-2007-%F0>. – Назва з екрана.

4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – №№ 13–14, 15–16. – Ст. 122.

5. Про Державний бюджет України на 2011 рік: Закон України із змінами, внесеними згідно із Законами від 07.04.2011 р. № 3220-VI, № 3222-VI, від 21.04.2011 р. № 3291-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2857-17>. – Назва з екрана.

6. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава [Текст]: Програма економічних реформ на 2010–2014 роки. – К.: Комітет з економічних реформ при Президентові України, 2010. – 87 с.

7. Шевченко О.В. Зміни бюджетно-податкового регулювання регіонального розвитку [Текст]: перші підсумки: аналітична доповідь / О.В. Шевченко. – К.: Нац. ін-т стратегічних досліджень, 2011. – 10 с.

8. Нова архітектура бюджетної системи України [Текст]: ризики та можливості для економічного зростання: аналітична доповідь / О.О. Молдован, Я.А. Жаліло, О.В. Шевченко; за ред. к.е.н., с.н.с., заслуженого економіста України Я.А. Жаліла. – К.: Нац. ін-т стратегічних досліджень, 2010. – 35 с.

9. Виступ Президента України на міжнародних муніципальних слуханнях «Розвиток належного врядування на місцевому та регіональному рівнях» (1 листопада 2011 р., м. Київ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/21776.html>. – Назва з екрана.

10. Президент України В.Ф. Янукович «Реформа місцевого самоврядування в Україні пов'язана з внесенням змін до Конституції» (1 листопада 2011 р., м. Київ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/21771.html>. – Назва з екрана.

11. Президент України В.Ф. Янукович «Ми зобов'язані розпочати реформу місцевого самоврядування» (1 листопада 2011 р., м. Київ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/21768.html>. – Назва з екрана.

12. Президент України В.Ф. Янукович «Нам потрібна дорожня карта реформи місцевого самоврядування» (1 листопада 2011 р., м. Київ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/21772.html>. – Назва з екрана.

13. Прем'єр-міністр України М.Я. Азаров «Уряд створить умови для повноцінного розвитку територіальних громад» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=244667419&cat_id=244276429. – Назва з екрана.

14. Модернізація України – наш стратегічний вибір [Текст]: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: Нац. ін-т стратегічних досліджень, 2011. – 416 с.

15. Реформи системи державних фінансів України [Текст]: перші результати та подальші перспективи: доповідь / О.О. Молдован, О.В. Шевченко, О.А. Єго-рова; за ред. к.е.н., с.н.с., заслуженого економіста України Я.А. Жаліла. – К.: Нац. ін-т стратегічних досліджень, 2011. – 50 с.

16. Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007–2015 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.2007 р. № 34 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/34-2007-%D0%BF>. – Назва з екрана.

17. Про затвердження Основних підходів до запровадження програмно-цільового методу складання та виконання місцевих бюджетів: Наказ Міністерства фінансів України від 02.08.2010 р. № 805 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=289413. – Назва з екрана.

18. Інформаційні матеріали підсумкової прес-конференції Прем'єр-міністра України М.Я. Азарова. – К.: Кабінет Міністрів України, 2012. – 73 с.

19. Президент України В.Ф. Янукович «Регіони України мають працювати за актуальними стратегіями розвитку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/21787.html>. – Назва з екрана.

ЗМІСТ

ЧАСТИНА 1 СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

<i>Трачук Тетяна Анатоліївна</i> КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ТА КУЛЬТУРНО-РЕКРЕАТИВНА ФУНКЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ	3
<i>Зозуля Наталія Юріївна</i> ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ	12
<i>Єжижанська Тетяна Сергіївна, Осадча Марина Петрівна</i> ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ	23
<i>Білушак Тетяна Миколаївна, Москалюк Юлія Орестівна</i> ЗАСОБИ ОПРАЦЮВАННЯ ВХІДНОЇ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ З ВИКОРИСТАННЯМ ОФІСНОГО ПАКЕТА	32
<i>Рибак Андрій Ігорович</i> ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ КОМУНІКАТИВНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ PR-ДІЯЛЬНОСТІ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД	43
<i>Біль Мар'яна Михайлівна</i> МОНІТОРИНГ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМАТИВНО- ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТІВ У СФЕРІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ (РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ)	61
<i>Циферова Наталя Генадіївна</i> ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ	72
<i>Кушнірчук-Ставнича Олеся Миколаївна</i> ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ МІГРАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В УМОВАХ ДЕФОРМАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ	79

Шериньова Олена Володимирівна

СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ РІВНЕНЩИНИ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ РЕГІОНУ	89
---	----

ЧАСТИНА 2
СОЦІАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ
В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ
ТА МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ

Беззубко Борис Ігорович

МЕТОДИЧНІ ПРОБЛЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ МІСТ	110
--	-----

Беззубко Лариса Володимирівна, Гарбарук Дар'я Сергіївна

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ПІДПРИЄМСТВ ЖКГ	117
--	-----

Рясна Наталія Олександрівна

ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ СОЦІАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ	126
---	-----

Бондар Віталій Дмитрович

СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	134
--	-----

Козюра Ігор Валерійович

ВИКЛИКИ І РОЗВИТОК МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КАНАДІ ЯК ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ	142
---	-----

Сисоєва Вікторія Григорівна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ	151
--	-----

Коніщева Наталія Йосипівна, Герко Тетяна Миколаївна

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	159
---	-----

Збірник наукових праць

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія “Культура і соціальні комунікації”

Випуск 3

Головний редактор *Ігор Пасічник*

Технічний редактор *Роман Свинарчук*

Комп’ютерна верстка *Наталії Крушинської*

Художнє оформлення обкладинки *Катерини Олексійчук*

Формат 42х30/8.

Папір офсетний. Друк різнографія.

Ум. друк. арк. 10,75. Гарнітура “TimesNewRoman”

Наклад 100 прим.

Видавництво Національного університету “Острозька академія”

Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.

Свідоцтво про державну реєстрацію

РВ №1 від 8 серпня 2000 року.